

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2018/5-6 szám

Tartalom

Villám

- [Babits Mihály: In Horatium](#)
- [A szabad élet feltétele](#)

Emlékezet

- [A rejtőzködő elme](#)
- [Alfred Adler: Emberismeret](#)
- [Száz éve történt](#)
- [Nándi Mihály: A nyolcvan évvel ezelőtti „siker” háttere](#)
- [A második trianon](#)
- [Ballai László: 2018. április 9.](#)
- [Olajos István: Sponta sua carmen](#)

Déliabáb

- [Babits Mihály: Levél Tomiból](#)
- [Ovidius: Phaeton a Nap szekerén](#)
- [Pilinszky János: Apokrif](#)
- [Ady Endre: Divina Comoedia](#)
- [Ady Endre: A Rákóczi vén harangja](#)
- [Móricz Zsigmond: Barbárok](#)
- [Csáth Géza: Anyagyilkosság](#)
- [Jacopo da Todi: Stabat mater...](#)
- [Deák Mór: Kilenc](#)
- [Deák Mór: magamba: kómába estem](#)
- [Ballai László: Bonyolult, szép vers](#)
- [Guillaume Apollinaire: Kötelékek](#)
- [Guillaume Apollinaire: Spanyollovak](#)

- [Ballai László: Bottyán János szabadságharca](#)

Húrok

- [Ballai László: Marta Argerich Budapesten](#)
- [Nándi Mihály: A süllyedő hajón](#)

Villám

Babits Mihály: In Horatium

*Gyülöllek: távol légy, alacsony tömeg!
ne rezszents nyelvet: hadd dalolok soha
nem hallott verseket ma, múzsák
papja, erős fiatal füleknek.*

Nézz fel az égre: barna cigány ködök –
nézz szét a vízen: fürge fehér habok
örök cseréjükért hálásak

halld, Aiolost hogyan áldják, dallal.

A láng is hullám. Szüntelenül lobog
főnix-világunk. Így nem is él soha,
mi soha meg nem halt. Halálnak

köszönöd életedet, fü és vad!

Minden e földön, minden a föld fölött
folytonfolyású, mint csobogó patak

s »nem lépsz be kétszer egy patakba«,

így akarák Thanatos s Aiolos.

Ekként a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,

s a régi forma új eszmének

öltönyeként kerekedjen újra.

S ha Tibur gazdadalnoka egykor ily
mértéken zengte a megelégedést,

hadd dalljam rajt ma himnuszát én

a soha-meg-nem-elégedésnek!

Minden a földön, minden a föld fölött

folytonfolyású, mint hegyi záporár,
hullámtörés, lavina, láva
s tűz, örökös lobogó. – Te is vesd
el restségednek ónsulyu köntösét,
elégeld már meg a megelegedést,
légy könnyű, mint a hab s a felhő,
mint a madár, a halál, a szél az.
Görnyedt szerénység, kishitü pórerény
ne nyomja lelked járomunott nyakát:
törekeny bár, tengerre termett,
hagyj kikötőt s aranyos középszert
s szabad szolgájuk, állj akarattal a
rejtett erőkhöz, melyek a változás
százszínű, soha el nem kapcsolt
kúsza kerek koszorúját fonják.

A szabad élet feltétele

„A folyamatosan változó külső környezet mellett a szervezet sejtjei voltaképpen egy belső környezet (milieu intérieur) folyadékában fürdenek, amelynek kémiai és fizikai összetevői szűk határok között mozognak, erősen szabályozottak, gyakorlatilag állandóak. A belső környezetnek ez az állandósága – a szabad élet feltétele”.

Ádám György

Emlékezet

A rejtőzködő elme

Ádám György akadémikus *A rejtőzködő elme* című könyvében a tudat és a tudattalan ingadozásainak fiziológiai bemutatását tűzte ki célul. Elmélete szerint ugyanis az agy tudatos és tudattalannak nevezett működési mechanizmusai folyamatosan és az én számára észrevétlenül egymásba csúszva vezérlik akaratlakos és ösztönös cselekedeteinket. A normálisnak tekintett és pszichotikus zavarokkal küzdő személyek tudatjelenségeinek ismérvei az alábbiak:

A tudatfogalom klinikai eredetű ismérvei

(Nyírő Gy., 1961 és Füredi J., 1998, nyomán)

Az élmény	A fogalom jelentése	Zavarok (a klinikum)
A tudat világossága	– éberség! szintek, – vigilitás – energetika	<i>Sérülési fokozatok:</i> – fellazulás – homályállapotok – sztupor – kóma
A tudat egészlegessége	az önkép téri és időbeli egységének és integritásának átélése	<i>Fokozatok a szétesésben:</i> – disszociációk – diszkonnectív kórképek – teljes szétesés
A tudat személyessége	– éntudat és tárgy tudat különválása – öntudat és társas tudat különválása	– egoszkízisek – paranoid kórképek stb.
A tudat verbalizációja	A beszéd szerepe a tudatosodásban: a hallgató tudástól, a beszámoláson át, a „felismerem, hogy tudom” kijelentésig	<i>A beszéd kifejezés zavarai:</i> – téveseszmék – konfabulálás – perszeveráció stb.
A tudat tartalma	– bemeneti (érzékelési) – kimeneti (cselekvési) – központi (tárolási, motivációs, kognitív) folyamatok	<i>Bemeneti zavarok:</i> pl. Illúziók, hallucinációk <i>Kimeneti zavarok:</i> pl. apraxiák, fantommozgások <i>Központi tudatzavarok</i>

Bár a tudatos-tudattalan kettős már Platónnál és Arisztotelésznél felmerült, a pszichikus szféra első, tulajdonképpeni leírójának René Descartes (1596-1650) francia gondolkodó tekinthető, aki az *Értekezés a módszerről* című művében részletesen tárgyalja a tudatosulás folyamatát. „A gondolkodás elnevezésen értem mindazt, ami bennünk, mint olyan lényekben jön létre, amelyek tudatában vannak önmaguknak, s épp amennyiben mindez tudatossá válik bennünk” – írja. Descartes halála előtti

utolsó munkájában, *A lélek szenvedélyeiben*, kifejezetten a tudat nélküli lelki eseményeket és a tudatosság jelenségeit ismerteti szemléletes módon.

„A »tudatossá válik« kartéziánus elgondolás akár könyvünk alapgondolata lehetne! – adja meg műve vezérfonalát Ádám György. – Nem vitás, hogy az agyi »bemenetek« központi fogalma, az érzékelési küszöb a modern fiziológiában és a kísérleti pszichológiában kartéziánus örökség.” Descartes a látási és a hőérzékletet emelte ki a bemeneti folyamatok példáiként. Ezek a modern fiziológia hőskorából származó egyszerű leírások persze csak sejtetik azt a mára már világossá vált tényt, hogy minden agyvelői bemeneti folyamatnak pszichológiai szempontból két megjelenési formája létezik: az egyik az „észrevételt” nélkülöző, vagyis szavakban még nem kifejezhető „küszöb alatti” forma, a másik pedig egy jól észrevehető, tehát verbálisán megfogalmazható forma. Az agyi bemenetel csapdái az illúziók.

„Az ember már az anyaméhben, megszületésétől kezdve pedig még inkább, tapasztalatokat gyűjt és halmoz fel, amelyeket a már vázolt agyi emlékezeti »rekeszekben« tárol – olvashatjuk a kiváló tudóstól. – Ily módon kezdenek kialakulni már csecsemőkorban a tudat nélküli, de szilárdan rögzült agyvelői képmások, »Gestalt«-ok, amelyek mindig »beleszólnak« az éppen aktuális, folyamatban levő információbejutásba. Vagyis az agyvelői múlt megszabja az elme jelenét és jövőjét. Ez az emlékdetermináció felettébb szubjektívvá, személyes jellegűvé alakítja az érzékelést. [...] Az agyban tárolt memóriatartalmak a legfeltűnőbb módon, minden egyes emberi lényt kivédhetetlen mértékben a hamis észlelések irányába befolyásolják. Ennek igazolására szolgál a jelfelismerési küszöbeljárás (Signal Detection: SD), amelynek lényege az ingerküszöb kényszerű megválasztása.

Gyakorlatilag a vizsgált személyt a kísérletező kényszerű választás elé állítja annak megállapítására, hogy 1. a valóban adott inger felismerését nyugtázza-e, vagy elmulasztja felismerni azt, illetve 2. hogy a ténylegesen nem adott, csak jelzett ingerléstörténetet igen helyesen nem nyugtázza a vizsgált egyén, avagy úgy véli, hogy a jelzett ingerlés valóban megtörtént és nyugtázza azt, tehát »téves riasztás« volt. Gondoljuk végig: egy teljesen elsötétített szobában a kísérletező időnként igen gyenge fényt villant fel, melyet megelőz a »most« szócska mint figyelmeztető jelzés. A vizsgált személy gombnyomással jelzi, hogy a villanást felfogta. Néhány ilyen próba után a kísérletező véletlen sorrendben időnként valóban alkalmazza a fényingert, időnként viszont csupán elhangzik a »most« figyelmeztetés fényvillantás nélkül. Ezen utóbbi esetben is előfordul a fényérezékelés illúziója, az ún. »téves riasztás«: az egyén úgy érzi, valóban fényt látott, és megnyomja a gombot. A »téves riasztás« voltaképpen a pontatlan tükrözés nyilvánvaló példája, az »érzékcsalódás« elemi formája, amellyel mindennapi életünkben gyakran szembekerülünk. Természetes velejárója ez az érzékelésnek, a küszöbök állandó ingadozásának. Az ingerfelismerést tanulással szakadatlanul javítani, finomítani lehet, az abszolút küszöb módosulásait tehát-egyéb tényezők mellett-az állandó tapasztalat-felhalmozás is változtatja: »érzékcsalódást« valódi érzékletté alakíthat át.

Az érzékelés pontatlanságai a tér- és formaészlelés területén még szembetűnőbbek, mint a gyenge ingerek küszöbviszonyai között. Közismert, hogy a síkszerű, illetve a háromdimenziós tárgyakat látásunkkal, tapintásunkkal és hallásunkkal nem pontosan abban a kiterjedésben, alakban és helyzetben érzékeljük, amelyben mértani viszonyaik, illetve térbeli helyzetük alapján fel kellene ismernünk. A legkifinomultabb látású, tapintású vagy hallású egyén is torzítja téri és formai

benyomásait. Ez a pontatlanság az érzékelés természetes velejárója, attribútuma. [...] A tudattalan agyi folyamatok szférájából eredő hármass hatás érvényesül a tükrözés pontosságának megváltoztatásában: alakító, módosító és helyesbítő befolyás. Alakító hatásról beszélünk, amikor valamely idom, tárgy, melódia stb. hiányos elemeiből az ember képes megszerkeszteni, érzékelni az egész, hiánytalan ingerkomplexumot. Gondoljunk például arra, hogy három pontot háromszöggé fogunk fel, a zenei vagy nyelvtani szinkópában ott érzékeljük az elmaradt hangot, ahonnan a valóságban hiányzik stb. Módosító hatásnak tekintjük a valódi pontatlanságokat, amikor alá- vagy túlbecsülünk arányokat, távolságokat stb. Ezek a köznapi értelemben vett »érezécsalódások«. Végül helyesbítő, korrekciós hatásról van szó, amikor az »érezécsalódást«, vagyis a pontatlan, szubjektív élményt az objektív összefüggések felismerése vagy a helyes beállítódás kijavítja. E hármass tendencia középső tényezője, a formamódosító hatás érdemel külön figyelmet, hiszen itt tudjuk leginkább rajtakapni a tapasztalat torzító, illúziót eredményező hatását.”

Arra a kérdésre, hogy létezik-e általános tudomásulvételi és közlési képesség, a fiziológus tagadó választ ad, mivel a környezetből az érzékszerveken át az agyba érkező információk tetemes részéről nincs értesülésünk, valamint a testünkben zajló eseményeket csak kivételesen ismerhetjük meg közvetlenül! A tudatosság még a mai technológiai színvonalon nem mérhető, mert a szubjektív tapasztalathoz az egyetlen közvetlen út az introspekcióról, vagyis a belső élményről nyert beszámoló lehet. Viszont egy embercsoport statisztikailag bizonyított azonos szubjektív élménye objektív ténynek tekintendő!

Benjamin Libet álláspontja szerint a többnyire széttagolt részinformációkat és megismerési „mozaikcserepeket” tartalmazó nem tudatos agyi jelenségegyüttes felel meg annak a szinkronizációs oszcillációnak (nagy tömegű neuroncsoport egyidejű ingadozásán és hullámmásán alapuló szerkezeti és működési együttesnek), amelyet Libet „conscious mental field”-nek (tudatos mentális mezőnek) javasolt elnevezni. Ez a CMF volna az az integráló funkciója, igen sok különféle részaktivitást felölelő agyi működési egység, amely az önreflexió, az eszmélés és egyben a verbális és nem verbális eszmélés lehetőségét kínálja. Emellett érvelt és érvel a mai napig az elmeorvosok zöme! A jelenkori pszichiátriai irodalom persze a széttagolt, részfunkciók sokaságát magában foglaló tudattalant és az egyesítő, szinkronizáló személyes tudatot hol „Adaptive Control of Thought: ACT” informatikai elnevezéssel, hol pedig „Parallel Distributed Processing: PDP” néven, a számítástudománytól kölcsönzött metaforával illeti.

„Minden ember épnek és egészségesnek tudja önmagát – szögezi le Ádám György – Az ép, egészséges önképünk egyensúlyban tartása, ápolása, helyreállítása és védelme személyiségünk mindenkori legfontosabb, elsőbbséget kivívó motivációja. Minden orvostanhallgató tudja, a fiziológia egyik régi alaptétele Claude Bernard-nak (1878) az a felismerése, hogy az ember, akárcsak a magasabb szervezetségű állatok, kettős környezetben élnek. A folyamatosan változó külső környezet mellett a szervezet sejtjei voltaképpen egy belső környezet (milieu intérieur) folyadékában fürdenek, amelynek kémiai és fizikai összetevői szűk határok között mozognak, erősen szabályozottak, gyakorlatilag állandóak. A belső környezetnek ez az állandósága – a szabad élet feltétele. Ezért az organizmus szakadatlanul e feltétel biztosítására törekszik. Walter Cannon (1929) fél évszázaddal ezután vezette be a homeosztázis fogalmát, amely alatt a belső milió állandóságának fenntartására irányuló szabályozások értendők. Cannon eredetileg a vegetatív szabályozásokat tanulmányozta, de a

homeosztázis fogalomköre napjainkra már túlnőtt e szabályozások keretein: a szakadatlanul módosuló külső környezeti feltételek közötti szervezeti stabilitás fenntartásának egészét értjük alatta. [...] Kiderült, hogy az emberi és az állati szervezetet e belső stabilitás érdekei készítetik mozgásra, cselekvésre, viselkedésének megváltoztatására. Az ember gyakran kerül olyan helyzetbe, amikor táplálék és víz bőségesen a rendelkezésére áll, de ennek ellenére csak időnként eszik vagy iszik, amikor közelében van a partner, mégsem engedi mindig magához stb. Nyilvánvaló, hogy kell léteznie egy olyan belső hajtóerőnek, amely megszabja a szükséglet-kielégítés irányában való viselkedésmódosítást. Ezt a hajtóerőt (angolul drive-ot) nevezzük Woodworth (1948) nyomán motivációnak (a latin motívum = mozgó szóból). Könnyen belátható, hogy ez a hajtóerő közvetlenül nem észlelhető az ember viselkedésében, hanem csak közvetve sejtethető, következtetni lehet rá. Az egyénben pedig önfelismerés nélkül, tudattalanul zajlik.”

A motivált viselkedés fenntartását egy sajátos központi agyi izgalmi állapot teszi lehetővé, amely az incentiv környezeti ingerek hatását egységes célszerű cselekedetté fogja össze, ezt az állapotot centrális motivált státus (angolul: central motiv state), rövidítve CMS-ként említi a legtöbb szerző. A CMS létrejöttéhez mind a homeosztatikusan „beállított pont” eltolódásai, mind a külső incentivumok szükségesek. E két tényező együttesen hozza létre a CMS-t, egyik a másik nélkül általában nem hatásos. Az éhes ember táplálékra utaló kulcsinger (vagy gondolat) nélkül elalszik, a jóllakott pedig élelem jelenlétében sem eszik. Az éhség és a táplálék incentivuma együttesen halnak. Ez azt is jelenti, hogy a tudatos és a tudattalan pszichikus elemek hullámzó módon, egymást váltva, egymásra épülve, közösen érvényesülnek.

A CMS-t a kutatók egy alapvető viselkedési aktus megindítójaként jellemzik, amelynek a hatására végeredményben a CMS megszűnik, a szükséglet kielégül, és a homeosztázis helyreáll.

A CMS sajátos funkcionális állapotának feltételezése azért vált szükségessé a motivációkutatásban, mert kiderült, hogy az évszázadokig különböző elméletekben tükröződő ösztönfogalom nem felel meg e sajátos készítetési viselkedésnek. A megszokott környezetben jelentkező új ingerek jellegzetes szükséglet-kielégítéssel járnak, amelyek elsősorban figyelem formájában, esetleg csak tájékozódásban nyilvánulnak meg. A kíváncsiság, az új környezeti elemek iránti figyelem, csillapíthatatlan feltárást, explorációt okoz, amelynek kielégítése nyomán ez a hajtóerő csökken, minimális szintre áll be, a felderítési mozgási mintázat megszűnik. Megfigyelésekkel igazolható, hogy az új környezetben megnyilvánuló feltárási tevékenység motivációs ereje néha a táplálékszerzés intenzitását is felülmúlja. A „kíváncsiság” és az éhség egymással vetélkednek a motivációs intenzitásban.

A tudati ingadozás fokozottan fellelhető a disszociációs mechanizmusokban. Néhány példa Ádám Györgytől:

„A hisztériás jelenségek a disszociációs tünetcsoport egyik alosztályaként szerepelnek. Régebben a »primitív reakciók« közé sorolták, Kretschmer szerint (1923) regresszív elmeállapot, amikor is az erre hajlamos egyén fejlődésében filogenetikailag meghaladott, alacsonyabb rendű viselkedési mintázatba menekül. Minden szervi ok nélküli mozgászavarok (járási képtelenség, bénulások, csökkent izomtónus), érzékelési kiesések (időleges »vakság«, körülhatárolt bőrérzéketlenség) és egyéb feltűnő tüneteket színesen írnak le a régebbi és újabb közlemények. A betegek többségében a kiváltó

traumatikus élmény megszűnésével a hirtelen fellépő tudattalan testi zavarok tünetmentesen meg is szűnnek. A beteg azonban sem előidézni, sem megszüntetni nem képes a tüneteit.

Disszociatív amnéziát akkor állapít meg az elmeorvos, ha időleges és teljes emlékezetkiesést tapasztal betegénél, amely lelki okokra vezethető vissza, és sem kimerültséggel, sem mérgezéssel, sem egyéb idegrendszeri vagy elmebántalommal nem magyarázható. Az amnézia időszakos: óráktól napokig tarthat. Hirtelen kezdődhet, és váratlanul múlik el. Háború és egyéb katasztrófák gyakran kiváltják az arra hajlamos egyéneknél.

Disszociatív identitászavar és »megszállottság« Charcot és Janet már ismert kórképként foglalkozott a többszörös személyiség jelenségével, amit hipnotizálással rokon, azzal előidézhető állapotnak tartottak. Sokszor gyermekkori lelki sérülések nyomán, zűrzavaros életvezetés mentén fejlődik ki a kettős vagy többszörös személyiségszerkezet. Az egyénnek a nehézségekkel megküzdő (coping) énvédő képessége gyengül, legtöbbször vallásos mezben mutatkozó »megszállottság« jellemzi, amely lehet, hogy közel áll az említett »aktív, éber« hipnózishoz.

Disszociatív »futások« (fúgák). A könyv bevezető fejezetében már vázoltam az öreg- és aggkorra jellemző sajátos pszichikus szétkapcsoló dást, amikor is az idős ápoltak egy része hirtelen felöltözik, s bár kapcsolatban marad a környezetével, de elindul. Általában váratlanul fellépő, óráktól napokig, sőt hetekig tartó emlékezéshiánnyal járó vándorlási állapot, amely hirtelen meg is szűnhet. Az irodalomból ismert esetek közül Lev Tolsztoj híres »futását« említettem.

Deperszonalizációs zavarok. Sajátos elidegenedési állapotok, amelyekben az integráns személyiség énszerkezete részben vagy teljesen felbomlik. Nyíró Gyula a tünetcsoportot fokozatokra bontotta: az enyhe derealizációtól (a valóságos környezet torz átélése) az egoskízisen át (a beteg énidegennek érzi testrészeit, saját mozgásait) egészen a súlyos deperszonalizációig. Ezen utóbbi esetekben a beteg idegennek érzi és »tudja« önmagát, saját viselkedését külső erők hatásaként éli meg. E súlyos szétesés már átvezet a szkizofréniába.

A diszkonnektív kórképekről. Voltaképpen a szkizofréniáról, erről a genetikailag rögzült, súlyos és ma sem teljesen feltárt kórokok által jellemzett betegségcsoportról kell itt még szót ejteni, bár e gyűjtőfogalom alá tartozó betegségek vázolása messze túlmutat e könyv célkitűzésein. Azért kell mégis említenem e körfolyamatokat, mert nem lehetetlen, hogy a tudati szétkapcsolódás, a pszichikus disszociáció vázolt lépcsőfokainak, kontinuumának mentén olyan végletesen szélsőséges dezintegrációt, szétesést képviselnek, amelyek erősen torzító tükörként ugyan, de rávilágíthatnak az önkép egységének és tagolt rekeszeinek természetére és fejlődésére.”

Ádám György könyve vállaltan nem mentes az ellentmondásoktól, ezáltal fokozottan gondolatébresztő, az olvasót szigorú kérdések feltevésére készítet: Ki vagyok? Hol vannak a határait? Mi fut folyamatosan az agyamban? Miért érzem úgy, hogy más gondolkodik helyettem? Vagy miért nem érzem azt? (Ádám György: A rejtőzködő elme, Vince, 2004)

Alfred Adler: Emberismeret

– részletek –

Szolgaiasság

Kezdeményezőképeséget igénylő helyekre nem alkalmas típus az az ember, aki *szolgaias*, és csak akkor érzi jól magát, ha parancsot teljesíthet. A „szolgáló” ember számára csak törvények és szabályok léteznek. Szolgai helyzetet keres, és ezt érzelmileg túlhangsúlyozza. Ez megállapítható életének legkülönbözőbb vonásaiban, már külső tartásában is, mely többnyire hajlott, és mindig hajlandó még mélyebbre hajolni. Mindig mások szavára figyel, nem azért, hogy a hallottakat megfontolja, hanem hogy helyeselje és teljesítse. Ezek az emberek súlyt helyeznek arra, hogy mindig alárendelteknek mutatkozzanak. Ez a hajlandóságuk néha hihetetlen mértékű. Vannak emberek, akik valóságos élvezettel rendelik magukat alá. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy az az ember az eszményünk, aki mindig mások *főlé* akarja magát rendelni, csak rá akarunk mutatni az olyan emberek életében található árnyoldalakra, akik életfeladataik igazi megoldását *csak* az alárendeltségben keresik.

Feltűnő, hogy rengeteg olyan ember van, akinek az alárendeltség élettörvénye. Nem a szolgáló osztályokra gondolunk ezzel, hanem a női nemre. Az, hogy a nőnek alá kell magát rendelnie, megíratlan, de mindenki által elfogadott törvény, melyhez számtalan ember dogmaként ragaszkodik. Azt hiszik, az asszony csak arra való, hogy alárendelje magát. Az eredmény többnyire az, hogy megkísérli magát „főlérendelni”. Bár ezek a nézetek megmérgeznek és szétúlnak minden emberi viszonyt, mégis mai napig fennállnak kipusztíthatatlan babonaként, sőt még a nők között is számos hívük akad, akik ezt örök törvénynek tartják. Egyetlen eset sem ismeretes azonban, melyben valaki hasznát vette volna az ilyen nézetnek. Mindig eljön azután az efféle panaszok ideje: ha a nő nem rendelte volna magát annyira alá, minden jobban történt volna.

Eltekintve attól, hogy nincs olyan emberi lélek, mely az alárendeltséget simán elviselné, az ilyen asszony többnyire sivárrá és önállótlanná lesz, mint azt a következő kis eset bizonyítja: Az asszony egy kitűnő ember felesége volt, szerelemből ment férjhez, de szigorúan ragaszkodott a fent említett dogmához, melyben férje is hitt. Idővel teljesen géppé lett, nem létezett számára más, mint a kötelesség, a szolgálat és ismét csak a szolgálat. Eltűnt belőle minden önálló impulzus. Környezete, mely ehhez volt szokva, nem talált benne semmi kivetnivalót, ám ez még kevésbé szolgált előnyére. Ez az eset azért nem fajult el nagyobb nehézséggé, mert szereplői aránylag művelt emberek voltak. Ám ha meggondoljuk, hogy az emberek nagy része a nő alárendeltségében magától értetődő sorsot lát, meg kell látnunk az ebben rejlő konfliktusanyag hatalmas tömegét. Ha a férfi ezt az alárendeltséget magától értetődőnek tartja, akkor kifogásolhat valamit, amikor akar. Az ilyen

alárendeltség valóban lehetetlen.

Némely asszonyban annyira túlteng az alárendeltség szelleme, hogy egyenesen uralkodni vágyó és brutális férfit keres. Ez a természetellenes viszony rövidesen nagy konfliktusoknak szokott helyt adni. Ilyenkor gyakran az a benyomásunk, mintha ezek az asszonyok a nő alárendeltségét a nevetességességig akarnák fokozni, hogy ezzel bizonyítsák, mekkora értelmetlenség az.

Ismerjük már az utat, amely kivezet ebből a nehézségből. A férfi és a nő együttélésének bajtársi viszonynak, munkaközösségnek kell lennie, melyben egyik fél sincs a másiknak alárendelve, és ha ez a jelenben még csak ideál, akkor is legalább mértékéül szolgál annak, mennyire haladt valaki a kultúrában, illetőleg mennyire van még attól távol, és hol követte el a hibát.

Az alárendeltség kérdése nem csupán a nemek viszonyaiba játszik bele, nem csupán az egyes embert terheli megoldhatatlan nehézségek tömegével, hanem fontos szerepet játszik a népek életében is. Ha meggondoljuk, hogy valaha az egész ókor, gazdasági helyzetében, uralmi viszonyaiban a *rabszolgaságra* épült, ha meggondoljuk, hogy talán a ma élő emberek legtöbbje rabszolgacsaládból származik, ha elképzeljük továbbá, hogy évszázadok folyamán két ilyen egymással éles ellentétben élő osztály élt, és hogy egyes népeknél a kasztszellemet még ma is egészen elvhűen viszik keresztül, megérthetjük, hogy az alárendeltség elve és annak követelése még mindig él az emberek lelkében, és képes egy típus megalkotására. Ismeretes, hogy az ókorban a munkát szégyenletes foglalkozásnak tartották, melyet csak rabszolgák végezhetnek, az úrnak nem volt szabad magát munkával beszennyeznie. Az úr nem csupán parancsoló fél volt, hanem ő egyesített magában minden jó tulajdonságot is. Az uralkodó osztály a „jók”-ból állott, és a görög „aristos” szó mind a kettőt jelenti. Az arisztokrácia a „jók uralma” volt. Ezt természetesen a hatalmi eszközök döntötték el, nem pedig az erények és jó tulajdonságok vizsgálata. Vizsga és osztályozás legfeljebb ha a rabszolgáknál, tehát a szolgáló osztálynál történt, a jó ellenben az volt, aki a hatalmat gyakorolta.

Az emberi lény két megnyilatkozási formájának egybehangzása mind a mai napig befolyásolta a nézeteket, holott teljesen elvesztették értelmüket és jelentőségüket korunkban, melynek igyekezete az emberek egymáshoz való közelítésére irányul. Emlékezzünk csak vissza, hogy még Nietzsche, a nagy gondolkodó is a „jók uralmát” és a többiek alárendeltségét követelte. Még ma is nehéz kiverni fejünkéből az embereknek szolgálókra és uralkodókra való felosztását, és egymást teljesen egyenlőknek éreznünk. Ennek a szempontnak már az ismerete is haladást jelent, segít rajtunk, és megőríz a súlyos tévedésektől. Vannak ugyanis emberek, akik annyira szolgálóvá váltak, hogy örülnek, ha bárkinek valami semmiséget megköszönhetnek, és szüntelenül bocsánatot kérnek azért, hogy a világon vannak. Emellett persze nem kell azt hinnünk, hogy ezt a magatartást könnyen elviselik; nagyon gyakran boldogtalanoknak érzik magukat benne.

Az indulatokkal való visszaélés

Az indulat jelensége mindaddig érthetetlen volt, míg ki nem derült, hogy lehetőséget és utat mutat a fogyatékos érzésének leküzdésére és az egyéniség érvényesítésére. Az indulatkészség és attitűdjei ezért széles körű alkalmazást nyernek az emberi lelki élet területén. Ha a gyermek haragra gerjed, vagy szomorkodik és sír, mert háttérbe szorítottnak érzi magát, és van alkalma ezt a módszert

kipróbálni, könnyen oda juthat, hogy ezt az eljárást már jelentéktelenebb okoknál is alkalmazza, és hasznot húzzon indulatai felhasználásából. Az indulatok alkalmazása szokássá válhat, és olyan alakot nyerhet, melyet már nem nevezhetünk normálisnak. Ezek az egyének aztán később, felnőttkorukban rendszeresen visszaélnek indulataik felhasználásával, és kialakul náluk az az értéktelen, elvetendő tulajdonság, melynek alapján céljuk elérése és keresztülvitele végett játékos tevékenység módjára keltik fel magukban a haragot, a gyászt és más érzelmeket. Az ilyen állapotok szinte rendszeresen lépnek fel, ha például valamit megtagadnak tőlük, vagy ha uralmukat veszély fenyegeti. Gyászukkal néha olyan hangosan és diadalmi jelvény módjára tüntetnek, hogy az már visszataszító. Érdekes megfigyelni, hogy gyászuk demonstrációjával néha szinte versenyre kelnek.

Ezt a visszaélést fizikai kísérőjelenségekkel is el lehet követni. Ismeretes, hogy vannak emberek, akik a haragnak az emésztőszervekre való hatását annyira felfokozzák, hogy haragjukban hánynak, ami ellenséges állásfoglalásuknak mintegy drasztikus nyomatékot ad. A hányás a másik fél elítélését és lealacsonyítását jelenti. A gyász viszont néha a táplálkozás megtagadását vonja magával, úgyhogy a gyászoló valósággal összeaszottnak látszik, és a siralom képét tükrözi.

Ezek a formák főképp azért nem közömbösek számunkra, mert érintik mások közösségérzését. A közösségérzés megnyilvánulása ugyanis többnyire enyhíti az indulatot. Mármost vannak emberek, akiknek annyira szükségük van mások közösségérzésére, hogy például egyáltalán nem hajlandók a gyász állapotával felhagyni, mert személyiségük a barátság és részvét megnyilatkozása folytán rendkívüli módon emelkedik.

A harag és a gyász, bár többé-kevésbé felkeltik együttérzésünket, mégiscsak elválasztó indulatok. Nem egyesítik az embereket, hanem ellentéteket keltenek közöttük azáltal, hogy a közösségérzést megsértik. A gyász további lefolyásában mindenesetre bizonyos kötöttséget eredményez, ez azonban nem azon a normális módon történik, melynél mindkét fél egyaránt közösségérzést tanúsít, hanem olyan eltolódáshoz vezet, melyben kizárólag a környezet az adakozó fél.

A szorongás (Ijedtség)

A szorongásnak óriási szerepe van az ember életében. Komplikálttá teszi az a körülmény is, hogy nem csupán elválasztó indulat, hanem következményeiben a gyászhoz hasonlóan sajátos kötöttséghez vezet. A gyermek például szorongásával elmenekül az egyik helyzet elől, hogy a másikba rohanjon. A szorongás mechanizmusa azonban nem vezet nyíltan a környezet fölötti győzelem megnyilatkozására, hanem inkább vereségnek látszik. A szorongó gyermek a megkisebbitettség, megrövidítettség magatartását tanúsítja. Ebből a helyzetből indul ki a szorongás indulatának összekötő vonala, mely egyben magában rejtje a fölény kívánását is. A szorongó valamely más helyzet védelmébe menekül, és ily módon akar megerősödni, hogy szembe tudjon szállni a veszéllyel, és győzedelmeskedjék fölötte.

Ennek az indulatnak alapja egy szerves, mélyen gyökerező folyamat, a minden élőlényben élő ósszorongás, amelynek alapját speciálisan az embernél a természettel szembeni általános bizonytalanság és gyengeség adja meg. Az ember annyira hiányosan ismeri az élet nehézségeit, hogy a gyermek például nem képes egyedül eligazodni, és ezért másoknak kell pótolniuk azt, ami benne és

nála hiányzik. A gyermek megérzi ezeket a nehézségeket abban a pillanatban, amint az életbe lép, és szembetalálkozik a külvilág feltételeivel. Állandóan fenyegeti az a veszély, hogy bizonytalanságából kijutni igyekeztén megfeneklik. Ez pesszimista életszemléletet eredményez, aminek folytán olyan jellemvonásai fejlődnek ki, amelyek inkább a környezet segítségére és elnézésére támaszkodnak. Ily módon kifejlődött óvatossága éppolyan nagy, mint az életfeladatoktól való eltávolodása. Ha ezek a gyermekek egyszer mégis olyan helyzetbe kerülnek, amelyben előre kell nyomulniuk, már visszavonulási tervüket is magukkal viszik, félig mindig készek a menekülésre, s a szorongás egyike leggyakoribb és legfeltűnőbb indulataiknak.

Ennek az indulatnak már kifejező mozdulataiban, különösen a velejáró arckifejezésben megtaláljuk az ellenakció kezdetét, mely azonban nem egyenes vonalúan agresszív. Ezek a jelenségek néha betegessé fajulnak, és sok esetben könnyű bepillantást engednek a lelki élet mechanizmusába. Ilyenkor az a benyomásunk, mintha a szorongó keze kinyúlna valaki felé, hogy azt magához húzza, és ott tartsa.

A szorongás tüneteinek további vizsgálata olyan motívumokhoz vezet, melyeket már megismertünk a szorongás *jellemvonásának* tárgyalásánál. Láttuk, hogy a szorongók olyan emberek, akik mindig támaszt keresnek valakiben, hogy az állandóan rendelkezésükre álljon. A valóságban ez nem más, mint bizonyos uralmi viszonyra irányuló kísérlet, mintha a másik csak arra való volna, hogy a szorongónak támaszul szolgáljon. További vizsgálatra úgy találjuk: ezek az emberek azzal az igénnyel járnak az életben, hogy velük különösképpen kell törődni. Önállóságuk a valódi életkapcsolat hiányában annyira elveszett, hogy rendkívüli vággyal és hevességgel követelik ezt az előjogot. Ám bármennyire is keresik mások társaságát, kevés bennük a közösségérzés. A szorongó embernek indulata kimutatásával sikerül a maga számára privilegizált helyzetet biztosítania, az élet követelményei elől kitérnie, és másokat a maga szolgálatába állítania. A szorongás végül is befészkel magát a mindennapi élet minden vonatkozásába, és alkalmas eszközzé válik a környezet fölötti uralomra.

Száz éve történt

Az I. világháborúban – amelyet akkoriban „nagy háborúnak” neveztek – és a magyarországi közhangulatban is fordulatot hozott az 1917. novemberi bolsevik forradalom. A szovjetkormány békefelhívást intézett a népekhez és beszüntette a hadműveleteket. Megindult a frontkatonák barátkozása, amelyet eleinte még Németország és a Monarchia vezetői sem gátoltak, mert igyekeztek hasznukra fordítani az orosz hadsereg bomlását. Az újév kezdetén, 1918. január második felében spontán tömegsztrájk söpört végig Ausztrián, Magyarországon és Csehországon. Ezt követte a né-

metországi tömegsztrájk, majd február elsején a cattarói matrózok lázadása. A Monarchia városaiban forradalmi helyzet alakult ki. Február 10-én a 22. gyalogezred lázadt fel Mostarban, február 11-én a 36. Zelenicán, 14-én az 53. gyalogezred és 8. vadászszázalaj Trebinjén, február 20-án pedig a dalmáciai Sinj helyőrsége. Bércsztrájkokat folytattak február-márciusban az istvántelki és pécsi vasúti műhelyekben, Lupényben és Resicabányán, a Ganz-Fiat repülő- gépmotor-gyárban és számos más üzemben. Márciusban a budapesti vasasok önkényesen bevezették a nyolcórás munkanapot, mire válaszul a vas- és gépgyárosok szövetsége 60 000 munkást kizárt, a feszült helyzetet a szakszervezet nehezen tudta elsimítani.

Március 3-án aláírták a Breszt–Litovszk-i békét. A hadvezetés fellélegzett, de hetek alatt kiderült, hogy a béke nem hozta meg a kívánt eredményt. A nyugati frontra irányított csapatok nem bizonyultak elegendőnek az ottani hadi helyzet megfordítására. Az Ukrajnában kitört polgárháború pusztításai miatt a rekvirálások várt eredménye elmaradt, a hatalmas területek megszálló milliós hadsereg maga fogyasztotta el a beszedett élelem nagy részét, s a katonák fegyelmét fellazította a bolsevik forradalom kisugárzása. Breszt után sok hadifogoly hazatért s magukkal hozva a lázadás és a kommunizmus szellemét. Amikor aztán az olasz frontra vitték volna őket, sok póttest fellázadt, áprilisban a 314. honvéd gyalogezred, a 7. közös és 1. honvéd huszárezred, a 12. gyalogezred, májusban Sajóecsegen a 305. honvéd gyalogezred, Losoncon a 25. vadászok, nem is beszélve egész sor, főleg cseh, lengyel, délszláv és ukrán alakulatról, Pécsen, Rimaszombaton, Trencsénben.

A lázadó katonákénál jóval nagyobb volt a katonaszökevények százezrekre menő tábora. Magyarországon a „zöld káder” gyülekezőhelyei a Muraköz, Horvátország, a baranyai háromszög, az Északkeleti-Kárpátok, Zsil völgye, Temesvár környéke volt. Az elesettek, sebesültek, hadifoglyok és szökevények pótlására sok elítélt bűnözőt vittek a börtönökből a frontra, akik ha tehették, megszöktek és Pesten, vagy a zöldek közé menekülve garázdálkodtak. A háborús statisztika szerint 1915-1916-ban a bűncselekmények száma visszaesett, 1918-ban viszont megközelítette az utolsó békeév eseteinek háromszorosát. Az erőszakos bűncselekmények nagy része a katonaszökevények, a tolvajlások főképp az utcára került hadiárvák bandáinak rovására volt írható.

Wekerle Sándor miniszterelnök hiába hazudozott és taktikázott, a király nem támogatta hatékonyan, Tisza István parlamenti többségével pedig nem tett neki engedményeket. A közellátás új minisztere az emberséges Hadik János helyett a király bizalmasa, Windischgraetz Lajos herceg lett, aki erőszakosan, de csekély eredménnyel próbálta rekvirálással kipréselni a mezőgazdaságból, azt, amit még lehetett. 1918 nyarán a belső front talán legfontosabb szakasza a parasztság ellenállása volt a rekvirálással szemben. Sok helyen a hazaszökött katonák már fegyverrel fordultak a karhatalom ellen. Az Arad megyei Zsunkon egy ilyen összecsapásban hat, jószágát védő paraszt vesztette életét. Az ellenállás eredményeképpen Magyarországon, ha kevés élelem maradt is, nem alakult ki olyan éhínség, mint Ausztriában és Németországban.

1918. június 20-án a karhatalom tüzet nyitott a budapesti MÁV Gépgyár sztrájkoló munkásaira, akik csak azt kérték, hogy bérük legyen hasonló a magánszektorban dolgozó szaktársaikéhoz. A sortűznek négy halottja volt, válaszul országszerte félmillióan tették le a szerszámot. A MÁV-gépgyári munkások megkapták a béremelést, viszont százával börtönözték be a bizalmiakat és a sztrájkszervezőket. Mikor a háborús törvényt megszegve sztrájkoló vasutasok ügyvédje, a rövidlátó

Landler Jenő visszakérte a rendőrségen szemüvegét, azt a választ kapta, hogy arra nem lesz többet szüksége. Csakhogy a fenyegetést már nem merték beváltani, egyre enyhébbek lettek az ítéletek. A háborúellenes röplapokat terjesztő csoportot vezető Duczynska Ilonát a hadbíróság már csak két évre merte ítélni – amiből a valóságban mindössze néhány hét lett. A háborúellenes ellenzék úgy, mint januárban, júniusban sem merte az általános sztrájk résztvevőit forradalmi cselekvésre szólítani.

Nőtt az infláció, s ezt elsősorban a tisztviselők, tanárok, tanítók érezték meg, tartalékaik elfogytak, nem volt mit adni a fekete árusoknak. Ezek a hagyományosan kormányhű rétegek is ellenzékiek lettek, mind többen beléptek a szocialista szakszervezetekbe, onnan remélve valami támogatást. A kereskedelmi alkalmazottak a háború előtt alig ezer fős tagságú szervezetének létszáma 1918 elejére hússzorosára nőtt, hasonló mérvű dinamikával gyarapodtak a pénzügyi tisztviselők, a fővárosi alkalmazottak, a biztosítási és ipari tisztviselők, a gyógyszerészek, a szállodai alkalmazottak, valamint a pincérek szakszervezetei is. A bérharcok, a több tízezres nagyságrendű munkanélküli-segélyek kifizetése és a jótékonyági akciók azonban alig enyhítettek valamit az általános elnyomorodáson. 1918 őszére már minden áru hiánycikk lett. Az üzletek előtt sorok álltak, a sorban állók egymásra prüszköltek a legyengült szervezeteket elpusztító spanyolnáthát. Megteltek a kórházak. A járványtól rettegő városiak nem mertek színházba, mulatókba menni. Faluhelyen sötétben üldögéltek esténként, hogy spóroljanak a feketén is alig kapható petróleummal. A nyersanyaghiány miatt visszatért a munkanélküliség. Az általános apátiában azok, akik négy évvel korábban lelkesedtek a háborúért, most átkozták annak kitervelőit. Az anyagi összeomlás veszélye pattanásig feszítette a társadalmi indulatokat. 1918. október 16-án Wekerle bejelentette a képviselőházban a perszonaluniót s ezzel a dualizmus végét. Ő és Tisza inkább szakítottak 67-tel, mintsem kövessék Ausztriát a föderalizálás útján. Károlyi Mihály elfogadta volna a perszonaluniót, de a Wekerle-kormányt alkalmatlannak tartotta annak gyors megvalósítására. Ekkor hangzott el Károlyi híres mondata: „A háborút elveszítettük, most az a fontos, hogy a békét ne veszítsük el”. Lovászy Márton e szókkal csatlakozott hozzá: „Igenis antantbarátok vagyunk”.

Másnap, október 17-én – hívei megdöbbenésére – Tisza is kijelentette: „Elismerem, hogy a háborút elveszítettük”. És késznek mutatkozott elfogadni a wilsoni elveket...

*

A Breszt–Litovszk-i béke elvileg a teljes orosz arcvonalra érvényes volt, a moldvai orosz–román front azonban gyakorlatilag Romániához tartozott. Mivel az ottani orosz csapatok sem óhajtottak továbbra is idegen érdekeket védelmezni, a román kormány fegyverszünetet kért.

A fegyverszüneti tárgyalások Foksány városában kezdődtek december 7-én a német Morgan altábornagy elnöklete alatt, s végül 9-én éjjel írták alá a fegyvernyugvást elrendelő dokumentumot. Román részről Lupescu tábornok, Constantin Prezan hadseregpáncsnok küldötte írta alá az okmányt. Akkoriban bomlottak föl a román területen lévő orosz egységek, de a román kormány arra számított még egy ideig, hogy az önálló Ukrajna fogja majd segíteni addig, amíg a nyugati országoktól ismét fegyveres támogatást kap. A román politikusok ezért húzódoztak utolsó pillanatig

a békekötéstől, amely különbéke lett volna, s ebben az esetben semmissé válik az antant Erdélyre vonatkozó ígérete. Amikor azonban 1918. február 9-én Ukrajna is megkötötte a békét a központi hatalmakkal, Románia sem várhatott, már másnap, február 10-én békéi kért. Ez az addigi román politika csődjét jelentette. Ferdinánd király a következő napon menesztette Brátianut, s Alexandru Averescu tábornokot, a mărăști ütközet hőstét nevezte ki miniszterelnökké.

Két hét múlva, február 24-én a német kormány küldöttei átadták a román kormánynak a békeszerződés főbb célkitűzéseit tartalmazó okmányokat, majd március 5-én Bukarest mellett, Buftéában, az ottani Ştirbey-kastélyban Románia előzetes békét kötött a központi hatalmakkal.

Az első foksányi fegyverszünet és az előzetes békekötés között eltelt hónapokban, amikor a német és osztrák-magyar hadosztályokat már átdobták a nyugati frontra, s amikor az ukrán és orosz haderő még igen gyöngye volt, a román kormány megindította csapatait Besszarábia elfoglalására. Romániának ugyanis Németországgal és a Monarchiával, az ellenségeivel (1914-ig szövetségeseivel) volt fegyverszüneti egyezménye, szövetségesének, Oroszországnak a megtámadásától semmi sem tiltotta. Felhasználva Németország és a Monarchia nyugati elfoglaltságát, valamint a német részről érkező halvány biztatásokat, a vesztes voltát hivatalosan elismert Románia egyszerűen megszállta annak az országnak a nyugati területeit, amelynek csapatai megvédték néhány hónappal azelőtt a román állam létét. A szövetséges hűség ilyen üzletszerű felfogásának 1918 végén lett meg az eredménye, amikor egyes antant-politikusok húzódoztak minden román követelés elfogadásától.

A román csapatok mindenesetre március 13-án elérték a Dnyesztert, majd Besszarábia fővárosában, Kisinyovban egy bábkormányt szerveztek, amely április 9-én kimondta Besszarábia „örökös időkre” szóló csatlakozását Romániához.

Románia másfél hónapos tárgyalás után, 1918. május 7-én írta alá a végleges békeszerződést a központi hatalmakkal. A bukaresti békét a controceni kastélyban román részről Marghiloman és külügyminisztere, Arion írta alá. A szerződés nyolc fejezetben határozta meg Románia helyzetét. Ezek szerint az országnak csak 10 hadosztályból álló fegyveres ereje maradhatott, ebből kettő Besszarábiában hadilétszámon, 8 Moldvában békelétszámon. A teljes román hadiflotta hadikészültségben maradhatott. Romániának át kellett adnia a teljes Dobrudzsát a Duna-delta Szent György ágáig Bulgária, valamint a Kárpátok gerincétől keletre és délre fekvő, összesen 5600 km² nagyságú területet Magyarország számára. A szerződés értelmében a vallásfelekezetek egyenjogúak lesznek Romániában. Az ország területe a központi hatalmak fegyveres megszállása alatt maradt, a megszálló erők létszámát legföljebb 6 hadosztályban szabták meg.

A békeszerződés mellett több jogi és gazdasági megállapodást is kötöttek, így a turnu-severini hajógyár bérbeviteléről, a vasutakról és a kőolaj-kereskedelemről.

Ami a területi kérdést illeti, Dobrudzsát Bulgária követelésére kellett elvenni Romániától. A mindössze 654 500 lakosú, zömmel bolgárok által lakott terület helyett viszont a központi hatalmak hallgatólagosan Románia megszállása alatt hagyták a 45 632 km² nagyságú, 3 millió lakosú, kitűnő termőföldű Besszarábiát. Magyarország határait mindössze 1,5- től 16 km-ig terjedő szélességű sávval módosították Románia rovására. Ezt akkor stratégiai okokkal magyarázták, nevezetesen azzal, hogy az 1916-os román betörés még egyszer ne ismétlődhessen meg. Ami a katonai rendelkezéseket

illeti, a román fél ezeket nem hajtotta végre. A leszerelést olyan lassan csinálták, hogy 1918 augusztusában, amikor a nyugati fronton a németek döntő vereséget szenvedtek, a megengedett 32 000 helyett még 175 000 román katona volt fegyverben, ugyanis a fegyverek leadását is húzták-halasztották.

A gazdasági szerződések végrehajtásával a legnagyobb mértékben akadályozták volna a román gazdaság fejlődését. (A németek és az osztrák-magyarok már az 1916-1918 közötti megszállás idején is nagy mennyiségű élelmiszert és nyersanyagot elvittek Romániából, ezzel okkal kivívva a román nép gyűlöletét.) Az 1918 májusi gazdasági egyezmények alapján a teljes román kőolajtermelést egy német cég vette volna át, s az élelmiszerfelesleget is át kellett volna adni néhány évig. Szerencsére a rablóbéke egyik rendelkezése sem léphetett életbe, ugyanis vége lett a háborúnak. (Mindazonáltal a trianoni béke felől nézve a bukaresti béke szankciói mérhetetlenül enyhének tűnnek.)

1918 nyaratól, amilyen mértékben gyöngültek a központi hatalmak, a vereséget szenvedett Romániában olyan ütemben növekedett ismét a nagyromán irredentizmus. Küldöttségek utaztak a világ minden tájára, hogy elhíreszteljék a „jogos” román aspirációkat az „ősi” területekre. Még 1917. április 18-án háromtagú küldöttség indult az Amerikai Egyesült Államokba, élén a közismerten sovinszta Vasile Lucaci-vel, azzal a céllal, hogy meggyőzzék az amerikai politikusokat a román területi igények jogosságáról. 1918. január 17-től jelent meg Párizsban a *La Roumanie* című újság, amely a franciaországi nagyromán irredentizmus központja lett. Április 30-án alakult meg Párizsban az *Erdélyi és bukovinai románok nemzeti bizottsága* elnevezésű csoport Traian Vuia, majd Ioan Cantacuzino vezetésével. Július 5-én Vasile Stoica Washingtonban hozott létre egy román szövetséget, majd július 19-én Olaszországban alakult meg egy hasonló szervezet. A román területi célokért különösen sokat tett az 1918. szeptember 6-án Párizsban megalakított szervezet, *A román egység nemzeti bizottsága*. Vezetői, Take Ionescu, Vasile Lucaci, Octavianu Goga, a legsovinsztább politikusokból kerültek ki.

1918. szeptember vége és november eleje között befejeződött a nagy háború. Szeptember 25-én Dobropoljénál az antant keleti hadserege áttörte a bolgár frontot, 29-én Bulgária kapitulált. Október 15-én Törökország is békét kért, s kivált a háborúból.

A *Franchet d'Esperey* vezette antant-hadsereg elindult északra, a Duna irányában, hogy Szerbia érintésével megszállja Budapestet, majd Németországba törjön. Létrehozták a Dunai Hadsereget, amelynek Romániába kellett hatolnia. A hadsereg parancsnoka az a *Berthelot* tábornok lett, aki a román hadsereg újjászervezését vezette, s románbarátságáról volt közismert.

Romániában azonnal átalakították a kormányt: a király *Coandá* tábornokot nevezte ki miniszterelnökké, aki politikájában a liberális párt és Brátianu irányvonalát követte. November 9-én ultimátumban követelték Mackensentől, hogy csapataival együtt hagyja el az országot, majd 10-én, miután az antant-hadsereg átkelt a Dunán, a király proklamációban adott parancsot a hadseregnek: indítson támadást a központi hatalmak ellen.

Románia ekkor megszegte a nemzetközi jogot, hiszen a Monarchia már november 3-án, Németország pedig 11-én letette a fegyvert. Magyarországon 1918. október 31-én győzött a Károlyi vezette forradalom. A román hadsereg két hadosztálya (a 7. gyalogos és az 1. vadászadosztály) megkezdte az átkelést a Kárpátokon, hogy megszállja Kelet-Magyarországot.

Nándi Mihály: A nyolcvan évvel ezelőtti „siker” háttere

1938. november 11-én főméltóságú, vitéz nemes Nagybányai Horthy Miklós cs. és kir. kamarás, Magyarország kormányzója, a m. kir. honvédség legfőbb hadura és a vitézek főkapitánya, altengernagy fehér lovon bevonult Kassára, hogy fogadja a kormány, a törvényhozás és a felvidéki magyarság vezéreinek hódolatát – számoltak be örömtelien a korabeli kormányzócsövek történelmünk figyelemre méltó eseményéről.

Nem csupán az előzményekhez tartozik, hogy 1936-ban Adolf Hitler nemzetiszocialista diktátor, a bel- és külpolitikában egyaránt elérkezettnek látta az időt „igazi terveinek” megvalósítására. Ekkorra ugyanis az őt befogadó Németországot, ezt a sokszínű, élénk polgári hagyományokkal és kultúrával rendelkező államot valami undorító barna masszává gleichschaltolta – amelyben az emberek „jó napot” és kalapemelés helyett „Heil Hitlerrel” és karlendítéssel köszöntek (aki ezt megtagadta, az koncentrációs táborban kötött ki), ahol olyan szellemóriások művei kerültek indexre, mint Heine, Mendelson és Thomas Mann, végül, ahol mind a tájra, mind az emberekre ráerőszakolta gyűlöletbeszédet és gyomorfordító plakátok formájában saját ocsmány lelkivilágát. Klienseivel, az államigazgatás minden szintjét sáskaként elárasztó náci kaszt tagjaival, rendkívül meggyorsította az ország életének teljes átszervezését az általa vizionált katonai követelményeknek megfelelően. A német diplomácia megszilárdította szövetségét Olaszországgal és Japánnal, s igyekezett azokat a háború kirobbantására irányuló politikájának eszközévé tenni. (A távol-keleti országgal való cimborálásban Hitlert a legkevésbé sem zavarta az a körülmény, hogy saját nézetei szerint a japánok alacsonyabb rendű fajhoz tartoztak.) Németország döntő segítséget nyújtott Olaszországnak az Abesszínia elleni hódító háborúban. 1936 nyarán Abessziniát az olasz birodalomhoz csatolták. Ezután Hitler Mussolinit spanyolországi intervenciójába bekapcsolódva (természetesen a versailles-i békeegyezményt súlyosan megsértve) fegyverrel, hadianyaggal és a légierejével támogatta Francó diktatúráját. Támogatásának borzalmát a jövőbe figyelmeztetőleg felemelt prófétai ujjával festette meg Pablo Picasso a *Guernicában*.

1936 októberében, miután Ciano olasz külügyminiszter látogatást tett Berlinben, létrejött az úgynevezett Berlin–Róma-tengely. A „Duce” és a „Führer” megállapodtak abban, hogy összehangolják külpolitikájukat és minden fontos esetben együttműködnek. Egy hónappal később, 1936. november 25-én Japán és Németország megkötötte az antikomintern paktumot, amelynek titkos kiegészítő jegyzőkönyvében kötelezettséget vállaltak arra, hogy egyeztetik egymással a Szovjetunióval kapcsolatos politikájukat. 1937. november 6-án Olaszország is csatlakozott az antikomintern paktumhoz. Létrejött a „Róma–Berlin–Tokió-háromszög”.

Hitler ugyanekkor Lord Halifax látogatását követően tovább szőtte álmait az angol-német szövetségről. A tekintélyesnek tűnő brit politikus ugyanis úgy nyilatkozott, hogy ő és az angol kormány más tagjai tisztában vannak azzal, hogy a „Führer” nagy tettet vitt véghez: a bolsevizmust saját országában megsemmisítve útját állta annak elterjedését Nyugat-Európában, így Németország joggal tekinthető a Nyugat védőbástyájának.

1937. november 5-én a Hitler a birodalmi kancellárián rendezett tanácskozáson Blomberg hadügyminiszter, Fritsch, a szárazföldi hadsereg főparancsnoka, Göring, a légierő főparancsnoka, von Neurath külügyminiszter és Hossbach ezredes, katonai szárnysegéd előtt felfedte „külpolitikai” elképzeléseit, miszerint 6-7 év múlva végre akarja hajtani a *Mein Kampf*ban vázolt programot, és idegen földek meghódításával „megfelelő életteret” biztosítani Németországnak. „A hadsereg, a hadiflotta és a légierő felfegyverzése, valamint a tisztikar kiképzése többé-kevésbé befejezettek tekinthető – vélekedett. – A hadsereg műszaki színvonala korszerű, további kivárás esetén az a veszély fenyeget, hogy a fegyverzet elavul... Tartalékokat csakis a folyamatos behívásokból lehet meríteni, idősebb kontingensek növekedése nem várható.” Már csak az volt hátra, hogy kiválasszák a megfelelő időpontot és megszabják az első csapások irányát.

Hitler a nagy háború kezdetét arra az évre tűzte ki, amikor Franciaország valamilyen módon harcképtelenné válik. Ezen a tanácskozáson a német agresszió sorrendjét is meghatározta: „Katonai-politikai helyzetünk javítása érdekében először Csehszlovákiát és egyidejűleg Ausztriát kell megsemmisítenünk.” Blomberg közbevetette, hogy számításai szerint a német hadseregnek csak 10-15 napra elegendő lőszer áll a rendelkezésére.

A Wehrmacht akkori akcióprogramjába a következők kerültek be: „Amint Németország teljesen felkészül a háborúra, kialakul minden feltétel Csehszlovákia megtámadására és ezáltal a német élettér problémájának megoldására. Ha pedig Anglia nem kíván részt venni egy általános európai háborúban és nem érdekelt a közép-európai problémákban s ennek folytán Németországnak a Csehszlovákiával kapcsolatos konfliktusában, minden valószínűség szerint nem lesz más ellenfele, mint Oroszország; akkor pedig a Fali Grün – azaz Csehszlovákia lerohanásának terve – végrehajtható még azelőtt, hogy Németország teljesen felkészülne a háborúra.”

Hitler tehát agressziós politikáját Anglia álláspontjától tette függővé. Kétségeit Ribbentrop oszlatta el végképp, aki 1938 januárjában mint rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Londonban tárgyalt: „Lokális közép-európai viták miatt, ha azok eredményeként Németország jelentősen megerősödik is, Anglia, nézetem szerint, nem vállalja a háború kockázatát, amely birodalma létét veszélyeztetné.”

Hitler ezek után hozzálátott a Wehrmacht átszervezéséhez, amely a hadügyminisztérium irányítása alatt viszonylag önállóan működött és gátolta a náciasítást. Blomberg hadügyminiszter és Fritsch, a szárazföldi hadsereg főparancsnokának leváltásához a Gestapo segítségét vette igénybe, amely készségesen szállította a bizonyítékokat arra vonatkozólag, hogy Blomberg prostituáltat vett feleségül, Fritsch pedig homoszexuális. Abban a náci birodalomban, amely maga volt az erkölcstelenség fertője, és amelyet egyenesen gengszterek irányítottak, a bandavezérnek – egyszersmind államfőnek – nem tetsző tábornokok félreállítását tehát etikai ürüggyel oldották meg... Hitler mindenesetre végrehajthatta a német militarizmus történetének legradikálisabb hadsereg-

átszervezését. A hadügyminisztériumot és a vezérkart – a két legrégebbi intézményt – egyszerűen megszüntette. Helyettük létrehozta a Wehrmacht főparancsnokságát, az OKW-t (Oberkommando der Wehrmacht), amely közvetlenül neki, Hitlernek volt alárendelve. Élére odaadó hívét, Wilhelm Keitelt nevezte ki, akit maguk a német tábornokok neveztek el „Lakájtél”-nek. Az OKW keretében létrehozták a Jodl vezette hadműveleti törzset, amelyet a „Führer” személyesen irányított.

Az új „törzs” a Sonderfall Ottót – azaz Ausztria elfoglalásának tervét – 1938. március 12-re tűzte ki. A német csapatok parancsot kaptak, hogy ezen a napon lépják át az osztrák határt és szállják meg az országot, „ha más eszközök nem vezetnek célhoz”. Tudniillik Hitler Kurt Schuschnigg osztrák kancellárt 1938. február 12-én külügyminiszterével, Guido Schmidttel együtt meghívta Berchtesgadenbe, ahol is bemutatta neki diplomáciája teljes eszköztárát. Ez persze a legkevésbé sem emlékeztetett a talleyrand-i finom és talányos kifejezések mögé bújtatott intelligens manőverezésre. Ebben a „diplomáciában” nem jelentkeztek sem állami, sem népi érdekek, vagy nemzetközi szabályok és erkölcsi törvények, sem pedig hagyományok. Hitler számára csak saját személyes ambíciói léteztek, amelyek elérése érdekében válogatás nélkül minden eszközt lehetségesnek tartott. Így hát az osztrák kancellárral való „tárgyalás” leginkább egy csendőrségi kihallgatásra emlékeztetett, ahol a gyanúsítottal, Schuschnigggal (akire az a vád nehezedett, hogy a „Führer” politikájának útjában áll), úgy beszélt, mint a kutyával, és a lehető legnagyobb lélektani nyomás alá helyezte. Ordibálva lökdöste, rángatta a szerencsétlent. A kancellárról vezetett aktákból tudta, hogy szenvedélyes dohányos, ezért megtiltotta, hogy rágyújtson. A hatalomfitogtatás sikerre viteléhez persze szolgáltság kell. Schuschnigg vigyázzban állt a „Führer” előtt és ijedten motyogta: „Igenis.” Hitler erre még rátett egy lapáttal. „Én ugyanolyan joggal, vagy talán még többel nevezhetem magam osztráknak, mint ön – üvöltötte. – És kijelentem, hogy szándékomban áll bármilyen módon megoldani az úgynevezett osztrák kérdést. Elég parancsot adnom, és a határon egy szempillantás alatt véget ér a színjáték. Remélem, tisztában van vele, hogy egy fél óráig sem tud feltartóztatni. Lehetséges, hogy a következő éjszaka már Bécsben leszek. Akár a tavaszi szélvihar. Akkor pedig nagyon megjárja.”

A „Führer” azt követelte az osztrák kancellártól, hogy a náci Seyss-Inquartot nevezzék ki belügyminiszternek, a rendőrség és a biztonsági szolgálat főnökének; a letartóztatott nácikat (beleértve Dollfuss gyilkosait) engedjék szabadon, valamint az osztrák náci pártot vegyék be a kormánykoalícióba. Ezekre, az Ausztria szuverenitását a legdurvábban megsértő követelésre Schuschnigg közölte, hogy hajlandó aláírni a megállapodást, csak azt kérte, annak elfogadására adjanak kormányának három nap haladékot, mire Hitler a tábornoki egyenruhás „Lakájtél” behívásával fokozta a nyomást. A kancellár összeomlott, azt hitte, el sem engedik, ha a tárgyalások nem Hitler akarata szerint végződnek.

Schuschnigg természetesen bebizonyította, hogy alkalmatlan országa vezetésére, ám ebből egyáltalán nem következik az, hogy arra az önjelölt, kórosan destruktív, nárcisztikus és szadista személyiségjegyű Hitler alkalmas lett volna.

A „Führer” egyre jobban fokozta a „diplomáciai” nyomást. Ellenlépésként az osztrák pártok március 13-ára, a bécsi forradalom évfordulójának napjára népszavazás kiírását követelték Ausztria függetlensége ügyében. Várható volt, hogy a lakosság többsége az Anschluss ellen foglal állást. Hitler

követelésére azonban az osztrák kormány elszabotálta a referendumot. Hitler ekkor azzal jött elő, hogy Schuschnigg helyett Seyss-Inquartot akarja a kancellári székben látni. „Ellenkező esetben a német csapatok benyomulnak Ausztriába” – fenyegetőzött. Wilhelm Miklas osztrák elnök azonban nem akarta kinevezni az osztrák nácik főkolomposát.

Folytatódta a machinációk és a destabilizációs lépések. Hitler hol vadul fenyegetőzött a megszállással, hol esküdözött, hogy nem tör Ausztria függetlenségére, sűrűsödtek a náci ún. ötödik hadoszlop provokációi, Bécs utcáin SA- és SS-egységek masíroztak. A megrettent Schuschnigg rövid, drámai rádióbeszédben közölte az osztrák néppel, hogy kormánya lemond. Berlini utasításra Seyss-Inquart kijelentette, hogy ő továbbra is „betölti a funkcióját”, azzal előkészületeket tett, hogy kezébe kaparintsa a kormányt, elfoglalja a rádiót és a közintézményeket, és mindezek után a következő táviratot küldje Berlinbe: „A Schuschnigg-kormányt követő ideiglenes osztrák kormány, amely legfontosabb feladatát Ausztria rendjének és nyugalmanak helyreállításában látja, sürgős kérést intéz a német kormányhoz, hogy segítse a vérontás megakadályozására irányuló törekvésében. Ezért kéri a német kormányt, hogy haladéktalanul küldjön német csapatokat Ausztriába.”

Március 13-án Seyss-Inquart lezáratta Ausztria határait, hogy senki se menekítse ki a vagyonát. A távirat elküldésére végül is nem került sor, szövege mégis szerepelt abban a hivatalos közleményben, amelyet arról adtak ki, hogy a német csapatok az osztrák kormány kérésére átlépték a határt. Az osztrák állam a hitleri durva machinációk, félelem- és zavarkeltés, valamint az osztrák politikusok tehetetlensége következtében a nagyhatalmak szeme láttára megszűnt létezni. Összeomlott az a versailles-i békerendszer is, amelynek sarkalatos pontját képezte az Anschluss tilalma.

A „Führer” első agressziója elkövetésekor leginkább a „Duce” reakciójától rettegett, aki 1934-ben a nácik által támogatott Dollfuss-ellenes puccs idején az osztrák határra vezényelte csapatait. Mussolini azonban kijelentette: „tartózkodom az osztrák belügyekbe való mindenfajta beavatkozástól”. Hitler erre szorongásának enyhülését meghatódással palástolva fordult olaszországi nagykövetéhez: „Adja át őszinte köszönetemet, és közölje, hogy soha, soha nem felejttem el, amit tett.”

Hitler látva, hogy Ausztria az angol és a francia uralkodó körökben nem váltott ki ellenállást, aláírta a Fali Grünt. A terv bevezetőjében annak a „kedvező helyzetnek” a megteremtését taglalta, amelyet az akció végrehajtásához szükségesnek vélt. Ez történhetett „váratlan támadással”, „súlyos diplomáciai konfliktussal”, illetve „villámgyors akciókkal” valamilyen incidensre (például a német nagykövet meggyilkolására) való reagálással. A biztonsági szolgálat, hozzálátott a „megfelelő” casus belli előkészítéséhez. A „Führer” személyesen instruálta Konrad Henleint, a szudétanémet párt vezetőjét, hogy támasszon elfogadhatatlan követeléseket, utasítson el mindenfajta kompromisszumot, és igyekezzen elviselhetetlenné tenni a helyzetet a Szudéta-vidéken, hogy ennek ürügyén beavatkozhasson. Közben egész Németországban dühödt csehellenes kampány folyt. Hitler csapatokat vont össze a cseh határon. Az ijesztgetés ezúttal nem jött be. A csehszlovák kormány május 20-án elrendelte a részleges mozgósítást. Hitler visszavonulót fűjt. Utasítására Ribbentrop biztosította a berlini csehszlovák nagykövetet, hogy Németországnak nincsenek agresszív törekvései Csehszlovákiával szemben.

Franciaországnak szándékában állt kis-antant szövetségese megsegítse, Nagy-Britannia álláspontja azonban homályban maradt a „Führer” előtt. Hitler pszichotikus személyiségstruktúrájánál fogva képtelen volt elviselni a kudarcot, még akkor is, ha az pusztán saját, beteg fantáziái és a szigorú realitások ütközéséből fakadtak. Hosszas berchtesgadeni vívódás után végül is úgy döntött, végrehajtja az akciót Csehszlovákia ellen, nem törődve a nyugati nagyhatalmak esetleges beavatkozásával. Lázás hadikészülődést követően szeptemberben mozgósította a német hadsereg zömét, így 36 hadosztály figyelte támadásra készen az áhított Szudéta-vidéket.

Hitler utasította Henleint, hogy szakítson meg minden tárgyalást a csehszlovák kormánnyal a szudétanémet kérdés békés rendezéséről. A náci kreatúra erre fegyveres puccsot szervezett. A csehszlovák kormány válaszul rendkívüli állapotot hirdetett, és csapatokat vezényelt a Szudéta-vidékre. Két nap alatt minden rendeződött, mert kiderült, hogy a lakosság túlnyomó többsége nem támogatja a puccsot. Henlein Bajorországba menekült, ahol a „Führer” támogatásával SS-legényekből és más krakéler elemekből megszervezte a Szudétanémet Légiót, amely azt a feladatot kapta, hogy határincidenseket provokáljon. Egy alkalommal a légionisták betörték csehszlovák területre és elfoglaltak két várost.

A szeptemberi válság kellős közepén a *Times* című lapban megjelent egy cikk, amely azt ajánlotta a csehszlovák kormánynak, mondjon le a Szudéta-vidékről, hogy nemzetiségi szempontból „homogén” állammá váljon. Egy héttel később Hitler a legnagyobb elképedéssel olvasta a brit miniszterelnök, Chamberlain táviratát: „Tekintettel a kritikus helyzetre, kész vagyok azonnal önhöz utazni, hogy megkíséreljünk békés megoldást találni. Hajlandó vagyok repülőgépre ülni és már holnap indulni.”

Chamberlain szeptember 15-én érkezett repülőgépen Münchenbe, ahonnan vonattal folytatta útját Berchtesgadenbe. Az alatt a három óra alatt, amíg Münchenből Berchtesgadenbe ért, a vendéglátók propaganda akcióinak köszönhetően, a vonat ablakából csupa fegyverrel és hadianyaggal megrakott katonai szerelvényt láthatott. Hitler nem ment ki eléje a vonathoz, a rezidenciája bejáratánál várta, mégpedig a lépcső legfelső fokán. Abban az óriási dolgozószobában, amelyben fél éve a halálra vált Schuschniggból kikényszerítette Ausztria meghódolását, Nagy-Britannia miniszterelnökére is rögtön rátámadt: „49 éves vagyok, és azt akarom, hogy erőm teljében segíthessem át az országot a válságon, ha úgy hozza a sors, hogy világháborúba keveredik Csehszlovákia miatt. Kész vagyok vállalni bármilyen háború kockázatát, akár a világháborúét is.” Chamberlain félbeszakította ugyan a handabandázást, de a lényegre térve kijelentette, hogy elismeri a Szudéta-vidék Csehszlovákiától való különválásának elvét, és néhány napos haladékot kért Hitlertől, hogy egyeztesse a megállapodás feltételeit Franciaországgal, és azok elfogadására Csehszlovákiát is rábírja. Hitler kellő leereszkedéssel megadta a haladékot.

A következő héten Hitler követeléseit egyeztették Párizssal. Párizs nem akadékoskodott. Daladier miniszterelnök és Bonnet külügyminiszter ugyanolyan buzgón munkálkodott Csehszlovákia feldarabolásán, mint Chamberlain vagy Halifax. Szeptember 18-án Londonban összehozták a közös angol-francia „javaslatot”, hogy a Szudéta-vidéket el kell szakítani Csehszlovákiától. Sem Chamberlain, sem Daladier nem tartotta fontosnak, hogy a tárgyalásokba bevonják az érintett ország kormányának képviselőit. Csehszlovákia azonban elutasította Anglia és Franciaország javaslatát. Erre

szeptember 21-én éjjel 2 órakor Newton brit és de Lacroix francia nagykövet Prágában az elnöki palotába ment, és az ágyából felkeltett Edvard Beneš elnöknek átadta kormánya nyilatkozatát arról, hogy nem számíthat segítségre egy esetleges Németországgal vívandó háborúban, ha nem fogadja el Hitler feltételeit. Beneš meghátrált.

Chamberlain személyesen vitte meg a hírt Hitlernek, hosszasan taglalva mekkora nehézségeket kellett leküzdenie, hogy elfogadtassa a német követeléseket. „Jól értettem, hogy Anglia, Franciaország és Csehszlovákia hajlandók átengedni a Szudéta-vidéket Németországnak?” – kérdezte a „Führer”. Chamberlain megerősített, hogy igen. Ekkor Hitler, mint a kocsmai hamiskártyás, aki lerészegedett ellenfelével szemben nyugodtan megtízszerezheti a tétet, kijelentette, hogy „az újabb fejlemények” következtében az engedményeket nem tartja kielégítőnek. Chamberlain, akinek persze nem volt tudomása „újabb fejleményekről” (amelyek csakis Heinlein-féle provokációk lehettek), csapdába esett. Visszakozásra nem volt módja, hiszen már elárulta szövetségesét, Csehszlovákiát, és kétszer is elzarándokolt a „Führer” rezidenciájára. Nem térhetett vissza Londonba üres kézzel. Kérlelni kezdte Hitlert, fogadja el a Szudéta-vidéket. Azzal próbálta meghatni, hogy az alkuért a politikai karrierjét tette kockára, hiszen már kifütyülték azért, hogy elárulta Csehszlovákiát és behódolt a diktátornak. Hitler jóleső érzésekkel hallgatta mindezt, majd azt követelte, hogy Anglia és Franciaország járuljon hozzá Csehszlovákia jelentős részének német megszállásához, és a brit miniszterelnök elé lökött egy térképet, amelyen olyan területek voltak bejelölve, amelyekről korábban szó sem esett. Chamberlain megverve kullogott el Hitlertől.

Másnap azonban újra felkereste, hogy hatni próbáljon rá, mire egy memorandumot nyomtak a kezébe az újabb náci követelésekkel, így például: a csehszlovák csapatok kivonásának szeptember 26-án 6 órakor kell megkezdődnie és szeptember 28-án kell befejeződnie. „Hiszen ez ultimátum!” – háborodott fel Chamberlain. „Miért? – csodálkozott Hitler. – Memorandum van ráírva, nem ultimátum.”

A „Führer” végül is szeptember 28-ról október 1-re változtatta a német csapatok bevonulásának időpontját. (Persze eredetileg is ez az időpont szerepelt a Fali Grünben.) Megegyeztek. Csehszlovákia mozgósított. Egymillió embert hívtak be. Hitler erre megüzente Chamberlainnek, hogy hajlandó ismét tárgyalni „az egyezmény részleteinek” tisztázásáról, akár Olaszország közvetítésével is. A brit miniszterelnök örömteli válaszában közölte, hogy kész azonnal Németországba menni és tárgyalni Hitlerrel meg Csehszlovákia képviselőivel, ha pedig a Führer úgy kívánja, Franciaország és Olaszország képviselőivel is. Táviratot küldött Mussolininak, amelyben kérte, hogy támogassa az angol javaslatokat és vegyen részt a tervezett konferencián. Hitler trükkje sikerült. Mussolini utasította Attolico berlini olasz nagykövetet, hogy közölje a „Führerrel”, természetesen a döntés órá vár, de mondja meg, hogy az olasz kormány az angolok javaslatának elfogadása mellett áll.”

A szeptember 29-30-án tartott müncheni konferencia résztvevőinek már csak az volt a szerepük, hogy írásba foglalják a korábbi megállapodásokat, hiszen Chamberlain és Daladier fenntartás nélkül elfogadta Hitler minden követelését. Szeptember 30-án éjjel egy órakor Hitler, Chamberlain, Mussolini és Daladier aláírta a müncheni egyezményt. Csehszlovákia képviselői csak a szomszéd helyiségben tartózkodhattak, mert Hitler kitiltotta őket a „konferenciáról”. A paktumról a brit és a

francia miniszterelnök tájékoztatta őket.

Ha eddig Hitler a Rajna-vidék militarizálásával és Ausztria bekebelezésével egyoldalúan sértette meg a versailles-i békerendszert, akkor azt most Anglia és Franciaország tevőleges közreműködésével cselekedhette meg, egyúttal a kárvallott Csehszlovákia vezetőinek statisztálásával. A müncheni egyezményvel, voltaképpen Hitler és Chamberlain magánegyezségének írásba foglalásával súlyosan megsértették a nemzetközi jogot. Végrehajtásáért ezért súlyos felelősség terheli Beneš kormányát, is amely kétszer is elrendelte, majd elhalasztotta a mozgósítást, holott Csehszlovákia Franciaország után a második legerősebb páncélos arzenállal rendelkezett Európában, valamint a németek ellen a Szovjetunió is harckészültségbe helyezte a vörös hadsereget. Ám a hitleri handabandázás és terrorral való fenyegetőzés, valamint a szövetségesek árulása miatti lelki összeomlás megfosztotta Beneš és kollégáit a politikai tisztánlátás képességétől (ha Benešnek volt olyan valaha is, aki 1920-ban Versaillesben, Csehszlovákia megkonstruálásához segílyt kérve, egyenesen azzal a szemenszedett hazugsággal érvelt a Felvidék elragadása mellett, hogy az I. világháború kitöréséért voltaképpen nem is Bécsset, hanem Budapestet terheli a fő felelősség).

A hitleri kalandorpolitika váratlan sikereinek köszönhetően a szlovák és magyar felek által felkért két „döntőbíró”, Ribbentrop és Ciano 1938. november 2-án meghozta az első bécsi döntést, amelynek értelmében az etnikai revíziót megvalósítva 11 927 km² (az utólagos kiigazításokkal 12 012 km²) Trianonban elcsatolt területet juttatottak vissza Magyarországnak, 869 ezer fős lakossággal, akik közül 752 ezer fő (86,5%) volt magyar.

A külpolitikai sikerek felbátorították Hitlert, hogy belpolitikáját is tovább radikalizálja, és 1938. november 9-én megrendezte a kristályéjszakát. Az akció végrehajtásáról a „Führer és Goebbels döntött a müncheni puccs évfordulója alkalmából rendezett vacsorán. Az országos pogrom során a nácik mintegy száz zsidót meglincseltek, több tízezer embert brutálisan bántalmaztak, 267 zsinagógát leromboltak és felgyújtottak, végül 7500 üzletet feldúltak és kifosztottak. Három nap múlva, november 12-én Göringnél tanácskozást tartottak és összegezték a kristályéjszaka „eredményeit”, úgymint Berlinben, az Unter den Lindenen feldúltak egy ékszerüzletet, eltűnt 1,7 millió márka értékű ékszer; másutt pedig teljesen kifosztottak egy szőrmeüzletet. Összesen 25 millió márkára becsülték azt a kárt, amelyet a kristályéjszakán az üzletekben okoztak. Göring kijelentette: „Az a fontos, hogy megszületett a döntés, és nyomatékosan kérem, hogy a döntést kövessék a gazdaság teljes árszabályozásához szükséges intézkedések.” Ez aztán szépen hozott a náci állam konyhájára. Göring utasítást adott, hogy a zsidó tulajdonosok vagyonát és tőkéjét adják át az államnak, a tulajdonosnak pedig állapítsanak meg bizonyos összegű „nyugdíjat” kártérítésként. Ezzel azonban még korántsem merültek ki az árszabályozás „előnyei”. Nem az egész zsidó tulajdon került állami kézbe. Jelentős része magánszemélyek kezébe ment át. A vállalatok és üzletek új tulajdonosai vagy nácik lettek, vagy a nácik kedvében járó emberek. Ezenkívül nagyon sok „üresedés” történt, főleg az ügyvédi, az orvosi, az újságírói és a tanári pályán, arról nem is szólva, hogy a pogromok tönkretettek rengeteg kisiparost. Az árszabályozás révén tehát nemcsak a nagyvállalkozók és a náci főkolomposok szedték meg magukat, hanem a városi kispolgárok, az értelmiség bizonyos része is, nem számítva a csőcseléket, a pogromlovagokat, akik nyíltan rabolhattak. A kristályéjszakával nem csupán az bizonyosodott be ország-világ előtt, hogy a náci rezsim a leggátlástalanabban alkalmazza a bűnözés és az utcai terror eszközeit, hanem hogy „programjában” valóban ott sötétlik a tervszerű népirtás. A karhatalom nem

vetett gátat a gengszterizmusnak, viszont harmincezer embert hurcoltak koncentrációs táborokba a zsidók közül, akiket, pokoli cinizmussal, kollektíve felelőssé tettek a történetekért.

A hitleri rezsim ordas természete a kristályéjszaka után mindazok számára is nyilvánvalóvá válhatott, akik mindaddig bizonyos szimpátiával kísérték a németországi eseményeket, például a hatásos propagandával felnagyított szociális programok vagy a munkahely-teremtés miatt. Azoknak is felnyílhatott a szeme, akik az igazságtalan versailles-i békerendszer, az országok megcsonkítása vagy éppen a bolsevizmus elleni küzdelem élharcosát látták a „Führerben”, hogy itt valami beláthatatlanul sötét, aljas és piszkos, mindent magával ragadó folyamat zajlik, nem pedig a revízió vagy a reváns. Kivéve persze őfőméltóságának, vitéz, stb. Horthy Miklósnak.

Őfőméltóságát ugyanis Kassára való büszke bevonulásában a legkevésbé sem zavarta, sem a területek visszaszerzésének, sem pedig a magyar szempontból német belpolitikának minősített eseménysorozat mikéntje. Miért is zavarta volna, hiszen alapvető nézeteikben, az antiszemitizmusban, a forradalomellenességben, a társadalmi intoleranciában és a mindezek biztosítékául szolgáló terror szükségességében elvtársak voltak Hitlerrel. Az sem zavarta őfőméltóságát, hogy a magyar területek visszacsatolása a legkevésbé sem az ő érdeme (de hát Magyarország kormányzójává választása sem volt az), ennyire már beletanult a politikába, hogy meg kell ragadni a kínálkozó lehetőségeket. Ám azt már nem tudta felmérni (ha nem is mint politikus, csak mint konzervatív bűnöző, aki – legalábbis alvilági és nagyvilági cimboráival szemben – ad a formákra), hogy a „Führer” személyében micsoda pokolfajzattal áll szemben, aki mindent és mindenkit elsőprő világuralomra tör, és hogy az ő ajándékának előbb-utóbb nem csupán a visszacsatolt területek, de egyenesen Magyarország nemzeti szuverenitásának elvesztése lesz az ára.

A második trianon

– a Külügyminisztérium összefoglalója a békekonferencia tárgyalásairól (1946. október 2.) –

A békekonferencia

A párizsi béketárgyalásokat mindenekelőtt nagyfokú érdektelenség és részvégtelenség jellemezte. A konferencián zajló eseményekkel még az érdekelt államok sajtója is csupán második helyen foglalkozott; maga a párizsi sajtó – egyes, kifejezetten külpolitikai beállítottságú lapoktól, mint pl. *Le*

Monde, L'Ordre stb. eltekintve – alig szentelt néhány sort a konferencia illetve az egyes bizottságok üléseinek.

A politikai körök figyelmét sokkal inkább lekötötték azok az események, amelyek a konferencián kívül, csupán nagyhatalmi viszonylatban történtek. Mindenki tisztában volt azzal, hogy nem a konferencia fordulatai határozzák meg a világpolitikai helyzetet, hanem fordítva: azon kívülálló események befolyásolják a konferencia menetét. Az általános érdektelenséget fokozta az a körülmény is, hogy – amint ez a bizottsági üléseken különösen megmutatkozott – a nagyhatalmak mindenben ragaszkodtak májusban meghozott közös döntéseikhez. Érdemi vita így tehát csak azokban a kérdésekben merülhetett fel, amelyekben a Négy Nagy még nem jutott közös nevezőre. Ilyenformán csupán a triesti kérdés és a Duna nemzetközi státusának megállapítása számíthattak komolyabb érdeklődésre.

Azokban a kérdésekben, amelyekben a Négy Nagy találkozója alkalmával nem alakult ki közös álláspont – tehát külön javaslatokkal álltak elő a nagyhatalmak – a séma rendszerint az volt, hogy – kompromisszum hiányában – az angolszász indítványt fogadták el. A kompromisszumra való hajlandóság viszont, éppen a konferencia alatt növekvő feszültség következtében, mindinkább csökkent. Emiatt pedig a konferencia menete mind vontatottabb és vontatottabb lett.

Azok az események, melyek a párisi tárgyalásokat döntően befolyásolták, azt hiszem, közismertek. Komoly feszültséget eredményezett elsősorban az amerikai demars [tiltakozás – a szerk.] Belgrádban a lelőtt amerikai repülőök ügyében majd Byrnes stuttgarti beszéde, végül pedig Wallace nyilatkozata és az azt követő események: Truman cáfolata, Wallace lemondatása és az amerikai haderő tüntető magatartása. Ezenkívül Churchill zürichi beszéde, végül Sztálin békenyilatkozata is érezhető hatással volt a párizsi légkör alakulására.

Diplomáciai körökben általános volt az a vélemény hogy a párizsi konferencia nem más, mint egy kis, figyelemre sem érdemes diplomáciai előjáték. Előjátéka annak a küzdelemnek, amelyet a németkérdés felvetése helyezett kilátásba. Maguk a tanácskozó felek is úgy látták, hogy Európa rendezésében a döntő lépést Németország problémájának megoldása képezi, addig legfeljebb részletkérdésekről lehet szó, az erők kölcsönös kitapogatásáról, jelentéktelen kompromisszumokról. Németország maradt a háború vagy béke kulcsa.

Annál feltűnőbb volt a győztes hatalmak képviselőinek az a merev magatartása, mellyel a békeszerződések esetleges revíziójára vonatkozó ausztráliai javaslatot elvetették. Ezzel ugyanis egy olyan békeművet deklaráltak végleges jellegűnek, melyről maguk is tudták, hogy kényszerítő körülmények között jött létre rideg nagyhatalmi érdekeknek megfelelően, az igazságos rendezés legcsekélyebb igénye nélkül.

A magyar delegáció helyzete

A magyar delegáció helyzetét többek között az a körülmény határozta meg, hogy minden előkészület nélkül, az utolsó pillanatban érkezett ki. Kétségtelen, hogy a párizsi magyar követségnek

lett volna a feladata arról gondoskodni, hogy a magyar delegációt a diplomáciai körökbe bevezesse, és vezetőinek megfelelő kapcsolatokat szerezzen. (Ezt azonban különböző okok lehetlenné tették.) Ennek következtében a magyar delegáció a konferencia egész tartama alatt nem tudta áttörni azt a válaszfalat, amely őt a külvilágtól, nevezetesen a diplomáciai köröktől elkülönítette. Hozzájárult ehhez az elzártsághoz az a körülmény is, hogy a konferencián Magyarországot valóban legyőzött államnak tekintették, és delegátusait ennek megfelelően kezelték. Tagadhatatlan, hogy még a legyőzöttek sorában is Magyarországot illette az utolsó hely. A magyar delegációt, mint olyant, egyetlen fogadóestre sem hívták meg. Ezzel szemben a többi legyőzött állam delegációi lényegesen jobb helyzetben voltak, így pl. az olaszokkal szívesen érintkeztek az angolszászok, a bolgárokkal az oroszok, a románokkal a csehek és jugoszlávok.

Ezzel kapcsolatban nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy „hírünk a nagyvilágban” sokkal rosszabb, mint ahogy itthonról nézve az ember gondolná. Párizs és vele együtt a „nagyvilág” balkáni országnak tekint bennünket. Kétségtelen, hogy ennek a megvetésnek az alapjait a reakciós Magyarország, majd a németbérenc Sztójay-rezsim és végül a tömeggyilkos nyilasklikk rakta le. De a nyugatiak a mostani helyzetünkben is felfedezni vélnek olyan jelenségeket, amelyekből egy, a nagyvonalakban kedvezőtlen képet alkotnak rólunk. Tisztában vannak ugyan a magyar demokrácia nehézségeivel, de nem talál megértésre náluk a magyar közerkölcs ilyen fokú süllyedése, a korrupció, a politikai káosz és egyéb gyermekbetegségek. Mindent összevetve idegenkednek tőlünk, és ennek megfelelően problémáinkat sem kísérik megértéssel.

Ami már most a magyar delegáció hivatalos minőségét illeti, az a tény, hogy Magyarországot meghívták a békekonferenciára, gyakorlatilag nem jelentette azt, hogy egyenrangú félként is kezelik. A magyar delegáció de facto nem vett részt a párisi értekezleten. Az eljárási szabályok értelmében ugyanis, egy legyőzött állam egyszerű meghallgatására is csak akkor kerülhetett sor, ha eziránti kérelmét az illetékes bizottság indokoltnak nyilvánította, írásbeli előterjesztéseit pedig csupán abban az esetben vehette a bizottság tárgyalás alá, ha azt legalább egy delegátus magáévá tette.

A román delegáció helyzete

A román delegáció hasonlíthatatlanul jobb helyzetben volt, mint a magyar. Ezt több körülménynek köszönhetette: 1. a párizsi román követség jelentős staffal vonult ki, még jóval a béketárgyalások megindulása előtt, 2. a Gafencu-Tilea-féle emigráncsoport kiválóan előkészítette a talajt a román ügy részére, 3. a román delegáció nagymértékben profitálhatott az első világháború óta szisztematikusan kiépített francia kapcsolataiból. (Számptalan francia diplomata, politikus és egyéb közéleti ember rokoni kapcsolatban áll románokkal, a francia sajtó – kétségtelen anyagi okokból is – rendkívül rokonszenvez, még a mai helyzetben is, Romániával).

A román delegáció nagyszámú propagandakiadvánnyal igyekezett kedvező hangulatot teremteni. Ebben a tevékenységében komoly támaszt talált Gafencu-ékban. (Lásd a Tilea névjegyével szétküldött *Rumania on the Peace Conference* [Románia a békekonferencián – a szerk.] című kiadványt.) Egyébként a két román csoport között kétségtelenül szoros kapcsolat állt fenn.

(A román delegáció tagjai közül csupán Paclisianuval találkoztam, aki mint az erdélyi kérdés főszakértője szerepelt Párizsban.)

A magyar ügy általában

A békekonferencián kialakult légkör éppen a nagyhatalmak közötti állandó feszültség következtében a legkevésbé sem kedvezett a magyar ügynek. Mindenekelőtt tapasztalható volt, hogy Magyarországot az érdekelt államok úgy kezelik, mint a szovjet érdekszférába tartozó országot. A Szovjetunió viszont minden kérdésben a leghatározottabban kiállt szomszédaink mellett, nyilván annak következményeként, hogy Magyarországnak nem tulajdonít olyan jelentőséget, mint pl. Romániának, Csehszlovákiának, avagy Jugoszláviának. (Ennek kétségtelenül gazdasági, stratégiai, politikai stb. okai vannak.) Ami különösképp Romániát illeti, a Szovjetunió tisztában volt azzal, hogy a legcsekélyebb területi engedmény is rendkívül nehéz helyzetbe hozná a Groza-kormányt, s vele együtt az egész zsenge román demokráciát. Az a körülmény, hogy Romániában még a mai napig sem tartották meg a választásokat, rendkívül fontos szerepet játszott: Románia érdekes volt mindkét fél szemében. A szovjet delegátusok magyarelles kirohanásait ennek megfelelően nem szabad félremagyarázni, ezek nem egy velünk szemben kialakult ellenszenv megnyilvánulásai voltak, hanem csupán a Szovjetunió azon merev elhatározásának kifejezése, hogy a végsőig ragaszkodik a Négy Nagy döntéseihez és ahhoz, hogy saját érdekszféráján belül önmaga rendezze a vitás ügyeket, természetesen saját érdekeinek megfelelően. Így az angolszászok különböző lépései és megnyilatkozásai is leegyszerűsíthetők: érdemileg nem akartak a szovjetet közelről érintő dolgokba beavatkozni, így pl. nem szerették volna, ha az erdélyi ügyből egy újabb trieszti kérdés alakul ki [Jugoszlávia és Olaszország között területi vita Trieszt hovatartozásról – a szerk.]. Ezért – minden látszat ellenére – eleve el voltak határozva arra, hogy az eredeti megállapodások mellett szavaznak.

A magyar delegáció sajnos nem számolt mindig ezekkel az adottságokkal és így több olyan lépést tett, amelynek – a dolgok ismeretében – eleve kudarccal kellett végződnie.

A csehszlovák kérdésben a Szovjetunió természetesen velünk szemben foglalt állást. Az angolszászok ebben az ügyben elejétől kezdve kompromisszumos megoldásokra törekedtek. Azt, hogy nem mellettünk foglaltak állást, részint a München miatt érzett büntudattal, részint pedig a csehszlovák diplomácia (mindenekelőtt Beneš) nagystílű kettős játékával magyarázható.

A gazdasági kérdésekben, főleg ami az Egyesült Nemzetek állampolgárainak fizetendő kártérítést illeti, az angolszászok álláspontja szintén félreérthetetlen volt. A kártérítéshez való ragaszkodással azt akarták dokumentálni, hogy Délkelet-Európában alapvető gazdasági érdekeik vannak, amelyeket semmiképpen nem hajlandók feladni. Ragaszkodnak ahhoz, hogy a délkelet-európai államokkal szemben, legalább gazdaságilag, a nyitott kapu elve érvényesüljön.

Az erdélyi kérdés

Az erdélyi kérdésben a május 7-i határozat végleges döntést jelentett. A békekonferencián lezajlott viták, meghallgatások stb. csupán formalitások voltak. Ezzel a magyar delegációnak is tisztában kellett volna lennie.

Éppen ezért súlyos hiba volt a 22 000 km² igényt egy 4000 km²-es határkiigazításra redukálni, annál is inkább, mert ennek felvetésekor a legcsekélyebb garancia sem volt arra, hogy azt elfogadják, illetve, hogy egyáltalán tárgyalási alapul szolgálhat. [A Román és a Magyar Politikai és Területi Bizottság együttes ülésén 1946. augusztus 31-én Auer Pál visszavonta a magyar kormány Romániával szemben támasztott 22 ezer km²-es területi követelését, és etnikai alapokra helyezkedve azt egy 4 ezer km²-es határ menti sáv visszacsatolására mérsékelte – a szerk.]

A legfeltűnőbb az volt, hogy a 4000 km²-es indítványt egyaránt támogatta a magyar delegáció bal- és jobbszárnya. Maga az ötlet egyébként minden valószínűség szerint angolszász részről jött. A londoni konferencián ugyanis éppen az amerikaiak javasoltak egy ilyenfajta etnikai megoldást. Ezt azonban az amerikai diplomácia már a májusi tanácskozásokon elejtette, a többi nagyhatalom kívánságának megfelelően. Egy ilyen tervezetet készített különben McCartney professzor is az angol külügyminisztérium részére. Mindez azonban már nem volt aktuális a párizsi békekonferencián.

A magyar delegáció tehát anélkül, hogy előzőleg megfelelő biztosítékokat szerzett volna, előállt a fenti javaslattal, ami azután a magyar közvéleményben erős visszatetszést váltott ki, mivel az úgy ítélte meg a magyar kormány állásfoglalását, mintha Magyarország még elvben sem formálna igényt Erdélyre, illetve annak a magyarság számarányának megfelelő részére. A határkiigazítás gondolata úgy a magyarországi, mint az erdélyi magyar közvélemény előtt eleve idegen volt.

(A magyar és román politikai területi bizottság előtt tartott beszédével Auer Pál, ettől függetlenül jelentős sikert ért el, legalábbis Tătărescuhoz viszonyítva, akinek patetikus és agresszív modorát a delegátusok kedvezőtlenül fogadták.)

Az érdemi vita az erdélyi határkérdésben lényegében egy magyar-román polémiává módosult. A magyar delegáció főérvét az etnikai elv képezte; a román delegáció viszont gazdasági és közlekedési argumentumokat hozott fel a határmódosítás ellen. Hogy maguk a döntő hatalmak mennyire nem voltak tisztában ezeknek az érveknek a súlyával, illetve mennyire nem törődtek a kérdés érdemi részével, azt a bizottságban elhangzott felszólalások bizonyítják a legjobban. Tárgyba vágó érvet csupán Bogomolov szovjet-orosz delegátus hozott fel, aki azt állította, hogy Erdély román föld, és a néprajzi elv alapján Romániát illeti az egész terület. Ezenkívül az ausztráliai delegátus is szóba hozta egyszer a magyar delegáció érveit, de felszólalásában igyekezett a kérdés lényegét megkerülni, és inkább arra szorítkozott, hogy magát a problémát újabb megfontolás tárgyává tésse a bizottságban.

Ballai László: 2018. április 9.

2018. április 9-én a vándor, mint máskor is, végigutazta Magyarországot. Az utazóközönség színes kavalkád. Napbarnította falusiak, arcukon a magyar sors barázdáival, az élettel együtt elfogyó nyugdíjasok, ellentétek, a soha meghalni nem akaró, tervektől duzzadó aggastyánok, a mindennapokat, mint súlyos terheket hordozó városi kistisztviselők, újságot olvasó, bőrdzsekis urak, akik most a benzinpénzt takarítják meg, a parkolás gondjaitól megcsömörlött, a párizsi haute-couture-t, de legalábbis az *Éz a divat*ot követni igyekvő hölgyeik, a hentestől idejekorán megrendelt borjúfrikandót szatyrukban dédelgető háziasszonyok, a temetőkből a reménytelenség lassúságával hazafelé tartó gyászolók, már egy másik világ mosolyával köszönő kéznézők vagy hittérítők, leugrásra kész, mindenkiben ellenőrt gyanító bliccelők, pufók gyermekeikben gyönyörködő fiatal anyák, mindenkinek a lábába beleütközni tudó csomagokat cipelő vándorárusok, haladott számítástechnikai eszközükbe, mint új alkémiába mélyedő, meghatározhatatlan korú és nemű figurák, az edzésbe szinte belerokkant, de jövőbeni győzelmeik vízióitól fellelkesült sportolók, heves gesztikulációjú, Petőfi-nézésű diákok és egymás tekintetében az élet tűzforrását lángoltató szerelmesek.

Az utazás közben mondatok kavarnak:

- Az idén majd jól kötnek a rügyek.
- De kellene az eső.
- Negyven év kemény munka után – azt a mai fiatalok nem is bírják – hetvenezer forint a nyugdíjam.
- Csak az a sok gyógyszer ne volna. Arra megy el a pénz.
- Ne a kormánytól várjunk alamizsnát, vállalkozni kell! Bele kell vágni, bátran, én mindig azt mondtam.
- Az ügyfelek mindig türelmetlenek, nem veszik figyelembe, hogy mi is emberek vagyunk, ugyanazokkal a magánéleti problémákkal.
- Azért a Trabant volt az igazi autó. Az mindenhová elvitte az embert.
- Miért, a Mercedese nem? Csak éppen akkor volt fiatal, amikor a papírjaguár óriási volánja mögött feszített.
- Én a stefániát úgy készítem, hogy a borjúfrikandót hosszában felszúrom, főtt tojásokkal töltöm meg, majd spékkelő tűvel összefogom, füstölt szalonnával beborítom és vörös borral locsolgatva megsütöm.
- Úgy tudtam, az egyben sült fasírt a stefánia.
- Az a stefánia vagdalt, feltéve, ha főtt tojást is tesz a közepébe.
- Még élhetett volna szegény.
- Ilyen a sors, nem láthatjuk előre.

- Mutassa a bal kezét.
- Aki az Úr Jézusban hisz, az előre látja a sorsát.
- Nem hallotta az örömhírt? Másodszor is eljött a Megváltó.
- Ezt a sok ellenőrt, közeget, felügyelőt utálom a legjobban. Itt már minden második ember rendőr.
- Valóságos kis Herkules.
- Három kiló, nyolcvan dekával született. Alig győzöm etetni.
- Eredeti solingeni, aranyozott evőeszköz, negyed áron. Nézze, itt a tanúsítvány. Önnek már ezen a színvonalon kellene étkeznie.
- Linuxszal soha nem fagy le a rendszer.
- Nekem a Windows környezet bevált.
- Megjavították az országos csúcsot. Nem is akármennyivel!
- Holnap demonstrációm lesz az egyetemen. Most majd megmutatom a profnak.
- Annyira szeretlek.
- Mennyire?

E mondatokból persze csak egy-egy ágaskodik ki, mert valamely kórus zümmögésévé egyesülnek, amely nem csupán az egyhangú motorzajt ellensúlyozza, de étellel tölti meg az ismeretlen emberekkel való együttlét ürességét is. Ám 2018. április 9-én a vándor nem adhatta át magát ennek az elemi muzsikának. Magyarország buszain, metróin, trolijain, villamosain és vonatain döbönt, néma csendben utaztak az emberek.

Olajos István: Sponta sua carmen

– *Emlékezés Ovidiusra* –

Kétezer esztendővel ezelőtt a Fekete-tenger partján fekvő, milétoszi görög telepések által létrehozott Tomisban, ahová Augustus császár száműzte, elhunyt Publius Ovidius Naso, a római aranykor

kiemelkedő költője. A ma Constancának nevezett településen keletkeztek *Tristia* (Keservek) és *Epistulae ex Ponto* (Pontusi levelek) című alkotásai, és jöllehet az utolsó pillanatig reménykedett abban, hogy visszatérhet Rómába, Kr. u. 18. elején (más források szerint 17. végén) itt érte a halál.

Ovidius a szabin alapítású Sulmo városában (ma Sulmona a közép-olaszországi L'Aquila megyében) született Kr. e. 43-ban. A versfaragás már fiatal korában sem okozott számára különösebb gondot, szerencsétlenül sikerült házassága pedig végleg a költészet felé sodorta. Számkivetettségekben visszaemlékezett arra, hogy édesapja hatására, ki az időmértékes verselést haszontalanságnak minősítvén őt arról lebeszélni igyekezett, ütemek nélkül kísérelt meg írni, amint azonban a fent idézett sorban megemlíti: magától jött a ritmushoz illesztett dal, majd így folytatja „et quod temptabam scribere, versus erat” (és amit csak próbáltam írni, vers lett).

Az évfordulón két nagy művének rövid bemutatásával idézzük fel emlékét. A *Metamorphoses* (Átváltozások), melyet Ovidius jelenlegi időszámításunk legelső éveiben írt (bár ő ezt akkor még nem tudta), számomra különösen kedves, mivel a világ keletkezését és történetét görög és római mítoszok segítségével tárja elénk mintegy tizenkétezer hexameterből összeszerkesztve hozzávetőlegesen 250 monda feldolgozásával, melyek közül jó néhányat kizárólag az ő tolmácsolásában ismerünk. A cím elárulja, hogy a vissza-visszatérő alapmotívum egyetlen szempontot követ: mi mivé változott át az idők folyamán? A mű megjelenésétől kezdve a legnépszerűbb mitológiai olvasmányok közé tartozott és a középkoron keresztül egészen napjainkig számtalan ilyen jellegű kiadványnak szolgáltatott alapot, sőt a képzőművészetre is jelentős hatást gyakorolt. Minden kétséget kizáróan ez a valaha napvilágot látott legteljesebb mitikus gyűjtemény, mely kevés híján az összes ismert történetet tartalmazza, értéke már csak ezért is felbecsülhetetlennek minősül. Ugyanakkor bizonyos vélekedések szemére vetik, hogy túlságosan is sokat foglalkozott azzal a ténnyel, miszerint ezekben az esetekben „a régi költők nagy hazugságairól” van szó, melyeket ő „felcicomázott”, így írásai elveszítik eredeti varázsukat és üres, retorikus csengést kapnak. Ezen kívül bőbeszédűséggel is vádolják (valljuk be: nem teljesen megalapozatlanul, száz sorra van szüksége csupán annak leírásához, hogyan ölte meg Perszeusz a tengeri kígyót), de hát mi mást is tehetett volna szegény, ha a hexameterek saját bevallása szerint is csak úgy ömlöttek belőle.

Amint arról már fentebb is utalás esett, a 15 énekbe foglalt hatalmas epikus alkotás magával ragadó világát ehelyt lehetetlenség másképpen, mint apró töredékek felvonultatásával érzékeltetni, válogatva elsősorban azon részek között, amelyek Ovidiusra különösképpen jellemzőek vagy kizárólag az ő tollából ismeretesek. Érdekességként említhető, hogy a heroikus részeket nemigen kedvelte, Hercules hőstetteiről például keveset ír, annál hosszadalmasabban részletezi a patetikus történeteket. Rendkívül élvezetes feladat az átváltozások előidézőit és okait kutatni és egyúttal a nagy római stílusát az ugyanazon témákat feldolgozó más (elsősorban görög) költőkével vagy akár Ballai Laci barátom *Magyar odüsszeia* című regényével összehasonlítani. Ovidius lendületes jambusaival így írja le Pénélopé vágyakozását férje után:

„Mért kényszerítenek, hogy válasszak, mikor
már választottam én: Odüsszeuszt s, vagy ő

vagy senki más. Lelkem erkölcsö ez. Nekem csak ő a férfi, mások törpék, rút pockok csupán, hatalmas sasnak prédául valók”.

A „hűséges” Ulixes időközben Ovidius leírása szerint ekképpen múlatja az időt (és akkor még az Ogygia szigetén, Calypso barlangjában történeteket nem is említettük):

„Égi tanítástól s e növénytől védve kerül hát
Circének házába – a nőt, ki a bort odanyújtja
és vessző véggel kívánja haját simogatni,
visszariasztja, kivont kardját kifeszíti elébe.
Megbékélve kezét fognak; lép nászkerevetre,
s nászi ajándékul nyeri el jó társai testét”.

Visszatérve a Metamorphoses legelejére Földünk ismertetését ekképpen találhatjuk meg:

„Egy, középütt, forró: sose lakhat rajta az ember;
kettőt hó takar el; s közibük helyezett ugyanannyi
mérsékelt övet is, tüzet és fagyot összekeverve.
Rajtuk fekszik a lég; ami könnyebb sokkal a földnél,
víznél is könnyebb, s ugyanúgy nehezebb a tüzeknél.
Lakhelyet ott rendelt felhőknek, kósza ködöknek,
s emberi elméket rémítő ég-rianásnak,
s villámmal fagyokat fúvó fene fürgetegeknek”.

Ceyx és Alcyone történetében a férj felesége aggodalmaskodása ellenére úgy dönt, hogy veszélyes tengeri útra vállalkozik, bizonyos kérdésekben ugyanis a jósdától kívánt tanácsot kérni. Az obligát vihar menetrendszerűen kitör, leírásában Ovidius tipikus római stílusát élvezhetjük, mely némileg érzékelhető az alábbi részletből:

„Tengeri ár meredez, már-már odaér a nagy éghez,
szinte a feltorló felhőkön fröccsen a tajték;
sárga fövenyt forgat felszínre a víz fenekéről
sárgán, máskor meg feketén, feketébben a Styxnél”

Ceyx Alcyone nevével ajkán merül a hullámok közé, akit Somnus álomisten fia, Morpheus férje alakját felöltve értesít a szomorú eseményről. A szerencsétlen asszony a partra siet, ahol a holttestet megpillantván maga is a tengerbe veszni vágyakozik, az istenek azonban megkönyörülnek rajtuk és hűségük jutalmául jégmadárrá változtatják őket, így

„megmaradott a szerelmük is, és e madári alakban
hitvesi hűségük: van nászuk, kél ivadékuk;
hét csöndes napon át, télvíz idején, üli mindig

Alcyone libegő fészket a habok tetejében”.

Egyedül Ovidius jóvoltából ismerjük Pygmalion esetét. A fiatal ciprusi szobrász gyűlölte a nőket, ha pedig ennek okát keressük, az alábbi sorokat néhányan legalábbis napjainkban sem tartanák elfogadhatatlannak:

„Pygmalion, látván, hogy ezek mily vétkesen élnek,
elborzadt buja bűnüktől, mit az asszonyi szívnek
nyújt bővebben a természet, nem vett maga mellé
asszonyt, nőtelen élt, nőtlen volt ágya sokáig”.

A népszerű történet folytatása sokak által ismert, a művész beleszeret a saját maga alkotta szoborba, melyet aztán a szerelem istennője elevenné változtat számára. Később fiuk is született, kit hálából Vénusz kedves városáról Paphosznak neveztek el, a rendhagyó házasság további sorsáról és következményeiről azonban már hallgat a fáma.

Ugyanígy nem ismerjük más forrásból Daphne babérfává történt átalakulását sem, az ifjú leány Diana mintájára a szabad és boldog vadászéletet választotta volna, Apollo azonban szerelmével üldözte, utána rohanván igyekszik magát és érzelmeit kedvező színben bemutatni, a lány pedig kétségbeesetten menekül. Mindenféle közeledést visszautasított volna, arról pedig nyilván hallott már, milyen sors vár általában azokra, akik istenekkel esnek szerelembe.

„Így futtatja reménye az istent, félsze a szűzet.
Ám szerelem-szárnyal sebesebb mégiscsak az űző,
mert sosem ad pihenést, s most hátát éri kezével”.

Daphne ekkor atyját, Peneos folyamistent hívja segítségül, aki meghallgatja kérését, így Phoebus már csak egy gyönyörű, fényesen ragyogó levelű növényt karolhat át.

Phaeton, midőn édesanyjától tudomást szerez arról, hogy ő a Nap fia, apjához siet, és bizonyítékul fogadalmat csikar ki tőle: bármit is óhajt, megadja neki. Szekere irányításának lehetőségét kéri egy napra (érthető kívánság ez egy kalandvágyó ifjú részéről) és hiába a megbánás, a lebeszélés, a Styx folyó habjára tett esküt nem lehet megszegni. A fiú pedig csakhamar képtelenné válik a tüzes paripák irányítására, melyekkel még Jupiter sem bír, elveszíti uralmát a Vulcanus alkotta égi jármű felett az eredmény pedig rettenetes:

„terjed a tűz és vész, ország vész, népe is elvész,
hamvad, enyész. Erdők égnek, felgyúlnak a bércek,
lángol Athos, s a cilix Taurus, Tmolusszal az Oete
lángol a már szikkadt, addig forrásteli Ide”.

Végül az istenek atyja villámával kényszerül közbeavatkozni, Phaeton holtan zuhan az Eridanus folyóba, a végtisztességet a najádok adják meg neki. Nővérei, a Heliasok szünni nem tudó zokogással siratják és végül vigasztalhatatlan gyászukban sírja mellett nyárfákká változnak, könnyeik pedig borostyánként hullanak a vízbe.

A maeoniai Arachne szerencsétlen módon azzal dicsekedett, hogy gyapjúszövésben felveszi a versenyt Minervával, később kiderült, hogy nem is minden ok nélkül, mindazonáltal földi halandóknak magukat az istenekkel illetően módon történő összehasonlítás minden esetben garantált bukásra volt ítélve. Versenyre kelnek, mely a catalaunumi ütközethez hasonlóan eldöntetlenül végződik, az istennő azonban ezt elismerni nem hajlandó. Vetélytársnője munkáját darabokra szaggatja, őt magát pedig a vetélővel keményen ütlegetni kezdi. A boldogtalan leány kötelet vet nyakába, hogy végezzen önmagával, ekkor azonban Minerva megsánja és

„Élj csak, de azért mégiscsak függj, gonosz;” így szól,
 „és ez a bűnhődés – a jövőbe se vedd a reményed –
 nemzetségedet és késő unokáid is érje”.

Arachne pókká változott és azóta utódai is hálók szövögetésében szorgoskodnak.

A hatalmas mű a császár apoteózisával végződik, az utolsó sorok között eme kívánságot találhatjuk:

„későn jőjjön a nap, csak már, mikor én nem is élek,
 melyen az isteni Augustus tovahagyja a földet,
 égbe kerül, s onnan hallgatja meg esdekelésünk!”

Amint tudjuk, az uralkodót ez a prostráció sem akadályozta abban, hogy Ovidiust hazájától távolra űzze, a költő viszont néhány évvel ugyan, de túlélte őt. Talán az ehhez hasonló részek is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy noha az ókori mitológia az emberiség egyik legcsodálatosabb alkotása, sokan a kereszténység veszedelmes ellenségét vélik az efféle írásokban felfedezni, azokban a bűn gyalázatos szellemét gyanítván. Mindez természetesen nézőpont kérdése, minden attól függ, vajon a hívő ember képes-e ezt is a helyén kezelni. Aki már eljutott az üdvbizonyosságra, annak semmiképpen sem árthat már semmi, így többek között Ovidius eme nagyszerű mitikus összeállítása sem, mint ahogyan gyermekeinknek a meséskönyvből felolvasunk, anélkül természetesen, hogy hinnénk az abban szereplő hétfejű sárkányok, vasorrú bábák vagy tündérek létezésében. Mindenesetre a mese és a valóság határán megtett lenyűgöző bolyongásból, a sok-sok elképzelt mitológiai istenség különböző érzelmeket kavarázó forgatagából végül mindig megnyugtató érzés visszatérni a mi egyetlen, élő, szerető és irgalmas Urunk Igéjének csodálatos világába, aki magas trónusáról nem üldözött vagy büntetett bennünket, hanem hozzánk lehajolva saját vérént ontotta érettünk, helyettünk.

Az elégikus disztichonokból álló *Fasti* (Ünnepek, Római naptár vagy Ünnepi naptár) eredetileg az összes latin ünnepnapnak lett volna hivatott időrendi sorrendben emléket állítani, végül azonban befejezetlenül maradt, mivel tervezett tizenkét könyvből mindössze a fele készült el (vagy legalábbis az utókor számára ennyi maradt fenn). Közülük sokat valamilyen más formában ma is ismerünk. Nehéz lenne letagadni azt a palástolhatatlan igyekezetet, amely a már meglévő pogány ünnepek valamilyen hasonló, ám keresztény vonatkozású tartalommal való megtöltésére irányult. Mindez alapvetően nem is lett volna baj, ha ezek jelentős részét nem Szűz Mária tiszteletének szentelik, tápot adván ezzel annak a később kialakult kultusznak, mely biblikusan már igen nehezen

magyarázható. Mária ugyanis ezáltal gyakorlatilag Szent Fia szintjére avanszált, ami nemigen minősíthető másképpen, minthogy a korábbi pogány ünnepeket egyéb, az Urat nem kevésbé sértő ceremóniákká sikerült átalakítani. Az eredmény pedig nem lett más, mint sokmilliónyi „hívő”, akik a templomba berontván Istent teljességgel figyelmen kívül hagyva haladéktalanul az „Istenanya” szobra elé omolnak.

Vegyünk példaképpen egy májusi ünnepet, a Lemuralia ebben a hónapban a 9., 11. és 13. napokon került megtartásra, egyes feltételezések szerint a városalapító Romulus nevéhez köthető, aki ezzel meggyilkolt testvére, Remus szellemét igyekezett kiengesztelni. Célja ennek megfelelően a rómaiak hite szerint az alvilágból hazajáró, nyugodalmat nem találó, rosszindulatú, bosszúszomjas halottak (latinul lemures) lelkeinek a házakból történő eltávolítása volt, melyeket a sötétséggel és az attól való rettegéssel hoztak összefüggésbe. A ház feje (pater familias) éjfélkor mezítláb körbejárva fekete babszemeket dobált, miközben a lakók edényeket ütögetve kísérelték meg a kellemetlen látogatókat elijeszteni. A fekete a khtonikus (vagyis a földhöz tartozó) isteneknek bemutatott áldozatok számára fenntartott szín volt. Ovidius is megemlíti, hogy az ebben az időszakban kötött házasságokat szerencsétlennek tartották:

„Férjhez az ünnepeken nem megy sem a lány, sem az özvegy,
mert, aki férjhez megy, mind rövid életű lesz.
Éppen ezért mondják, ha becsülöd a példabeszédet:
mind májusban megy férjhez a csúnya leány.”

Erre a hagyományra utal a latin közmondás is: „Mense Maio malae nubent” (rosszul házasodik, aki májusban házasodik), mely az angol nyelvben a következő, hasonló értelmű szólással a mai napig tartja magát: „Marry in the month of May, and you'll surely rue the day”.

A fentebb már megemlített reformtörekvések jegyében a Lemuraliát 609-ben a keresztény mártírok ünnepévé tették, IV. Bonifác pápa a római Pantheont szentelte fel tiszteletükre. Természetesen a Szent Szűz ebből sem maradhatott ki, jóllehet az ő mártíromságáról nem ismeretesek feljegyzések. Ezt később Mindenszentek néven november 1-jére helyezték át. Az új dátum meglehetősen szerencsétlen választásnak bizonyult, mert ugyanekkor a kelták is tartottak hasonló ünnepet. Ezek összeolvadásából fejlődött ki a mai Halloween, az egyik pogány ünnepből tehát az idők folyamán végül egy másik keletkezett.

Végezetül idézzük fel a tavaszi napéjegyenlőség leírását, mely némileg hasonlít ahhoz, ahogyan Péter apostol buzdít bennünket Krisztus fényének várására: „És igen biztos nálunk a prófétai beszéd is, a melyre jól teszitek, ha figyelmeztetek, mint sötét helyen világító szövétnekre, míg nappal virrad, és hajnalcsillag kél fel szívetekben” (2Pét 1,19).

Tres ubi Luciferos veniens praemiserit Eos,
tempora nocturnis aequa diurna feres.

(Hajnali csillagfényt háromszor gyújt fel a Hajnal,
s ekkor egyenlővé válik a nappal az éj).

Délibáb

Babits Mihály: Levél Tomiból

Te nem ismered, ti nem ismeritek
e fellegeket,
melyek az ember vállaira szállnak
elbirhatatlan vasmadárnak:
törpék vagyunk
s egeket hordozunk.

Te nem ismered e földeket; itt
a nyájas szőlő sohasem virít,
a bársony barack nem mosolyog:
itt élni s halni mindegy dolog.
Egy nagy átok ül Fogarason,
mint úrnő ül a várfalakon,
mint Tízifoné Orkusz falain;
gyakran látom lobogni haját
(ép így lobogott ez árkokon át,
mikor Mayláthot a három oláh
árulva fogta a tornyok alá,
Apafi vörösen ivott-evett,
robogott Bánfiért szemfedős követ,
börtönben zsoltározott Béli Pál
s apjáért könyörgött Cserei Mihály)
ó, mennyi átok, ó, mennyi kín!
ki e szörnyü nő a vár falain?
Magyarúl nevének semmi szó:
latin neve: Desolatio.

Ő böngész végig e földeken,
s hol sarcos sarlaja megjelen,

meg nem marad egy csenevész kalász:
 halász elől halat kihalász
 és hálójába vet köveket,
 melyek kitépik a szövetet,
 tifusszal mérgezi a kutakat
 és láthatatlan ösztökével
 a rút, fekete,
 fekete sanda
 bivalyokat ölni dühíti.

Ó!
 Desolatio!
 Nekem e föld halni jó,
 ezek a felhők –
 (nekem ilyen... szemfedők... kellenek)
 ezek a havasok –
 (nekem ilyen... sirkövek... kellenek)
 melyeket az ördög tolt föl
 bábeli tornyokul:
 az ördögök ostromtornyai
 melyek a... mennyeket... ostro... molják.

Ovidius: Phaeton a Nap szekeren

Oszlopokon meredett a magasba a Nap palotája,
 fényes arannyal volt ragyogó s láng-látszatu bronzsal,
 tündöklő elefántcsont fedte oromzata csúcsát,
 főkapu-szárnyairól az ezüst ragyogása sugárzott.
 Szép anyagon szebb művészet: mert Mulciber abba
 véste a föld köribe karoló tükrösterü tengert,
 föld kerekét, s az eget, mely a föld fölibé födelet von.
 Kék isten-raj a hab közepett, Triton, a süvöltő;
 változatos Proteus; Aegaeon, karja lehajlik
 nagy busa bálnáknak hegyorom-hátára a habba;

Doris s lányai is, néhány ahogy úszik a vízben,
 néhány meg zöldszálu haját szárítva a szirten,
 s van, ki halon lovagol; s orcájuk sem nem egyenlő,
 sem nagyon eltérő: éppen nővérien illő.

Földön férfiakat, vadat, erdőt, városokat látsz,
 közbe folyót, nimfát, s a mezők más isteni népét.
 Lángsugarú magas ég képmása feszítve fölénk,
 hat jel az ajtónak jobb szárnyán, s hat jel a balján.

Hogy Clymene fia már ideért meredek hegyi úton,
 és vitatott nemzőjének termébe belépett,
 tartanak apja elé vágyódó léptei tüstént,
 mégis: messze megáll; közel el nem tűri a tűzfényt.
 Ült Phoebus közepütt, bíbor köpenyébe körítve,
 tiszta smaragdokkal sugaras tündökletű trónján.
 Jobbja s a balja felől Nap, Hó, Év, Századok álltak,
 s távol egyenlőn egymástól, állt mindegyik Évszak;
 köztük az ifjú Tavasz, viruló szirmos koszorúval,
 s állt a mezíten Nyár, koszorúval szőke kalászból,
 köztük az Ősz – taposott szőlőtől foltos a teste –
 és a jeges Tél is, hó-fürttel borzasan, ott állt.

Ekkor az ifjut a Nap – míg ámul az új alakoknak
 láttán –, mindeneket látó, meglátja középről,
 s „Mondd meg, mért jöttél – szól hozzá – mért keresed föl
 váramat, én sarjam, Phaethon, kit nem tagadok meg?”

„Ó, ki a nagy mindent – felel ő – sugaradba borítod,
 Phoebus atyám! Ha e név illethet téged a számról,
 és Clymenének nem bűnrejtő képzelet adta,
 zálogot adj, nemzöm, melyről, hogy tőled eredtem,
 elhiggyék, s vele lelkemből te taszítsd ki a kételyt.”
 Szólt; mire apja levette fejéről mind a vakító
 fénysugarat, s intett neki, hogy közelebbre kerüljön,
 át is ölelte: „Megérdemled, hogy meg ne tagadjam:
 én vagyok édesapád; Clymene szava, hidd csak, igaz volt.
 S hogy sose kételkedj, kérj bármit, bármit is óhajtsz,
 én megadom. Tanum erre az istenek esküvevője
 legyen, a lenti mocsár, mit még szemeim sose láttak”
 Elhallgat; s fia már szekerét – egy napra – esengi,
 és hogy a szárnyaslábu lovak szekeresze lehessen.

Bánta az eskütevést, megrázta fejét, a sugárzót
 háromszor-négyszer, s szól apja: „Nagyon hebehurgyán
 adtam a szóm teneked. Jaj, bárcsak visszavehetném!
 Megvallom, fiam: ezt megvonnám tőled, ez egyet.

Bár lebeszélni lehet: veszedelmes a vágyakozásod.
 Nagy, mit akarsz, Phaethon! Nem tudhat az ily feladattal
 megbirkózni erőd, nem tudhat gyermeki éved.
 Hisz te halandó vagy; s mire vágyol, az elnemenyésző.
 Többet akarsz annál, mi kijuthat az égbelieknek,
 gyermeki vak vágyban. Bízzék ám bárki magában:
 mégsem tudhat e tűzhordó kocsin állni szilárdan
 más, mint én. A teres nagy Olympus fő vezetője,
 ő, aki rémületes jobbával vad tüzeket vet,
 még ő sem teszi meg! S Jupiternél van, mi erősebb?
 Kezdet-utam meredek, reggel még friss paripáim
 nagynehezen járnak; közepütt iszonyú a magasság,
 honnan a tengerözönt s a mezőt megesik, hogy iszonytal
 szemlélem magam is, riadottan reszket a szívem;
 vég-szakaszom zuhanó, ott jól kell fognom a gyeplőt;
 még Tethys maga is, ki alant vár rám a habokkal,
 félni szokott, fővel lefelé hogy a mélybe ne hulljak.
 Add hozzá, hogy az ég fordul száguldva szünetlen,
 s csillagokat hordoz csavaros gyors forgatagával.
 Szembefeszülve futok, s a heves nagy erő, ami máson
 győz, rajtam soha; surran a föld, vele szembeszökellek.
 Jó, a kocsit vezeted: s ha a forgó Sarkokat éred,
 tengelye, úgy véled, sose rándul félre tevéled?
 Vagy tán városait leled ott föl az égbelieknek,
 lágy ligetet s kincses szentélyt, ezt várja a lelked?
 Tudd meg, az út vészek közt visz s vad szörnyetegek közt.
 Bárha utad tartod s nem térsz is téves irányba,
 szállnod a szembenső Bika szörnyű szarvai közt kell,
 s haemoni Íven is át, s vad Oroszlán dühte torkán,
 Scorpio ollóján, mely nagy tért fog fenyegetve,
 végül a Rákén is, mely másképp s másfele görbül.
 S azt sose véld, hogy a vad lovakat, lobogó tüzeikkel,
 mely kebelükben gyúl, s mit a szájuk fú ki s az orruk,
 könnyü vezetned: alig szenvednek el engem; a fékből,
 vad lelkük ha kigyúl, nyakuk is szabadulni igyekszik.
 Hát, hogy ajándékom megölőd ne legyen, fiam, intlek:
 óvd magadat, s míg még teheted, vond vissza a kérést.
 Hisz te jelet kívánsz, mely, vérem vagy, bizonyítsa,
 biztos zálogodul: vedd zálogul, ím, remegésem;
 lásd: apa-félelmem, hogy apád vagyok, így bizonyítja.
 Nézd arcom; s ha talán – bárcsak! – szívembe tekintesz,
 akkor majd érted, hogy apád, aki így remeg érted!

Végül: dús a világ, nézz szét, s ami benne kerülhet
 ég, föld s tengerözön sok kedves kincse közül, kérd
 mit csak akarsz: meg nem tagadom, mind elnyered, elhidd.
 Egy ez, amit, kérlek, sose kérj: hívd ezt lakolásnak
 és sose tisztségnek; Phaethon, kárt kérsz jutalomként.
 Mért fonod át a nyakam hízelgőn, jaj, te tudatlan?
 Kétleni kár, megadom (Styx habját hívta az esküm),
 bármit is óhajtasz; de okos légy, kérj okosabbat.”

Így intette fiát; hanem ez csak küzd szava ellen,
 megmakacsolja magát, a szekérért lángol a szíve.
 Késlekedett, mígcsak lehetett nemzője, de végül
 vitte a Vulcanustól nyert magasívü szekérhez.
 Rúdja arany volt, tengelye is, kerekének a talpa
 szinte arany; sugaraztak ezüstből körben a küllők;
 járma fölött chrysolit díszlett s más széptüzü ékkő.
 Phoebus tiszta tüzét kettőzön visszaragyogták,
 Nagyratörő Phaethon ámult, szemlélte e művet,
 s íme a friss-éber Hajnal feltárta a fénylő
 Napkeleten bíbor kapuját, s kinyitotta a rózsás
 csarnokokat. Fut a sok csillag, mind közt raj-utolsó
 Lucifer, ő indul legutolszor el, őrhelye-hagyva.
 Titan, látva, hogy ez letünik, s hogy körben az égbolt
 megpirosul, s hogy a hold két sarva is elhalaványul,
 rendeli már a serény Horákat a lóbefogásra.
 Sebten az istennők ama tűzlehü s ambrosiával
 jól belakott lovakat, mint kell, hozzák a hatalmas
 jászlak elöl, csengő zabolát igazítva reájuk.
 Szent írral keni most fia arcát apja, azért, hogy
 fennlobogó lángok rohamát jól tűrje az égen,
 fürtje fölé sugarak seregét süti, bánatot érző
 sóhaja aggódó kebeléből szállva ki, szólal:
 „Hogyha lehet, legalább hallgass e szavára apádnak:
 légy fukar ösztönző, fiam, és fékezni figyelmes:
 szállnak amúgyis ezek; munkád: mérsékleni röptük.
 Át az öt ég-íven ne kívánj egyenest tovaszállni:
 rézsutosan vág át, széles kanyarával egy ösvény
 három övön, s ez elég, kikerülve a sarkot, a délit
 éppúgy, mint, mely az északi sarkhoz kötve, a Medvét.
 Arra haladj; a keréknyomokat nézd, szembetünőek.
 És, hogy a hőt egyként kaphassa a föld meg az égbolt,
 túlmélyen sose szállj, de a lég tetejébe se hajtsál.
 Hogyha magasba hatolsz, lakait felgyújtod a mennynek,

hogya alant, a mezőt: legjobb középütt tovamenned.
 Jobbra, a megtekerült Kígyó közelébe ne tévedj,
 balra, az ellapuló Oltárt kereked ne keresse:
 járj középütt köztük. Rábízom a többbit a sorsra,
 jobb legyen az hozzád, óhajtom, mint te magadhoz.
 Míg szólok, látom, hogy a harmatos Éj odaért már
 céljához nyugaton; már végképp tiltva a késés:
 hívnak: a Hajnal már a homályt tovahajtva sugárzik.
 Rajta, ragadj gyeplőt, de ha kebled hajlik a jóra,
 élj a tanácsommal, ne kívánj kiröpülni kocsimmal,
 míg teheted s a szilárd talajon még biztosan állasz,
 míg nem az oly botorul kívánt tengelyre nehezkedsz.
 Nézd biztonsággban, vigyek én a világra világot.”

Ifjui testtel lép Phaethon föl a könnyü szekérre,
 rajta megáll, vígan rándítja kezébe a gyeplőt,
 onnan küld köszönő szavakat kedvetlen apának.
 Közben a szárnyas Nap-paripák, Pyrois meg Eous,
 Aethon s véle Phlegon lángfúvó nagy nyerítéssel
 tölt be leget, s a sorompót már veri-csapja patájuk.
 Mit Tethys miután tova-tolt, unokája jövőjét
 nem tudván, s a nagy égi mező tág síkja kitarult,
 szöknek elő sebesen, suhanó lábukkal a légben
 felmeredő ködöket hasogatják, lebben a szárnyuk,
 s könnyeden elhagyják a szelet, mely napkeleten kélt.
 Ám a teher könnyű, nem tudnak a Nap paripái
 ráismerni, szokott súllyal nem nyomja a jármot;
 mint ha a görbe hajó terhetlen siklik az áron,
 ing és kóvályog, túlkönnyű, hányja a hullám:
 úgy a szekér a szokott súly nélkül szökdel erősen,
 s mint az üres kocsi, oly magasan hányódik a légbe.
 Járt ösvényéről, mikor ezt érezte, a négy ló
 tüstént félrechapott, rendet nem tartva rohangált.
 Ő maga fél, nem tudja, hová rándítsa a kantárt,
 sem, hogy az út hol van, de ha tudja, se bírna azokkal.
 Nap sugarán a Trionok most gyötrődtek először
 s hasztalanul vágyódtak a tiltott vízbe merülni,
 és ugyanígy a jeges földszark közelében a Kígyó,
 mely fagytól mereven, soha senkit meg nem ijesztett,
 fölmelegült, s az erős hőség dühödésre tüzelte.
 Rólad is azt mondják, menekültél, lomha Bootes,
 félve, pedig szaladásodban szekered nehezített.

És a szerencsétlen Phaethon, hogy a légi magasból

mélyek mélységes mélyébe, a földre lenézett,
 elsápadt, s remegett tüstént féltében a térde,
 és az erős fényben sűrű árnyék szállt a szemére.
 Apja lovához bár sose is nyúlt volna, kívánja;
 bánja, hogy immár tudja nemét, s kérése sikert ért;
 volna Merops fia csak! Hányódik, mint a fenyőszál,
 melyet az északi szél hurcol, s kormányosa kormányt
 enged el, és rábíz fogadalmas imákra, s az égre.
 Mit tegyen? Immár háta mögött jórésze az égnek,
 s több van előtte; a lelkében megméri a kettőt,
 és olykor, hova sorsa nem engedi jutnia, nézi
 napnyugatot, majd háta mögé néz újra, keletre,
 bámul csak gyámoltalanul; megereszteni gyeplőt
 és meghúzni se tud; s a lovak neve sincs az eszében.
 Látja a tarka egen széthintett sok csoda-dolgot,
 látja az állatképeket is, riadozva, az égen.
 Egy helyen ollóját kanyarítja a Scorpio, kettős
 ívével, s farkát görbítve kinyújtja a lábát,
 és két csillagkép térségén terped a teste.
 Ezt a fiú amikor meglátja, hogy éjszinü mérget
 izzad s úgy fenyeget fülánkkal vad sebet ütni,
 már a hideg veritek lepi, gyeplőt enged aléltan.
 Érzik a fürge lovak hátukra omolni a szíjat,
 félrerohannak hát, vezető nincs, fék sem, a légnek
 szűz tájékain át, hova vágyuk hajtja, szaladnak,
 nincs törvény, se szabály, már álló-csillagokig száll
 mindegyikük, s a kocsit vonszolja az úttalan úton.
 S hol magasán szállnak, hol meg meredélyre rohannak
 fővel alá, s közelebb száguldanak ekkor a földhöz;
 látja fivérének paripáit futni alantabb
 mint az övéit, a Hold, s bámul, füstölnek a felhők;
 majd meg a legmagasabb fennsíkok lángbaborulnak,
 megrepedezget a föld, megszikkad nedvei vesztén;
 rétek sárgulnak, s a fatörzsek s lombjaik égnek,
 száraz a búzavetés, vesztét táplálja magával.
 S ezt siratom? Kicsiség. Falaikkal a városok égnek,
 terjed a tűz és vész, ország vész, népe is elvész,
 hamvad, enyész. Erdők égnek, felgyúlnak a bércek,
 lángol Athos, s a cilix Taurus, Tmolusszal az Oete,
 lángol a már szikkadt, addig forrásteli Ide,
 szűz Helicon, s Haemus, mely még oegrosi nem volt,
 s lángol (az égi tüzeiktől most két tűzzel) az Aetna,

kétfejű Parnassus, s az Eryx, meg a Cynthus, az Othrys,
s hótakaróját már vesztő Rhodope, s a Mimas is,
Dindyma és Mycale meg a szentelt bérc, a Cithaeron.
Már Scythiát sem védi a fagy; s ott Caucasus ég már,
Ossa amott, s Pindus, meg a föntebb-csúcsu Olympus,
égbedőfő Alpok, meg a felleges Appenninus.

Körbetekint Phaethon, és látja: az ég meg a föld ég,
ég a világ, nagy a láng, nagy a hó, nem tudja kiállni;
mintha kemencéből tódulna a lég ki, mit ekkor
szája beszí, s hogy már a szekér izzó-tüzes, érzi;
s már a hamut s a kiszórt szikrákat túrni ezen túl
nem képes, hevülő körülötte a füst, sűrű felhő;
merre halad, hol van, nem tudja a mély szurok-éjben,
míg a sebesröptű paripák kényükre ragadják.
Akkor esett, mondják, hogy a test peremére kicsalt vér
aithiopok népét feketévé tette színében,
akkor lett Libye, nedvétől fosztva, egészen
puszta; tavat, forrást ezidőtt gyászoltak a nimfák,
szétszórván hajukat: Boeotia nem leli Dircét,
Argos Amymonét, Ephyre Pirenei forrást.
S még tágaspartú folyamoknak sem maradt meg
biztonsága: de gőzölgött Tanais folyamárja,
és Peneos, a vén, meg a teuthranföldi Caicus,
gyorsvizü Ismenos, s Erymanthos, a Phegia-béli,
Xanthus, a másodszor lobogó, meg a szőke Lycormas,
s Maeandrus, mely habjaival mulatoz kanyarogva,
mygdonföldi Melas, meg a Taenarus Eurotasa.
Ég Babylon-beli Euphrates, ég véle Orontes,
gyorsvizü Thermodon s Ganges, meg a Phasis, a Hister.
Alpheos vize forr, Sperchios partjai égnek,
és az arany, mit hord a Tagus, folyik-ömlik a tűztől,
s maeon part peremét akik egykor dallal övezték,
szárnyas vízilakók Caystros közepén tüzön égnek.
Nílus megriadott s a világ végére iramlott,
elrejtette fejét, s rejtett az máig is: akkor
torkolatát por lepte be, hét völgy, víztelen állott.
Egy a csapás, Strymont mi kiszikkaszt s ismari Hebrust
és a nyugat vizeit, Rhenust, Rhodanust a Padusszal,
és Tiberist, melynek megigérve a föld birodalma.

Minden föld kihal, fény hat le a Tartaros-aljig,
és megrémül a lenti király s felesége a mélyben.
Tenger apad, szűkül, száraz fövény ott, hol imént még

víz volt, és tükrös vize mit befedett nem is oly rég,
 most hegylánc, s így Cyclasokat szaporít a habok közt.
 Mélybe törekszik a hal; felszínre, miként a szokása,
 nem veti már görbült hátát nekiszökve a delfin;
 tengeri fókáknak holttesteit hátukon úsznak
 fönny a vizen. Maga Nereus is, mondják, s felesége,
 Doris, lányaival langyos barlangba lapult meg.
 Neptunus háromszor akarta kinyújtani zordul
 víz fölibé a fejét, karját, de leverte a hőség.

Ám a kegyes Tellus, kit a tenger habja körülvelt,
 most a tavak meg a források s apadó patakok közt,
 kik mind anyjuknak rejtőztek hűvös ölébe,
 szikkadt-arcu fejét felütötte, nyakát is a légbe,
 arca elé tartotta kezét, és nagy remegéssel
 mindent megrázzván, kissé mélyebbre hajoltan,
 mint megszokta, beszélt, száraz volt szörnyen a hangja:
 „Hogyha megérdemlem, s tetszik neked, istenek apja,
 mért késnek nyilaid? Tűztől kell vesznem? A lángod
 öljön meg legalább. Könnyebb, ha te küldöd, a vesztem.
 Torkomat is csak alig tudom én e szavakra kinyitni
 – (ajkát gőz lepi el) –; megperzselt fürtjeimet nézd,
 nézd, a szemem hamuval, hamuval van telve az arcom.
 Termékenységem s szolgálatom ezt a jutalmat
 kapja tehát, amiért görbült eke és kapa verte
 sebhelyeim, s az egész évben gyötör engem a munka,
 és hogy a marha füvet s levelet kap tőlem, az ember
 jó gabonát, s amiért nektek megtermem a tömjént?
 S én ha talán ezt érdemlem, legyen; ám a habok mit,
 és a fivéred mit vétett, hogy sorsa-megadta
 tengere így elapad s hogy az égtől messzehuzódik?
 S hogyha se bátyádhoz, s hozzám sem hajlik a szíved,
 szánd legalább egedet. Nézz szét mindkétfele, füstöl
 mindkét sark. S ha a sarkokat így megrontja a tűzvész,
 csarnokod összeomol. Lásd, Atlas mennyire szenved,
 vállá fölött a tüzes tengelyt hogy tartani tudja.
 S hogyha az ár meg a föld meg az ég palotája is elvész,
 ősi chaosba bukunk ismét. Hát mentsd ki a lángból
 azt, ami még megvan, s a világot mentsd meg egészben.”
 Tellus eként jajdul: s ama hőt eltűnni azon túl
 már nem tudja tovább, sem szólani többet, az arcát
 rejti magába, a szellemi mély üregek zugolyába.

Ekkor a mindent tenni tudó atya hívta tanuknak

mind a nagy isteneket s a szekérnek kölcsönadóját,
 hogy ha segítyt nem nyújt, a világot vész veri tönkre,
 s ment föl a csúcsra, ahonnan egyébkor a tágterü földre
 dörgést, fellegeket s megcsóvált mennyköveket vet.
 Nem lelt felhőket, hogy a földre terítse le őket,
 sem, miket onnan alázúdítson, záporosóket.
 Megdördül, suhogó villámát jobb füle mellől
 küldi, s az életből s kocсібól a kocsiszt kitaszítja,
 és a dühödt tüzeket dühödöttebb tűzzel eloltja.
 Félreszökellnek a megriadott lovak, és a nyakukról
 már az igát lelökik, szaggatják szerte a gyeplőt.
 Itt zabolák, hever ott rúdról letörönten a tengely,
 ott meg a szertevetett kerekek küllői hevernek,
 és szétszórtan a tört kocsinak maradékai körben.

Míg Phaethon, lánggal lobogó rőt-szőke hajával
 hull lefelé fővel, hosszú vonalat von a légben,
 mint amiképp olykor valamely csillag, ha a tiszta
 égboltról nem esik le ugyan; de lehullani látszik.
 S őt honi földjétől nagymessze fogadta ölébe
 bővizű Eridanus, s arcáról mosta a füstöt.
 Hesperie-beli naisok adták földnek a hármás
 villámtól füstös testet, sírjának e verset:
 „Itt nyugszik Phaethon, kocsis apjának szekérében,
 nem lehetett ura bár, de merész volt hősi bukása.”
 Apja, a gyötrő gyász sújtotta szegény apa, arcát
 elrejtette, a bánatosat; s ha hihetni a hírnek:
 egy nap a Nap nélkül telt el: csak a tűz lobogása
 fénylett, s így legalább valamely jó lett ama rosszból.

Pilinszky János: Apokrif

1

Mert elhagyatnak akkor mindenek.

Külön kerül az egeké, s örökre
a világvégi esett földeké,
s megint külön a kutyaólak csöndje.
A levegőben menekvő madárhad.
És látni fogjuk a kelő napot,
mint tébolyult pupilla néma és
mint figyelő vadállat, oly nyugodt.

De virrasztván a számkivettetésben,
mert nem alhatom akkor éjszaka,
hányódom én, mint ezer levelével,
és szólok én, mint éjidőn a fa:

Ismeritek az évek vonulását,
az évekét a gyűrött földeken?
És értitek a mulandóság ráncát,
ismeritek törődött kézfejem?
És tudjátok nevét az árvaságnak?
És tudjátok, miféle fájdalom
tapossa itt az örökös sötétet
hasadt patákon, hártás lábakon?
Az éjszakát, a hideget, a gödröt,
a rézsut forduló fegyencfejet,
ismeritek a dermedt vályukat,
a mélyvilági kint ismeritek?

Feljött a nap. Vesszőnyi fák sötéten
a haragos ég infravörösében.

Így indulok. Szemközt a pusztulással
egy ember lépked hangtalan.
Nincs semmije, árnyéka van.
Meg botja van. Meg rabruhája van.

2

Ezért tanultam járni! Ezekért
a kései, keserü léptekért.

S majd este lesz, és rámkövil sarával
az éjszaka, s én húnyt pillák alatt

őrzöm tovább e vonulást, e lázas
fácskákat s ágacskáikat.
Levelenként a forró, kicsi erdőt.
Valamikor a paradicsom állt itt.
Félálomban újuló fájdalom:
hallani óriási fáit!

Haza akartam, hazajutni végül,
ahogy megjött ő is a Bibliában.
Irtóztató árnyam az udvaron.
Törődött csönd, öreg szülők a házban.
S már jönnek is, már hívnak is, szegények
már sírnak is, ölelnek botladozva.
Visszafogad az ősi rend.
Kikönyöklök a szeles csillagokra –

Csak most az egyszer szólhatnék veled,
kit úgy szerettem. Év az évre,
de nem lankadtam mondani,
mit kisgyerek sír deszkarésbe,
a már-már elfuló reményt,
hogy megjövök és megtalállak.
Torkomban lüktet közeled.
Riadt vagyok, mint egy vadállat.

Szavaidat, az emberi beszédet
én nem beszélem. Élnek madarak,
kik szívszakadva menekülnek mostan
az ég alatt, a tüzes ég alatt.
Izzó mezőbe tűzdelt árva lécek,
és mozdulatlan égő ketrecek.
Nem értem én az emberi beszédet,
és nem beszélem a te nyelvédet.
Hazátlanabb az én szavam a szónál!
Nincs is szavam.

Iszonyu terhe
omlik alá a levegőn,
hangokat ad egy torony teste.

Sehol se vagy. Mily üres a világ.
Egy kerti szék, egy kinnfeledt nyugágy.
Éles kövek közt árnyékom csörömpöl.

Fáradt vagyok. Kimeredek a földből.

3

Látja Isten, hogy állok a napon.
Látja árnyam kövön és kerítésen.
Lélekzet nélkül látja állani
árnyékomat a levegőtlen présben.

Akkorra én már mint a kő vagyok;
halott redő, ezer rovátka rajza,
egy jó tenyérszi törmelék
akkorra már a teremtmények arca.

És könny helyett az arcokon a ráncok,
csorog alá, csorog az üres árok.

A szöveg a MEK oldaláról származik

Ady Endre: Divina Comoedia

Uram! Színházad rég felépítéd,
Immár látott az sok, sok ezred évet,
De darabod nem újult semmiképp,
A neve egy, a célja egy: az élet.
Rossz a darab, bocsáss meg, óh, uram!
A díszlet régi, színtelen, kopott,
A morál: jaj a jóknak, nagyoknak,
A hitványak csupán a boldogok.

Uram! Mi játszunk híven szerepünket,
Sírunk, nyomorgunk, mert így rendeléd el,

Tűrjük, hogy kifütyölnek bennünket,
Pedig mi játszánk lelkesedve, hévvel,
De már a játék elég volt... elég...
A szívnek egyszer meg kell nyílnia:
Darabod hitvány, nem hozzád méltó,
Lelket mészárló, rossz comoedia!...

Ady Endre: A Rákóczi vén harangja

A Rákóczi vén harangja,
Ha megkondúl,
Panaszosan sír a hangja
Meg nem értett fájdalomtól.

Síró szava elzúg, elszáll
Messze, messze –
Míntha minden kondulása
Egy hatalmas sóhaj lenne...

Nem így szólott, nem ily búsan
Messze régen:
Lelkesítő honfi-tűz volt
Hivogató érc-nyelvében.

Zúgó szaván fölcsendült a
Hála-ének,
Szive dobbant győzedelmes
Labanc-verő hajdu-népnek.

Ő még látta a régen múlt
Nagy időket,
Még látta a szabadságot,
Hősiesen kiküzdőket.

Még a magyar dicsőségnek
Látta fényét,
Visszaverte egy hatalmas
Szabad népnek szívverését...

...Síró hangon szól Rákóczi
Vén harangja,
Jaj, de kevés szívet talál,
Ki panaszát visszaadja.

A szabadság, mely fölemelt
Egy világot,
Megttagadva egy harangnak
Érckeblébe visszaszállott.

S a hideg érc úgy megérti
Bús fájdalmát,
Siratja a szabadságnak
Elveszített birodalmát...

A Rákóczi vén harangja,
Ha megkondul,
Panaszosan szól a hangja
Elfelejtett hősi korrul...

Móricz Zsigmond: Barbárok

1

A kis kutya, a puli fülelt, szimatolt s a következő percben vicsorítva kezdett ugatni.

– Mija? – szólt rá a juhász.

A kutya csak még jobban ugatott.

– Városifélék? – kérdezte a juhász.

A kutya egy pillantásig hallgatott.

– Pusztabéli?

A kutya ugatni kezdett.

– Akkor mi bajod?

A juhász végigheveredett a subáján, a szamár árnyékában és többet nem törődött az egészszel.

Egy idő múlva a két komondor is észrevette, hogy idegenek közelednek s mély konduló ugatással ők is rákezdték. Olyan fertelmesen acsarkodtak, mintha nyúznák őket.

De a juhász már tudta, hogy valamelyik pásztortársa közeledik, a puli azt jól megmagyarázta neki.

Jósokára volt, mikor a két szamaras juhászt ki lehetett venni, ahogy a leégett pusztán közeledtek. Lassan jöttek a szamáron, és a szamár lába előtt két kutya is ott poroszkált.

A puli a gazdája lábához állt s abba nem hagyta egy pillanatra a csikorgó csaholást.

A komondorok lassan meg-megbékéltek, hogy felismerték a sorstársat. Talán a kutyákat is megismerték. Egy-egy időt hallgattak, aztán egy-egy verset ugattak, de nem vették nagyon a lelkükre az ugatási munkát.

Csak a puli nem hagyta abba, az úgy visított, mintha késsel metélték volna. Mikor a két vendég ideért a nyáj közelébe, a komondorok összeverekedtek a jövevény kutyákkal, egybekeveredtek s a földön mardosták egymást. Az egyik juhász a szamárról rájuk böngött, a botját is felemelte, hogy mindjárt agyoncsapja valamelyiket, de aztán csak hagyta s bedöcögött a baktatóval a bunda felé.

– Hé.

– Netehé.

A juhász felkönyökölt és nézte a közeledőket.

Elkurjantotta magát:

– Iszkite.

Erre az ebek kicsit barátságosabban marták egymást.

Az egyik vendég már a földön volt és hosszú kacsázó léptekkel közeledett.

– Aggyon Isten.

– Fogaggy Isten.

Felállott a becsület kedvéért, pedig a vendég nem érdemelte a megbecsülést, mert rosszakarója volt. Hallotta a múltkor is a csárdában, hogy azt mondta, hogy az ő nyája a puszta betyárja. Mér mond ilyet. Mikor neki módja van, hogy arra legeltessen, ahová csak szegődése engedi?

De hát nem mutatja meg az ember mindjárt, hogy mit érez és mit gondol. Kezet fogott velük és

azt mondta:

– Szájj le tésis.

Erre a másik juhász is leszállott a szamaráról s a két csacsit kicsapták. Azok ottmaradtak egy álló helyükbe s meg se moccantak többet, csak a bőrük reszketett a pőcsik csípése alatt. De különben legfeljebb csak a fülüket mozgatták s egy igét se szóltak.

A két juhász levette a szamaráról a bundát, ők is leterítették a kiégett földre s ráheveredtek. Így ültek szembe egymással, s maguk elé néztek. Nem beszéltek.

Nyájajuhász volt mind a három ember, olyan juhász, aki egész esztendő kinn töltött a nyájánál, soha falunak színét se látta, hacsak lakodalomba be nem mentek vagy vásárra olykor. Kemény pusztai emberek voltak. Körülöttük a nagy ég, semmi más, mert az égen csak kerengtek a felhők, de a földön nem volt más, csak a tücskök peregtek. Meg egy vadkörtefa búsult görbén nemigen messze.

A nagy nyáj messzebb járt, a kistattyú volt vele. A juhász kistanya, olyan tizenkét esztendősi sihederke, csak egy nagy kalap, meg egy kis szűr, ennyi volt az egész gyerek, meg egy kis kíváncsiság. Úgyhogy el is kezdte visszafelé terelni a nyáját és alkonyat felé ide is ért az apjához.

Ezek még akkor is hallgattak. A juhász napokat el tud tölteni hallgatva. Ha együtt vannak, együtt hallgatnak. Még ilyenkor, ha vizitába jön, akkor se vakognak.

– Hát az asszony – mondta az egyik vendégjuhász.

Aki megszólalt, nagy veres ember volt. Szeplős, nagy kemény ember. Kék szemű és verhenyes bajszú. Hogy a haja milyen volt, nem igen látszott, mert a kalap egész a szemöldökére volt akasztva.

A másik vendég is megmordult. Az kisebb ember volt, tömpe orrú, vizslató szemű. Szíjta a pipáját, odanézett, de nem szólt.

– Itt vót.

– Mikor?

– Van egy hete.

– Mikor gyün megint?

– Majd elgyün.

– Van eleség?

– Van valami.

– Elég lesz két hétre?

– Tíz napra.

– Tíz nap.

Újra hallgattak.

Most mán a gyerek is itt állott. Csak állott a görbe kampójára támaszkodva, és szótlánul nézte a vendégeket. Szerette volna kitalálni, mit akarnak, minek jöttek, de nem mert szólani. Meg nem is

akart. Ha azok nem, ő sem. Nem sürgős.

Mán lassan lefelé konyult a nap. Az is kíváncsian nézte a három embert, a se tudta, kik ezek s mit akarnak. Sajnálta is, hogy neki mán el kell menni a maga nyájával az akolba. Vajon odáig kisül-e?

Hát nem sült ki, mert csak feküdt a három ember és pipázott. Ültek, keresztbe vetett lábbal.

A vendéglátó gazda csak egyszer pillantott körül, akkor is úgy tett, mintha a nyáj után nézne, pedig azt nézte, hogy a botja kezügybe van-e?

Mikor a nap lement, egy kicsit megelevenedett a határ. Madarak kezdtek felettük repkedni, apró madarak nagy csapatban. A muslincák felhősen kavarodtak fel a fűből vagy honnan, arra vadásztak.

– Hallod.

– No.

– Van neked egy szíjad?

– Van.

– Láttam tavaly búcsúkor, ki van verve rézzel.

– Megvan.

– Aztat kéne eladni.

– Eladni?

– El.

– Nem eladó.

– Nem?

– Nem.

– Mír nem?

– Hát csak nem. Magamnak csináltam.

– Magadnak?

– Magamnak. Meg a fiamnak.

– Meg a fiadnak?

– Annak.

– Kettőtöknek?

– Hát.

Evvel újra tovább ültek.

Aztán már egészen setét lett. Olyan hirtelen lett setét, mintha elfújták volna a gyertyát.

– Hát nem adod el?

– Mondtam.

Erre a nagyobbik juhász vette a botját, csendesen közelebb húzta magához, mintha fel akarna állani. A gazdajuhász meg se moccant, lesett, mint a komondor, de résen volt.

– Ez az utolsó szavad?

De mán akkor a gazda ugrott is felfelé. A másik kettő meg rá.

Egy, kettő, csattantak a botok. Előbb a két bot az egy boton, azután az egyik bot a gazda fején.

Az megtántorodott.

– Ezír gyüttetek?

Nem szólhatott többet, a két vadember ráhajtott, és egy perc alatt agyonra verték. Ott feküdt a juhász a földön s még akkor is vágtak egyet-egyet rajta.

A kisfiú ott volt mellettük, s csak nézett. Olyan hirtelen esett a dolog, hogy meg se moccanhatott.

– Vedd le az apád szíját – mondta neki a veres ember.

A fiú állott.

– Veszed le rögtön?

A gyerek halálsápadtan és az embereket szemmel tartva, odament az apjához, s annak a derekáról leoldotta a szíját.

– Add ide.

A gyerek a szíjat felemelte, és nézte, hogy melyiknek adja oda. Csak nézett, s nem vette észre, hogy az egyik bot a levegőbe emelkedett és fején érte. Olyan sújtást kapott, hogy abba a percbe leesett s kiadta a lelkét.

A négy kutya, mintha nem értette-volna a dolgot, csak most jött észbe. A két komondor nekiesett a másik kettőnek, s torkon kapta egymást és hempergett. Vérben és nyíva, ordítva.

A puli meg ráugrott a veres juhászra s a lábába harapott. Az a botjával verte s rúgta, míg agyon nem csaphatta.

A négy komondort látni se lehetett a sötétben. Azok kikészítették egymást.

A két ember állva, botra támaszkodva várta el, míg a kutyáik végeztek, s mikor azok véresen és sebeiket nyalogatva a közelbe jöttek, akkor azt mondta a veres juhász:

– Kaparjatok.

A két kutya hozzáfogott kaparni. Gödröt. De lassan ment.

Erre az emberek elővették a szamár hátáról a kurta nyelvű ásót, és segítettek nekik.

Hogy a gödör megvót, a kisebb juhász fogta a gyereket, beletette. De az ember mégis nagy vót.

– Ott a szíj.

Rákötötte a nyakára, avval húzta bele.

Mire a hold feljött, akkorra be volt kaparva a vendéglátó gazda fiastól és három kutyájával. Tüzet raktak a sírra ganéból, s megsütötték a szalonnájukat. Jóízűen megvacsoráztak.

– No e megvan – mondta a veres juhász –, akkor ballagjunk.

Megindította a nyáját, a háromszáz juh elindult a pusztán, de nehezen indult meg, mert már szerettek volna éccakázni. Nem értették, hogy mért kell éhomra tovább sétálni a nagyságos pusztán. De ha kell, csak mentek. Utánuk ballagdogált a négy szamár, meg a két sebesült komondor.

A két juhász nyugalmasan lépdelt megettük.

2

Tíz nap múlva egy magas, fekete asszony bodászott a nagy pusztán.

Fejér vászonruhája volt, a lábán nagy bocskor volt madzaggal erősen megkötözve és feje be volt kötve vászonkendővel.

A hátán batyu volt, s sebesen ment, pedig már harmadik napja gyalogolt. Nagyon messze van a falu, mert az ura, hogy a maga nyáját legeltette, nem könnyen kapott mezőt.

Már örült a szíve, mikor meglátta messziről a görbe vadkörtefát, ennek a táján szokott volt az ő ura legeltetni.

De most sehol se látta az embert.

Tanya, falu errefelé napi járóföldre nem volt. Ember sehol, csak a merő puszta. Ha valaki nincs a helyén, azt meglelni s megkeresni ember nem tudja. Lelte a régi tűzhelyet, elüldögélt felette.

Az egész napot járta azon a tájon, ahol emlékezett. De még a nyáj nyomát se lelte. Nem találta a friss csapást, az apró fényes birkabogyókat. Elszáradt régi nyomok, többhetes. Eső is volt, vihar, már régen elmosta.

Meghált a nagy és ijedelmes ég alatt, s nem bírta ésszel felérni, hova lett az ember. Kevés szunnyadás után útrakelt napkelet felé, hogy más juhászokat leljen, akik talán tudnak valamit róla mondani.

Elérkezett olyan tájra, hogy füstöt látott, vidám füstöt.

Ez nem az ő embere, már a tűzből látta. Az ő emberének, szegénynek még arra se volt kedve, hogy tüzet égessen, ha nem kellett. Szárazon szeretett mindent, s hidegen az ételt. Az reggelibe sose rakott tüzet, úgy ette a kenyeret, szalonnát s hajmát. Csak déllére tüzelt vagy estére, hogy tarhonyát, vagy lebbencset vessen, azt is a gyerek miatt.

Nagy veszett kutyák rontottak rá, de nem félt tőlük, tudott a nyelvükön, juhászgyermek volt, juhásznő maga is. A kutyák aztán csahítottak, de nem bántották.

– Jó napot, jóemberek – állított be a tűzhöz.

Nagy veres juhászgazda volt ott, három bojtár.

– Nem látták, merre jár az én uram a nyájjal. Az az én uram, aki napnyugatra jár.

– Háromszáz birkával.

– Háromszázzal, igen. Az az, éppen az. Bodri juhász. Az a neve nekie.

– No üjjön le kend, nénémasszony.

Az asszony csak állott, de hogy nem volt sürgős a szó, kicsit leguggolt úgy batyustól, s a két bokájára guggolva juhászosan pihent.

– Hát én nem tudom, merre van az ura. Elment napnyugtára.

– Ugyan hová ment volna?

– Azt meg nem mondta, hová megy. Dunántúlra eredt.

– Dunántúlra?

– Tizenkét napja vagy tizenhárom, erre járt. Mondta, hogy egy kicsit el kell innen menni neki, mert valami baja van a fogdmegekkel.

– Neki?

– Neki.

– Fogdmegekkel?

– Törvénnel.

– Sose mondta. Éppen ma két hete voltam itt nála. Nem szólt felőle.

– Hallgató ember volt.

– Hallgató, de azt megmondta.

A veres juhász odaadta a villát, amivel a bográcsot keverte.

– No egyék kend.

– Ettem.

– Egyék csak, mintha a magáét enné. Nem szánom én kendtül.

De az asszony csak megingatta a fejét. Nem nyúlt a villához, nem merített a bográcsba, pedig abba jó hús volt, kásával. Jól élnek ezek így reggelente már.

Nézte a juhokat. Volt ott vegyesen birka is, magyarszőrű juh is. Csak nézte, csak nézte mereven, mintha a magáét nézné. Ha az ura elment, nem lesz neki többet se birkája, se juha.

– Még arra is emlékszek – mondta a veres juhász –, hogy mikor itt járt, volt neki egy szíjja. Rézzel volt kiverve.

– Az ű vót – mondta az asszony –, szerette aztat a szíjat, mindig derekán viselte.

- Kértem tülle, adja ide, nem adta.
- Nem. Azt nem adta volna senkinek ez világon.
- Ígértem neki mindent, de meg se billent rá.
- Ó, én lellem, egy uram – riadt fel az asszony, s a kezeit összekulcsolta.
- Akkor mondta, hogy el kell neki menni.
- Mondott-e engem?
- Nem, csak kérdeztem, nem felelt.
- Egy szót se?
- Annyit mondott: vót itt. Kérdeztem, mikor: vagy egy hete. Így mondta.
- Vagy egy hete? Úgy mondta?
- Úgy.
- De hát akkor csak egy hete, hogy itt járt.
- Csak egy hete vóna?

Az asszony körülnézett a legényeken, de azok nem tudták.

- Ezek nem látták, mert akkor még nem voltak itt.
- Hun vótak?
- Ki erre, ki arra.
- Újak?
- Újak, nem újak, nem vótak velem.
- Mégis akkor minek gyüött?
- Csak elgyüött. Erre került a nyájjal, kicsit eldarvadozott. Valaminek kellett lenni, mert nagyon hallgatott.

- Ű vót - mondta az asszony.

Száraz szemekkel nézett maga elé, de egyre jobban nyugtalan lett a szíve.

- Semmi jelt nem hagyott?
- Jelt? Minek? Nem volt olyan adó.
- Hát akkor...

Felállott.

- A gyerek nem vót vele?
- Gyerek? Láttam eccer, egy suttyó gyerekkel ketten voltak a nyájjal.

- Igen.
- Két komondora is vót, meg egy pulija.
- Úgya, úgy.
- Hát várja meg, talán visszagyün őszre.
- Majd utána mék.
- Hát csak menjen kend. Itt is elmaradhat. Vagyunk emberek. Itt is elmaradhat egy napot.
- Dunántúlra monda?
- Dunántúlra.
- Hát akkor elmegyek utána a Dunántúlra.
- Csak mindig napszállat felé.
- Majd megkérdezem.

Evvel az asszony felállt, megrázta a vállán a batyuját, aztán biccentett egy kicsit, s elment.

A juhászok soká néztek utána. Ettek, ittak. Bort a csobolyóból. Azután felkeltek, s a nyáj után néztek.

Az asszony pedig ment, ment, elment. Elveszett a nagy pusztán. A nap egyre feljebb hágott az égen, s nézte, ahogy a fekete asszony vászonfehérben tovább ballagott a pusztán. Az pedig csak ment, csak ment. Haza se nézett, csak elment, addig ment, addig ment, míg a puszta el nem nyelte. Addig ment, addig ment, míg el nem érte a Dunát. Azon is átalment, ladikos embert lelt, az áttette. És ment.

Ment, amerre hallotta, hogy juhászok szoktak legeltetni.

Ment az egész nyáron, ment, amíg csak a hó le nem esett, minden fődét bejárt, minden nyáját megkeresett, minden juhással leült, s megkérdezte, nem láttak ilyen meg ilyen derék kis hallgatag embert a háromszáz juhával.

Téllére hazament a falujába. Kinyitotta a házat az ereszbe dugott kulccsal, s eltöltötte a telet. Mán akkorára a malaca is megnőtt, a tyúkjai, csibéi megsaporodtak, mert a szomszédok vigyáztak rá, míg ő odajárt.

Tavaszi nyíltával nem bírt maradni tovább. Volt a pulinak egy fia, az is olyan okos kis fekete kutya volt, azt mondta neki:

- Gyere, puli, keressük meg a gazdád nyomát.

Ment újra a pusztára. Vitt magával, amit a hátán vihetett, s kigyalogolt, ahol tavaly hagyta volt a gazdát.

Rátalált a nagy körtefára megint. Letanyázott, mintha ott akarta volna eltölteni a nyarat.

Ott is volt két hétig, háromig, nem számolta. A kutyát őrizte. Mikor elfogyott az elesége, megint hazament, s aztán újra megpakolta magát és kiment. Ki a nagy pusztába, ahol már más juhász terelte

a nyáját.

Teltek a meleg napok, az esős napok. De ő nem tudott elszakadni a helytől, csak téblábolt a nagy merevenben.

Egyszer augusztusban a puli valamit talált. Egy kalapot hozott.

– Az uramé, – mondta az asszony – hol vetted puji? – A kutya elvezette.

Egy kicsi, sima homokban kotort a kutya. Dühösen vakogva, csahintva, vicsorgatva. Kapart.

Aztán egy kezét kapart ki.

Az asszony a tíz körmével esett neki a homoknak, s nemsokára ott volt előtte az ura. Megrothadva, megundokodva. A nyakán volt a rézveretes szíj.

A fiát is meglelte. Úgy feküdt a gyerek hason, a fejében volt a nagy kalapja, ahogy azt megemelte, ott volt a fejécskéjén a nagy szakadás. Nézte az anya száraz szemekkel. Csak egy botütés és vége. Nem szenvedett soká.

Egész nap elült a sír mellett. Estére bekaparta a homokot. Kis dombot rakott rá s a dombba két kórót tűzött kereszt formán, akkor elment kelet felé.

Reggelre nyáját ért.

– Hun van az a veres juhász – kérdezte –, aki tavaly errefelé legelt?

– Szögödébe – mondták idegen juhászok.

– Ugye.

– Sok csintalanságot leltek rá a pandúrok, elvitték vallasni.

Az asszony meg se szállt, elindult s ment Szögödébe.

Harmadnap odaért. Ment a csendbiztoshoz, s mindent előmondott.

Pandúrok mentek ki, s őt is vitték, szekéren, lovon.

Felásták a sírt, leírták, amit láttak. Levették a szíjat a hótt juhászról, s vissza Szögödébe.

3

A vizsgálóbiztos vallasott.

Egyik rabot a másik után. Szó szóra ment, ez a szó a másikra hajazott, a veres juhászra lassan sereg lopás, gyilkosság igazolódott. Már megérett a kötél, mikor azt mondja a vizsgáló ember:

– Hát a Bodri juhász?

A veres ember szeme meg se rezdült.

– Bodri juhász?

- Az, úgy híjták, míg élt.
- Míg élt?
- Míg élt, Bodri juhász volt a neve. Hát az hova lött?
- Nem esmerem, uram.
- Ott legeltetett kendtek mellett a csobori pusztán. A kisleánval.
- Lehetséges.
- Esmeri mán?
- Hajazok. Amék elment a Dunántúlra.
- Azt kellene tudni, hova ment. Dunántúlra-e vagy merre?
- Vót nálam, mikor elment, igen. Hogy valami baja van a törvénnel, egy időre elmegy napszállatra.
- Szállatra, vagy nyugovásra?
- Nyugovásra, gondolom.
- Én is úgy gondolom. Hát azt is kend nyugtatta el.
- Én, uram?
- Fiával egybe.
- Soha, uram.
- Nézze, gazda, magának mán úgyis kész az igazság. Még azt az egyet meg kell ismernie. Mit tett magának a Bodri juhász?
- Semmit, uram.
- Semmit se tett?
- Nekem egy szalmaszálat se tett keresztbe.
- Akkor mér mondta kend a csüri csárdában, hogy a Bodri juhász is ott legeltet, ahun nem kéne? A veres juhász megrántotta a szemöldökét.
- Nem mondtam én azt.
- Hallották.
- Azt nem hallotta senki fia.
- Hallották, maga tudja jól. Kinek mondta?
- Ha mondtam, nem azért mondtam.
- Hát miért?
- Nem miatta szóltam, juhásznak ott szabad legeltetni, ahova szegődése van.

- Háromszáz juha volt. Hova lett vele? Főd hátán el nem sikkadhatott. Igaz?
- Igaz.
- De ha ő nincs, a juhának meg kell lenni. Birka vót vagy juh?
- Inkább birka vót, ha vót.
- Vót, vót. Övé vót, vagy uraságé vót?
- Ű tudná megmondani.
- Magának hogy mondta?
- Én nem szóltam vele soha.
- Akkor honnan tudja?
- Mondták. Láttam. Mellettem legeltetett. Nem volt beszélő ember. Hallgató ember vót.
- Hallgatott?
- Hát... hallgatott.
- Akkor is hallgatott?
- Mikor?
- Mikor kendtek agyonverték a bottal. Ütet is meg a fiát is.
- Fia is vót?
- Vót egy fia. Csak egyet vágott kend a fejére, kész vót.
- Ne tessék nekem ilyet mondani. Én nem beszéltem vele soha, se vele, se a fiával.
- Ha nem beszélt vele, akkor nem beszélhetett. Hallgatós ember volt.
- Mit akar tőlem a tekintetes úr?
- Hogy megkönnyebbüljön. Eggyel több vagy kevesebb. Gondolkozzon rajta.
- Nincs mit gondolkozzak.
- Ásót is vittek magukkal?
- Ásót?
- A számáron.
- Szamáron?
- Mer tiszta munka vót.
- Nem enyém, uram.
- A birkát elhajtották?
- Vót nekem birkám, tekintetes uram, nem vótam kíváncsi a máséra.

– Pedig szép birka vót. Háromszáz. Derék ember vót a Bodri juhász. Maga szerezte, maga takarította.

– Lehetséges. Nem tudok felőle.

– Ott van a birka még most is a nyájjal, vagy eladta kend?

– Nekem ilyet ne tessék mondani.

– Hajja-e kend?! Nem gyermek! Aki beismerte minden bűnét, ne cigánykodjon háromszáz birka miatt. Mi az kendnek? Most, mikor már tisztán mehet az Isten elébe, a Bodri juhász szennyezze be a lelkit kendnek?

– Nem tehetek róla.

– Szembe köpöm kendet, mint egy taknyos gyereket. Odamentek, napszállat után fejbeütötték, a kutyákat is elölték, a homokba ásták.

A veres juhász megmakacsolta magát, a szeme égett, és szembenézett a vizsgálóbíróval.

– Nem illet, uram.

– Lóduljon kend, pimasz. Nem akarom többet kendet látni.

A juhász megingott.

– Ki a szemem elől. Nyájajuhász kend? Csorvasz himpellér! Tudja meg, hogy az akasztófán sem lesz békessége.

– Ami nem enyém, nem vehetem magamra.

– Mars!

A juhász megfordult, s elindult nagy, kemény léptekkel az ajtó felé. Mikor odaért, s a kezét rá akarta tenni a kilincsre, hátratántorodott. Nem tudott a kilincshez nyúlni. Nem tudott moccanni, csak nézett, nézett mereven, és a szája elkezdett habot verni.

A kilincsre akasztva ott lógott a szíj, rézzel kiverve.

A juhász lassan a fejéhez nyúlt, aztán visszafordult.

– Tekintetes uram... beismerem...

A vizsgálóbíró nem szólt egy szót se, csak nézett az emberre parázs szemmel, csak úgy égett a szeme.

– Mink öltük meg Bodri juhászt a háromszáz birkájáért meg a két szamaráért.

Evvel meghajtotta a fejét.

A vizsgálóbíró nézte, azután csengetett.

Két pandúr lépett be.

– Vigyétek. Adjatok neki huszonöt botot.

A juhász lehajtotta a fejét, és megrokkadtan ment ki az ajtón.

– Köszönöm alássan.

A bíró utána nézett s eltűnődött:

– Barbárok.

Csáth Géza: Anyagyilkosság

Ha szép és egészséges gyermekeknek korán meghal az apjuk, ebből rendesen baj származik. Witmannak két fia volt már, négy és ötévesek, amikor egy napsugaras, csak kissé szeles novemberi délutánon búcsút mondott a világnak. Elég könnyen halt meg és egészben nem sok bánatot hagyott maga után, ami helyes és méltánylandó. A felesége, akit otthagyt, szép asszony volt, de szelíd természetű és erősen önző. A férjét sohase kínozt, de egy bizonyos fokon túl sohase szerette. Férfiaknál sokkal megbocsáthatóbb ez, mint asszonyoknál, akiknek egész életét igazolja, menti, sőt értékessé is teszi az ilyen erős, bár sok tekintetben oktalan érzelem. Witmannénak azonban szintén meg kell bocsátanunk, mert végre is két szép és erős fiút hozott a világra. Az utcában, ahol egy kétemeletes rozoga falépcsőjű házban laktak, a szőke, gyászruhás Witmannét határozottan méltányolták. Pedig eleinte gyenge csípőjű és gyerek szemű volt ez az asszony. Mondom mint ember: se jó, se rossz. A két fiát éppen olyan keveset csókolta mint verte. Kevés közük volt egymáshoz, amint az lassanként mindjobban kiderült.

A fiúk a szomszédba jártak játszani. Hosszú délutánokon át késő estig nem mutatkoztak. Keveset és csak egymás között beszéltek. Fekete kis szemeikben Witmannak, az apjuknak lelke csillogott. Padlásokra mászkáltak, régi ládákból szaglászta, macskákat hajkurásztak. Gyakorta utánuk mászva a padláslyukakon át ki, a háztetőre is a magas tűzfalakig, a sajátságos formájú füstösszagú kéményekig. Míg a nyár tartott, fürödni jártak a folyóhoz és madarakat fogtak az erdőben. Witmanné enni adott nekik, és tiszta alsót szombat este. Az iskolába is velük ment, ha iratkozni kellett. Különben csendesen élt és csendesen hízott a nő. Egy bankhivatalnokkal ismerkedett meg férje halála után fél évre, aki fiatal és szép gyerek volt, borotvált állal, széles vállakkal, de finom rózsaszínű és lányos arcbőrrel; Witmanné vágyott reá és bár neheze esett, sőt fáradtságába került: kacérkodott is vele. A hivatalnok kísérgette, meglátogatta, teát kapott és csókokat. A férfi unalomból meg lustaságból nem hagyta ott a nőt.

Witman fiai keveset törődtek az anyjukkal meg a szeretőjével; terveik és dolgaik voltak. Gimnáziumba kerültek. Megnyúltak, vékony és erős csontjaikon mint acéldrótok feszültek ki kicsiny izmaik. A tanulást könnyen intézték felkelés után negyedóra alatt. Az iskola egyáltalán nem játszott szerepet az életükben. Nagypapa foglalkozásnak ismerték föl az élelét s öntudatlanul és korán a saját

szükségeikhez formálták az időt.

A padlás egy rejtett zugában rendezték be a kis boszorkánykonyhájukat. Nyilak, gumipuskák, kések, fogók, kötelek és csavarok voltak itt összegyűjtve, elrejtve és osztályozva. Szeles őszi estéken, ha megették a vacsorát – az anyjuk egy piroskötésű német regénybe merült – halkan és gyors léptekkel lesuhantak az utcára, futásnak eredtek, bejárták a fél várost. Lesbe álltak. Kóbor kutyáknak hurkot vetettek a nyakába és hazacipelték. Bekötötték az állat száját és deszkára húzták. Apró lámpájuk, mint az erdő elátkozott kastélyának távoli világa fénylett a nagy padlás barna nedves homályában. A két fiú pedig óvatos, izgatott lassúsággal fogott hozzá a munkájához. Fölhasították a kutya mellkasát, leitatták a vérét s munkájuk közben hallgatták az állat rettenetes tehetetlen nyögését. Megnézték a dobogó szívet, kezük közé vették a meleg mozgó kis gépet, apró szúrásokkal rontották el a tömlőt, a billentyűket.

Kifogyhatatlanul érdekelte őket a fájdalom misztériuma. Nem egyszer megkínózták egymást is közös megbeszélés szerint veréssel vagy csipkedéssel. Az állatkínzás pedig komoly és természetes szenvedélyükké vált. Egész légió macskát, csibét, kacsát pusztítottak el folyton fejlődő sajátos módszereikkel. S a dolgaikról senki se tudott. Biztonsággal, férfias gondossággal és meggondolással tudtak elrejtőzni.

Különben a házban keveset törődtek velük. Az első emeleten egy öreg törvényszéki hivatalnok lakott, aki keveset volt otthon és egy varrónő, aki négy lánnyal dolgozott. A második emeletet Witmanékon kívül csak a ház tulajdonosa lakta. Egy egészen fiatal ember volt a tulajdonos fia, aki nem sokat törődött se a házzal se a lakókkal. A földszinten egy üveges és egy rőfösüzlet volt. Senki se tudta, hogy ezekben a boltokban mikor járnak vevők. A Witman fiúk a maguk számára foglalhatták le a házat. A kis piszkos udvarban sohasem lehetett embert látni. Az az egyetlen ecetfa, amely az udvar közepén állott és annyi esztendeje meghozta rügyeit, leveleit és virágait, valószínűleg érezte, hogy mindez nem jól van. Az élet azonban a kis emeletes házban is haladt előre, mint mindenütt másutt. Talán csak a két fiú volt, akik jól mulattak, mindig mertek gondolni a holnapra és holnaputánra is.

Egy szeptemberi estén kipirulva, lihegve jöttek haza. Egy összekötözött baglyot cipeltek magukkal. A régi templom padlására másztak érte. Egy hétig vizsgálódtak és kutattak utána, megbeszéltek, hogyan fogják el és hogyan ölik meg. Sikerült. Csillogott a szemük és erős vállaikban egy férfi erejét érezték, amikor vágatva sötét utcákon hazaértek a diadallal. A bagoly régen érdekelte őket. A feje olyan, mint két nagy szem. Az agyában csodálatos régi mesék vannak elrejtve. Száz évnél is tovább él... Bagoly kellett, kellett...

Megvolt. Egyenként szedték ki a pihéket a melléből és figyelték, amint a titokzatos madár szemében a fájdalom színes tüzei egymás után kigyúlnak. Aztán drótokkal csavarták körül a szárnyának a tövét, a lábait, a csőrét és így kipeckelve sokáig szótlánul bámulták. Arról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik. De hol lakik, minden valószínűség szerint a fejében. Aztán elhatározták, hogy éjjelre otthagyják, mert úgy izgalmas és szép lesz az ágybafekvés. Valóban, izgatottan vetkőztek le és azután csak arra hallgattak, hogy a padlásról jön-e valami nesz. Úgy érezték, hogy valami feszes ruganyosság szállja meg a tagjaikat, mintha a lekötözött, vonagló állat hiába pazarlott ereje feléjük, rájuk suhanna.

Így aludtak el.

Álmukban együtt jártak végig nagy mezőket, óriási fehér lovak hátán, veszett vágatásban. Szédítően magas hegycsúcsokról repültek felfelé és meleg véres tengereket úsztak át. Ami fájdalom és szenvedés csak lehetett a földön, mind ott vonaglott, sikoltott és üvöltött a lovaik patái alatt.

Az ébredéskor napsugaras reggel mosolygott reájuk; könnyen ugrottak ki az ágyból. A cselédtől elkérték a reggelit, mert Witmanné tíz óráig szokott aludni. A bagolyhoz siettek és egy óra alatt most már végeztek vele. A szemeit szedték ki előbb, azután a mellkast bontották föl, most már felszabadítva a madár száját, mert a hangját akarták hallani. Ez a hang, ez a csontig ható rémes hang, minden képzelhető felülmúlt, de éppen emiatt rövidesen kellett intézni a dolgokat, a kivégzést és az elásást, mert félni lehetett, hogy meghallják a házban. Egészben nagyon meg voltak elégedve, a dolog megérte a fáradságot.

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazulról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig meztelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésütködött. Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába. A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben. A fiú bement a ház kapuján. Egy öreg asszony jött felé, de ugyanekkor egy oldalfolyosó végén megjelent a fésütködő lány. A fiú feléje ment és azt mondta, hogy közelebről látni akarta őt, mert nagyon tetszett neki. A lány gyengén megsimogatta a nyúlánk rövidnadrágos fiú tiszta arcát, aki egy szökéssel átölelte a nyakát és ajkaival hozzátapadt az arcához. Ezalatt köröskörül ajtók nyíltak ki halkán és fiatal lányok fejei tekintettek ki rajtuk; csakhamar azonban nesztelenül visszahúzódtak a fejek. A folyosó végén kéküvegű mécs égett, arra vezette a lány a nagyobbik Witman fiút. Lebocsátották a függönyt, a délutáni napfény sárgán szűrődött be a parfümillatos szobába. A lány a szőnyegre hengeredett és mozdulatlanul engedte magát csókolni, ölelni. Witman fia a bagolyra gondolt és átvillant az eszében az, hogy mindaz, ami az életben szép, nagyszerű és izgalmas, miért rettenetes, megmagyarázhatatlan és véres egyszersmind? Csakhamar azonban ráunt a játékra. Csalódottan kelt fel, várt és tágranyílt szemekkel nézte a nőt. Hamarosan elbúcsúzott azután, de megígérte, hogy máskor is eljön. Megkérdezte a lány nevét – Irénnek hívták – igen szépnek találta a nevet és végül ezt mondta:

– Kezét csókolom.

Aznap késő estig a mezőkön bandukolt a két Witman fiú. A történekről nem esett szó. A nagyobbik azt mesélte, hogy a levegőben lények laknak, amelyek az emberekhez hasonlítanak, s ha enyhe szél fúj, érezni, mint úszik a testük a levegőben. Azután megálltak, behunyták a szemeiket és kiterjesztették a karjaikat. Az idősebb fiú azt állította, hogy hatalmas puhatestű légi asszonyok imbolyognak körülötte és a hátukkal és mellükkel az arcához érnek. Néhány perc múlva az öccse jelentette, hogy szintén érzi az asszonyokat. Otthon az ágyban is még a lég asszonyairól beszélgettek és nyitva hagyták az ablakokat, hogy ők bejöhessenek. Be is jöttek. Nesz nélkül siklottak be, az ablaküveget alig érintették bársonyos hátukkal és lebegve, úszva oda nyújtóztak melljük a paplanra, a vánkosra. A nyakukat odahajtották a fiúk szájához és arcához, majd ismét továbbcsúsztak ernyed, lusta és mégis könnyed mozdulatokkal. Egész éjszaka velük maradtak a szobában. Összefogóztak, hajladozva, mosolygó arccal lebegtek az ablak felé, majd újra feljük kúsztak, reájuk feküdtek és hozzájuk simultak. Csak amikor a nappal ragyogó meleg sugarakkal betört a szobába, távoztak el az

ablakon keresztül lassú álmatag vánszorgó surranással és szétfoszlottak a friss reggeli levegőben.

Ezen a napon a két Witman fiú együtt ment a leányhoz. Meleg májusi délben az iskolából jövet arra kerültek és besurrantak a kapun. A nő feléjük jött mosolyogva, kócosan, de üde, hangos nevetéssel és bevezette a Witmanokat a szobájába. Lerakták a könyveiket, a szőnyegre kucorodtak, lehúzták magukhoz a leányt, csókolták, harapták, ölelték. A nő csukott szájjal nevetett és lehunyta a szemeit. A fiúknak egymásba villant a szemük. Mind a ketten ütni kezdték. A leány most már tele szájjal kacagott, mintha csiklandozták volna. A két Witman birtokába vette a leányt, csipkedték, leszorították, hengergették és megkínózták. A nő mozdulatlanul, lihegve engedte, hogy tegyenek vele, amit akarnak. A fiúk vörösre pirult arccal simultak rózsaszínű selyem pongyolájához és csakhamar abba hagyták a mulatságot. Összeszedték a könyveiket, azt mondták a leánynak, hogy ő a legszebb nő mindazok között, akiket valaha láttak. A nő azt felelte, hogy szereti őket, de ha másszor jönnek, hozzanak neki valamit, édességet vagy virágot. A nagyobbik Witman kijelentette, hogy meg lesz elégedve azzal, amit hozni fognak. A leány a kapuig kísérte őket és megcsókolta a kezeiket.

Ebéd után a szobájukba zárkóztak és a leányról beszéltek; megállapodtak abban, hogy amit tapasztaltak, az összehasonlíthatatlanul felülmúlja összes eddigi kalandjaikat, még a bagoly kíntását is.

– Csak ezért érdemes élni – mondta a kisebbik.

– Ez az, amit annyi fáradtsággal kerestünk – jelentette ki a másik.

Ragyogó meleg májusi délutánban könyvek nélkül indultak az iskola felé. De egyenesen a ház elé a leány ablakához mentek. Nem volt ott senki. Visszafordultak; másodsorra meglebbent a függöny és kinézett a leány. Megálltak. A leány kinyitotta az ablakot.

– Holnap délben jöttök? – kérdezte mosolygó arccal – jertek akkor, hozzatok valamit. – Intett és becsukta az ablakot.

A fiúk elpirultak és szívdobogást kaptak a látásától.

– Ékszert fogunk neki hozni, arany karcsatot vagy gyűrűket – jelentette ki hosszú hallgatás után a nagyobbik Witman fiú.

– Igen, de honnan veszed?

– Van anyának, kérünk tőle.

– Nem ad.

– Az üvegszekrény kulcsát megszerezzenek.

– Nem adja ki a kezéből a kulcsokat.

– Pedig négy arany karcsatja van és hét gyűrűje van.

– Az ujján is hord három gyűrűt.

Este ott settenkedtek a szekrény körül és szemlét tartottak az anyjuk drágaságai fölött. Volt közöttük két pompás rubintokkal és gyöngyökkel kirakott karperec.

Kérték Witmannét, mutassa meg nekik a holmit. Az asszony – a nyakas természetű puha, szőke nő – kikergette őket. Kissé félt a fiaitól, nagyon távol érezte őket magától.

A fiúk az utcára szaladtak tanácskozni.

– Nem lehet tőle kérni.

– Semmi szín alatt.

– Nem fog adni.

– Nem, nem.

– Ki kéne törni a szekrényt.

– Fölébred, lármát csinál, megint csak nem vihetjük el neki.

– Nem fog fölébredni!

Tele volt a szívük gyűlölettel, a szőke, kékszemű, lusta és kövér anyjuk iránt, szerették volna őt is megkínozni.

– Én betöröm az egyik kis üvegfalat a késem nyelével és több zaj nem lesz. Te világítsz a tolvajlámpával, benyúlok és kisedem az összes karcsatokat és gyűrűket.

– Ne vigyük el mind!

– De igen, mind elvisszük; neki nem kell, ne maradjon neki semmi, hadd bőgjön utána.

A padlásra szaladtak föl, a szerszámok között szemlét tartottak, magukhoz vettek egy vésőt, egy harapófogót, megvizsgálták a lámpást és mindezt zsebre vágták. Sietve lementek azután és lefeküdtek. Előbb azonban átnéztek az ajtó alatti résen és láthatták, hogy az anyjuk szobájában már sötét van. Vetkőzés közben elhatározták, hogy csak éjfél tájban mennek át. A harisnyát a lábukon hagyták, nehogy ropogjon a padló és úgy feküdtek le éberem, de nyugodtan. Az ágyaikban felkönyökölve suttogva tervezgették, hogy délben iskola után szaladva mennek a leányhoz. A kincseket a padláson fogják elásni és apránként elhordani. Reggel tagadni fognak, és ha az anyjuk ütni akar, elszaladnak. Örömet éreztek arra a gondolatra, hogy ő dühös lesz, tehetetlenül sírni fog, ha majd nem fogja találni az ékszereket. Egy pillanatra se került többé szó arról a lehetőségről, hogy fölébredhet. Majd fölkeltek az ágyból, kinyitották az ablakot és kihajoltak a langyos májusi éjszakába. A kutyaugatások, a kocsik zörgése, amelyek időnkénti fölhangzásukkal szakaszokra tagolták az éjszakát, nem rövidítették meg az órák lassú múlását.

Mikor végre a toronyóra lassan elverte az éjfélt, készülődni kezdtek. Meggyújtották a kis lámpát, a fiatalabb Witman fiú a harapófogót, a reszelőt és a lámpát vette magához, a másik csak a hosszú pengéjű kinyitott zsebkését. Ő ment elől. Biztos nyugodtsággal lopóztak át a középső ebédli szobán, azután a nagyobbik fiú előre ment és kinyitotta a Witmanné hálószobájába vezető ajtót. Az ajtósarok semmit se nyikorgott. Föllélegzettek. Witmanné a fal felé fordulva, nyugodtan aludt, csak kövér széles háta látszott belőle, amelyet kötött hálóköntös takart. Elhelyezkedtek a szekrény előtt.

A fiú fölemelte a kést, hogy beüsse a szekrény kis üvegfalát. Pár pillanatig habozott, azután rácsapott az üvegre. A csörömpölés nagy, szörnyű erős volt, olyan erős, mintha egy csomó

üveg poharat ládába csomagolva dobtak volna le valami emeletes ház ablakából. Witmanné megmozdult és megfordult, azután felkönyökölve kinyitotta a szeméit. Az arca bosszúságot és csökönys haragot fejezett ki, de szóhoz nem jutott Witmanné, mert az öregebbik Witman fiú odaugrott az ágyhoz és késével a mellébe döfött. Az asszony lehanyatlott és a jobb kezével a levegőbe hadonászott. A kisebbik már akkor az ágyon volt és lefogta a lábait. A nagyobbik kihúzta a véres kést az anyja melléből és még egyszer bedöfte. Nem volt reá szükség, mert már halott volt. A melléből a vér lassan patakozott benn a paplan alatt.

– Na, ez rendben van – mondotta az idősebbik –, most szedjük elő a dolgokat.

Kirakták a szekrényből az ékszereket, a karcsatokat, a mellűket, gyűrűket, az órát és a hosszú arany óraláncot. Nyugodtan kirakták az asztalra a megszerzett, elhódított kincset, osztályozták és egyetértően elosztottak rajta.

– Most siessünk, meg fogunk mosdani és átöltözünk.

Átmentek a szobájukba, megmosták a kezeiket, de az átöltözésre nem volt szükség, a ruháikon sehol nyoma se volt vérnek. Majd újra visszamentek a színhelyre. A fiatalabb Witman fiú kinyitotta a középső szoba ablakát és ott várta a bátyját, aki Witmanné szobáját belülről bezárta és az ablakból a párkányra kilépve bejött a nyitott ablakon.

Az utca koromsötét volt, halálos csönd uralkodott, de sietni kellett, mert a toronyóra egyet ütött és ők még aludni akartak. Levetköztek, ágyba bújtak és az izgalmaktól holtra fáradva pár pillanat múlva már mind a ketten mélyen aludtak.

Reggel a takarítónő ébresztette fel őket, aki mindig pontosan fél hétkor érkezett. Megszokta már, hogy Witmanné tízkor kel és azért a szobájába nem is ment. Az ebédlő tisztogatása után rendszeren a fiúkat verte föl, akik hamarosan megmosdottak, megreggeliztek és eltűntek, zsebeikben a kincsekkel.

– Még iskola előtt!

– Jó!

– Az előadáson pontosan ott kell lenni.

– Hogyne, ma különösen.

– Tizenegy órára úgyis hazahíznak.

– Siessünk.

A ház kapuja nyitva volt. Míg a folyosón a leány ajtajához jutottak, senkivel sem találkoztak. Benyitottak. A nő kipirult arccal mélyen aludt, kitakarták és megcsókolták, azután előszedték a zsebeikből a drágaságokat. Reárakták a hasára, a melleire, a combjaira.

– Nesze, ezt hoztuk.

– Ez mind a tied.

A nő nehezen, de mosolyogva tért öntudatra, magához ölelte a két gonosztevő kemény kis koponyáit, köszönte a látogatást és befelé fordult.

– Ma vagy holnap jövünk.

A fiúk ezzel búcsúztak és elsiettek az iskolába.

Jacopo da Todi: Stabat mater...

Állt az anya keservében
sírva a kereszt tövében,
melyen függött szent Fia,
kinek megtört s jajjal-tellett
lelkét kemény kardnak kellett
kínzón általjárnia.

Óh mily búsan, sújtva állt ott
amaz asszonyok-közt-áldott,
ki Téged szült, Egyszülött!
Mily nagy gyásza volt sírása
mikor látta szent Fiát a
szívtépő kínok között!

Van-e oly szem, mely nem sírna
Krisztus anyjával s e kínra
hidegen pillantana?
aki könnyek nélkül nézze,
hogymerül a szenvedésbe
fia mellett az anya?

Látta Jézust, hogy fajtája
vétkéért mit vett magára
és korbáccsal vereték.
S látta édes fiát végül
haldokolni vigasz nélkül,
míg kiadta életét.

Kútja égi szeretetnek,

engedd érzemem sebednek
 mérgét: hadd sírjak veled!
Engedd, hogy a szívem égjen
Krisztus isten szerelmében,
 s ő szeressen engemet!

Óh szentséges anya, tedd meg,
a Keresztrefeszítettnek
 nyomd szívembe sebeit!
Oszd meg, kérem, kínját vélem,
kinek érdem nélkül értem
 tetszett annyit túrni itt!

Jámborul hadd sírjak véled
és szenvedjek mígcsak élek
 Avval, ki keresztre szállt!
Álljak a kereszt tövében!
Szívem szíved keservében
 társad lenni úgy sovárg!

Szüzek szüze! légy szívedben
hosszám jó és nem kegyetlen!
 Oszd meg vélem könnyedet!
Add hogy sírván Krisztus sírján
sebeit szívembe írnam
 s bánatodban részt vegyek!

Fiad sebe sebesítsen!
Szent keresztje részegítsen
 és vérenek itala,
hogy pokol tüzén ne égjek!
S az ítélet napján, kérlek,
 te légy védőm, Szűzanya!

Ha majd el kell mennem innen,
engedj győzelemre mennem
 anyád által, Krisztusom!
És ha testem meghal, adjad
hogy lelkem dicsőn fogadja
 a pálmás paradicsom!

Deák Mór: Kilenc

– az elégetett könyvekből –

milyen nagyra nőtt bennem a semmi
azt mondja
nem is volt jó lenni
menj
akaszd föl magad
szemedből rég elmenekültek a
könnyek
szívedben havazik
nagy fagyok jönnek
legalább megmarad
ez a kevés
egy pillanatba égve
míg rúgsz egyet
hát ne gondolj a télre
látod
nem vágytál soha a kötélre
mégis hogy megnőtt, jaj, a semmi

most mi lesz?

kezedet a szívedre tenni
s valaki elé odatérdelni
már nem tudsz
nem lehet
talán isten akartál lenni

és Isten is így fél
vár a semmi
a kérdés
a felelet

Deák Mór: magamba: kómába estem

magamba: kómába estem
kihalt belőlem
minden isten
kihalt belőlem Buddha
Jézus
és minden próféta
hitetlen

megszólított-e engem Mózes
már nem tudom
arra emlékszem
hogy elmerengek a színeken
míg színtelen
nem leszek én sem

olyan jó lenne
ünnepelni
amikor eltűnik a semmi
miért mindig két kulacsunk van
de jó lenne embernek lenni

embernek lenni
megmaradni
akár a pap
akár a rabbi
de én már nem tudok más lenni
nem tudok már
csak nagyon szeretni

Ballai László: Bonyolult, szép vers

Bonyolult, szép vers,
tavasz verse,
szerteágazó illatoké,
soha nem hallható hangoké,
megállíthatatlan kibomlásé,
szíromba pattanásé,
évig növekedésé,
kicsattanó színeké,
felgyulladó reményeké,
egymásba fonódó vágyaké,
álmoké és álmodozásé,
akart álmatlanságé.

Bonyolult és szép e vers,
mint az erek hálózata,
mely simogató ujjaid végéig elér,
miközben a szívből szétáradó
vér végtelen áramlatokat köröztet,
mint az óceán,
habjai benéznek barlangokba,
üregekbe, hasadékokba,
vésve, karcolva azokat,
hogy az elsodort szemcsékből
ezer mérföldekkel távolabb
építsen új gátat, sziklát,
mészkő-szerelmet.

Ez egy bonyolult, szép vers,
míg olvassa az ember,
soha nem látott tájakon
utazik keresztül,
mint amikor behunyja szemét
és pillája árnyéka
alatt mint csillagvilág
reszket az elveszett fény,

de még őrzi a tárgyak körvonalát,
azután elmosódik a kép
és zölden vibrál minden,
de vibrál,
mert a fény-kaland
soha véget nem ér.

Ez egy bonyolult, szép vers,
mint azok a rajzolatok,
melyeket hunyt pilláit
kinyitva az ember
a trópusi csillagrendszerben lát
és máshogy áll a Nagymedve,
a Kismedve valósággal lángol,
minden fényesebb,
ami otthon csak ígéret,
homályos reszketés,
az itt szikrázó valóság,
csillagok, kazárok, üstökösök
festik meg az ég boltozatját
ott is, ahol korábban
csak sötétség lebegett
és az ember a forróságból
vesz lélegzetet.

Bonyolult, szép vers,
ötezer tengeri mérföldnyire
sodor bennünket a valóságtól,
hol az Indiai-óceán
jelenti a múltat és jövőt,
zabolázhatatlan áramlatai
kereszteznek és elsimítják,
de soha le nem rombolják egymást,
mert a hullám tör,
de maga törhetetlen
emelkedés és sodrás,
ott, a korallhomok ágyán
kellene olvasnunk
egymás szívében a csillagrajzokat.

E bonyolult, szép vers
önmagát írja, mint a tenger,

minduntalan újrarajzolja,
hullám helyébe hullámot költ,
nem takar el semmit
önmagából, belőlünk,
mi vagyunk a vers,
azonosság és éhség,
egymásba folyó ábrák,
ez az áramlás,
örök fodrozódás,
fokozódás, csillapodás
és csillapíthatatlanság.

Ez a bonyolult, szép vers
új világok imbolygása,
tükrök egymásba remegése,
talán nem is vers,
analízis, imperatívusz,
tündöklő automatizmus,
mely visszafejti, felbontja
a valóság szálait,
mindent, ami rajtad kívül
valaha is létezett,
végül kiirtja önmagát
s bennünk bonyolódik tovább.

Guillaume Apollinaire: Kötelékek

Jajszókból sodort kötelek

Európán átzengő harangszó
Kötelen lógó századok

Sínek mik megbéklyózzátok a nemzeteket
Már csak ketten-hárman vagyunk

Szabadok minden köteléktől
Szorítsunk hát kezét

Füstöt átfésülő erőszakos eső
Kötelek
Kenderkötelek
Tengeralatti kábelek
Hidakká lett Babel-tornyok
Pók Pontifexek
Mintha egyetlenegy kötél kötözne meg minden szerelmest

Másféle vékonyabb kötelek
Fehér fénysugarak
Húrok és Összhang

Csak azért írok hogy magasztaljalak
Ó édes öt érzék
Ellensége az emlékezésnek
Ellensége a váagnak
Ellensége a búnak
Ellensége a könnynek
Ellensége mindennek amit még szeretek

Kálnoky László fordítása

(A szöveg a MEK oldaláról származik)

Guillaume Apollinaire: Spanyollovasok

Az égbehajló fehér novemberben
Amikor srapnel-szaggatta fák
Még vénebbek lettek a hótól
És szögesdrót hullámok közt alig

Látszottak már a spanyollosok
A szívem újjászületett mint egy tavaszi fa
Mint egy gyümölcsfa melyen kivirulnak
A szerelem virágai
Az égbehajló fehér novemberben
Míg a gránátok iszonyún daloltak
S a föld halott virágai halálos
Illatukat lehelték

Én Madeleine-nek szerelmemről írtam naponta
A hó fakó virágokat ragaszt a fákra

S hermelint von a spanyollosokra

Ahogy szanaszét elhagyottan

Baljóslatúan darvadoznak

Néma lovak

Nem szög paripák szögesek

S én életre riasztom őket

Fekete-fehér lovakat csapatba

Hogy feléd fussanak mint fehér habok a

Földközi-tengeren

S hozzád vigyék szerelmemet

Ó rózsám párducom ó kék csillag galamb

Ó Madeleine

Mámorosan szeretlek

Ha a szemedre gondolok friss forrásokra gondolok

Ha szádra gondolok rózsák kísértének

Ha a melledre gondolok a Szentlélek leszáll

Ó kebleid kettős galambja

S költészetem nyelvét megoldja

Hogy újton-újra elrebegje

Szeretlek

Arcod virágcsokor

Ma nem párducnak látlak

De Százsorszépnek

S beszívom illatodat Százsorszépem

Liliomok nyílnak benned mint a szerelem és boldogság énekei

Dalaim feléd szállnak

S elvisznek hozzád

Tündér Napkeletedre hol a liliomok

Pálmákká válnak és felém int szép kezük

Sürgetve hívogat

Éji virág kinyílik a rakéta

Ha beáll a sötét

És visszahullik mint szerelmes könnyek zápora
Mint boldog könnyeké miket az öröm ont
S úgy szeretlek mint te engem
Drága Madeleine

Rónay György fordítása

(A szöveg a MEK oldaláról származik)

Ballai László: Bottyán János szabadságharca

– részlet a szerző új regényéből –

1703 nyarán az udvari aktavezérek Hollandiából és Genovából két-kétmillió forint, Angliából pedig másfélmillió font kölcsönt készültek egyszerre felvenni. A kölcsön fedezetéül természetesen a magyarországi ércbányák jövedelmét kötötték le, ugyanakkor soha nem látott mértékben felemelték a só árát, és már a következő év adóját is követelték, amelyet négymillió forintban állapítottak meg. Ebben a helyzetben foglalták le a császár tisztjei Esze Tamás tarpai jobbágy egész szekérnyi sószállítmányát. Hogyan is gondolhatták volna az ügybuzgó, vagy éppen saját zsebre dolgozó háromszögletű kalpagos németek, hogy a veszteségért egy egész országot kérnek cserébe? Esze Tamás kirobbantotta a tiszaháti parasztfelkelést, amelynek detonációja kitepte Magyarországot a Habsburg-birodalomból. II. Rákóczi Ferenc – aki időközben Bécsújhelyről Lengyelországba szökött – és akit Esze Tamás küldöttei a felkelés vezetésére felkértek –, felindultan kijelentette, hogy életét is kész feláldozni azokért a jogokért és törvényekért, amelyekre, mint Sáros vármegye főispánja esküt tett, és amelyeket éppen a magyar király tipor lábbal. Kiszabadítja az ausztriai járomból Magyarországot, kiűzi a népnyzó zsoldos csapatokat, nemzeti hadsereget hoz létre, megszünteti az idegen monopóliumokat, helyre állítja a kereskedés jogát és a szabad vallásgyakorlást, leszállítja az adót és a só árát, valamint megvédi a közrendűeket a hatalmasok túlkapásaival szemben.

Vajon igaz ügyért fog-e fegyvert a csőcselék, amely, ha fejedelmi rangú főúr vezetésével is, de kastélyok, nemesi kúriák kifosztásával még tovább zilálja a már amúgy is tarthatatlan közállapotokat? Ennek a *Recrudescunt* minden sora ellent mond. Bottyán júliusban személyesen tájékozódott a Tisza

mellékén (Judit asszony közreműködésével a nőcselédesség nyelvén keresztül jó előre informálva Kucklándert, hogy csupán birtokain tesz intézkedéseket a válságos időkben).

– Az országlakosok, nemesek és parasztok egyaránt hatalmas lelkesedéssel állnak Rákóczi zászlaja alá, alá, aki szigorúan tiltja és bünteti a fosztogatást és a törvények betartását parancsolja – összegezte a látottakat Bottyán. – A városok sorra nyitják meg a kapuikat, ám tapasztalt katonákban nagy a hiány.

– Te már beleőszültél a hon felszabadításába, Jánosom – felelte Judit asszony. – Azt bízd a fiatalokra.

Azonban a bányavidék elvesztésének veszélye az udvari haditanács elnöke, Savoyai Jenő is figyelmét is a „szokásos kuruc mozgolódásra” irányította, és Magyarország császári főparancsnokává egy tapasztalt hadvezért, Leopold Schlick lovas generálist nevezte ki. Bottyán is parancsot kapott, - kezdjen toborzásba. Rákóczi úgy hitte, a bányavidék hódoltatására keresve sem találhatott volna alkalmasabb embert Ocskay Lászlónál, a szökött császári őrmesternél. Hiszen újdonsült ezerekapitánya előtt Krasznahorka, Ajnácskő, Rimaszombat, Losonc és Fülek sorra megnyitották kapuikat. Serege napról napra gyarapodott. Szeptember 17-én meghódolt Léva vára. Mindenütt magát Rákóczit várták – és Ocskay hősiességétől visszhangzott az ország. Az ő feje pedig a cigányzenétől és a piros bortól. Mintha csak a lakodalmát ülte volna, „győzedelme” után napokon át minden hadi működését arra összpontosította, hogy minél emberesebben ürítse ki az ónkupát, marcangolja az ökör parázson átsütött magas hátszínét és vágja ki sarkantyújával a gyors csárdás ütemét. Pedig Lévát nem véres ostrom árán vette meg, amelyben a pergő falú futóárkokban az ellenség puskatüzétől alig is fogyaszthatni el a penészes kenyeret, mint 1686-ban Buda alatt, hanem csak meghajtották előtte a zászlót. Mulatni persze lehet, maga Nagy Sándor is megtette azt nem egy ízben – és az Ocskay-félék kicsapongásainál sokkal hírhedettebb módon –, ám az őrségállításról és a készültségben tartott erőkről soha meg nem feledkezve. Így azután Schlick generális könnyűszerrel meglepte őkelmét, és bár ekkor vitézül forgatta a kardot, hamar fel kellett adnia az ölébe hullott várost. Rákóczi éktelen haragra gerjedt és egyenesen főgenerálisát, Bercsényi Miklóst indította Ocskay után, hogy tegyen rendet.

Schlick a felkelő főszereg közeledtének hírére (hátha azok között nem csak rablók vannak) megsürgette Bottyánt. A császár ezredese (vagyis hát kinek az ezredese lenne ő, ha nem a magyar szabadságé?) ameddig tudta addig halasztotta az indulást. Október végén aztán kénytelen-kelletlen hadba szállt. Zólyom alatt azután, ahogyan a császári seregek és a felkelők egymás közelébe értek, egy hirtelen gondolattól vezérelve megsarkantyúzta lovát, és párbajra hívta ki Ocskay Lászlót, aki akkor születhetett, amikor e tornákból az utolsókat vívták a végvidéki téres mezőkön, ahol a szélesen hömpölygő marhacsordák egyenletesre tapossák a talajt.

Vitézi viadalra? Mint amikor még a „békeidőkben” a magyarok és az oszmánok a könnyörtelen kaszabolásban végződő lesvetést kedélyes – és persze szabályos – lovagi tornává enyhítették, s ott a kötelező gyűlöletet két legderekabb vitézük kopójára akasztva már egymás vállát veregetve, a barátság jegyében jelölhették ki a küzdőpályát, mérhették össze a szálfeigyverek hosszát és köthettek fogadásokat a jól bőrizött kulacsok körbekínálása mellett, amelyekből az égetett bor vagy a friss csiger illata csapott ki? És valóban barátokká váltak e pillanatokban, mivel azok is lehettek volna, ha

nem a – Magyarország derekán húzódó – határ két oldalára hányja őket a sors, hiszen egyazon foglalkozást űztek, azonos életmódot folytattak, és egy szemvillanással megértették egymást. Elképzelhetetlen volt, hogy az összeírók valamelyike is lelépjen a rábízott pénzzel, és nem a felkoncolástól való félelem, hanem a becsület miatt.

Miért hívta ki Ocskayt? Sokszor az agy egyetlen villanásába annyi gondolat sűrűsödik, hogy azokat utána percekig, talán még órákig sem győzzük számba venni. Bottyán a felkelők minden mozdulatáról értesült. Sűrűn jöttek az egykori vitézlő társak üzenetei. Bogyó Ferenc, a mostani érsekújvári városbíró egy ferences szerzetessel küldte a leveleit (e kegyes kapcsolat ápolása csak nem kelt gyanút Kuckländerben). Tőle tudta meg Bottyán, hogy Rákóczi ezereskapitányá tette Ocskay Lászlót. Szeptemberben a lévai vitézek már Esztergom körül hódoltatták a falvakat. Egyre több régi végvári bajtársa sürgette, hogy álljon át Rákóczihoz. Mármost ilyen Ocskay-félék kezébe tegye le Bottyán Esztergom város meg az esztergomi magyar őrség sorsát, mikor Kuckländer jól felfegyverzett zsoldosai csak az alkalmat várják, hogy lekaszabolják őket? Esterházy Antal, Forgách Simon és Schlick Leopold császári generálisok, csakúgy, mint az udvari haditanács elnöke, Savoyai Jenő, mind a török harcokban sebeket szerzett fegyvertársai (ellentétben ezzel az alig felserdült Ocskayval). Csupa főúr. De a császári seregben Bottyán soha nem lehetne generális. Bercsényi pedig már három éve megüzente, mint tábornokra számítanak rá a felkelő seregben. De ez az Ocskay, aki Tirolban elsikkasztotta a hadipénztárt, majd átszökött a franciákhoz, ez tényező lehet Rákóczi Ferenc seregében?

Ocskay nem csak vakmerő katona, jó kardforgató is, és erős a sújtása. Először kopjákkal rontottak egymásnak, lebegtek a tarka zászlócskák a vágta szelétől a fegyverek hegye alatt, majd az összeütközést követően a pajzsokon eltörött nyelekkkel együtt a deres fűbe hullottak, ám egyikük sem ingott meg a nyeregben. Kirepültek hüvelykükből a kardok. Jó vívó ez az Ocskay, ki gondolta volna, hogy ennyire jó? Nem a legcifrább, hanem a legerősebb, leghajlékonyabb pengéjű szablyát választotta ki magának a kótyavetyén. Bottyán nem tudta eltörni, sem pedig kiütni a kezéből, bármennyire szikráztatta is rajta a kardvasát. A pisztolyokra maradt a döntés. Na, a lövészerszámokhoz már nem ért úgy a fiatalúr, elcsábult az elefántcsont agyartól, gondolta Bottyán, miközben előhúzta súlyos mordályát, amellyel Allahhoz visszaküldte az érsekújvári kapuőröz janicsárt. Gyorsabban is tüzelt, mint Ocskay, akit elöntött a vér, mégiscsak elsütötte szép faragású fegyverét. De jó harcos, a következő pillanatban már Bottyán is érezte a csípője tájékán a fájdalom jól ismert harapását, amelyet a lőtt seb okoz. Úgy kellett leemelni a lováról, s felvinni a várba.

Azért hívta ki Ocskayt, hogy megsebesüljön? Látta, amint ráemeli a pisztolyt, Fakó, hű öreg társa még elengedett kantárral, a csizmája nyomására is eltáncolt volna a golyó elől. De hát baljával fogta is a kantárt. Sebesülten nem kellett vezényelnie a kurucok ellen. Vagy inkább a halálba menekült volna, csakhogy ne kelljen egykori bajtársai ellen harcolnia? Ocskay pedig nem volt egykori bajtársa. Nem, amíg Judit asszony él, nem halhat meg. És szükség lesz még rá ebben a harcban. De a szabadság oldalán.

Zólyom alatt a két fél, mintha párbajra kelt hőseire bízta volna az ütközet sorsát, és most, hogy tornájuk eldöntetlenül végződött, tanácstalanná vált. Schlick maga a párharc alatt visszahúzódott Trencsén felé. Csak késő délután csapott össze a két sereg, vagyis inkább fejlődött fel egymás ellen –

mert itt már senki nem érzett magában igazi harci kedvet – s a császáriak csakhamar behúzódtak Zólyom városába. Az éj leple alatt azután gróf Forgách Simon elpárolgott az embereivel. Bercsényi egy hordó hegyaljai bort küldött fel Bottyánnak gyógyulását elősegítendő. A hordó és az azt görgető legények mintha kerekéül és előfogatául szolgáltak volna valamiféle diadalkocsinak, úgy magasodott mögöttük Tolvay Ferenc, a nógrádi hajdúk kapitánya – Rákóczi követeként jelentette magát.

- Adja fel a várat kegyelmed, generális-főstrázsamester uram.
- Ezredesi rangban szolgállok.
- Rákóczi őexcellenciája már tábornokaként emlegeti kegyelmedet.

Bottyán lelkébe fájdalmasabban fúródott bele ez a mondat, mint a minap a húsába Ocskay pisztolygolyója. A császárra esküdött fel, akit és utódait a rendek a haza védelméért – és persze előjogaik biztosításának zálogául – örökletes magyar királynak választottak meg. Az eskü szent. Egész életében a császár zsoldjában harcolt a nemzet szabadságának ügyéért. Ezt az ügyet a sors most a császár ellenében Rákóczi Ferenc kezébe tette le. Az ügy szent. De ki az esküszegő? Lehet az egy császár is? Ki bírálhatja őt felül az Istenen kívül? Éppen hogy ketten álltak az ítélőszéke elé: a császár és – képviselői útján – a nemzet. Az örökös királyság feltételül az ország megvédését és a rendek jogainak biztosítását szabták. Védelemről szó sincs, csak hódításról és a győztesek által foganatosított terrorintézkedésekről. A rendek – még a legfőbb méltóságok, a nádor és az országbíró – jogait is lábbal tiporják, a törökverő vitézek tömegeire a jobbágysors vár. A legalsóbb rétegeket pedig, akik a két kezük munkájával tartják el az országot, nyomorba taszítják. Mit mondjon, mit mondhat ennek a derék kapitánynak itt, ahol még a falnak is füle van? Alaposan ki kell még dolgozni a kombinációt. Ott sem egyszerű a döntés ahol két ember sorsáról van szó, hátha még egy egész országéről! Aki egyenesen – de megfontolás nélkül – tör előre, még több derék lelket elsodorhat, mint ahány bitang vesztét okozhatja, már csak azért is, mert az utóbbiak farkasösztonéikkel időben menekülésre fogják a dolgot. Felesége, gazdag portékája Esztergomban maradt. Meg mit is ér a hadvezér had nélkül? Fogadja el holmi Ocskay-féle gyülevész nép parancsnokságát, amikor a Dunántúl elbujdosott, vagy fegyverét elásott hadi népe egy szavára hozzá szítana? De ha meggondolatlanul zendül e szó, vagy nem is zendül, csak hamis visszhangokból vélik kiérteni, még le is vágthatják a régi boereket, armásokat, határőröket, hajtókat és kalauzokat, mielőtt fegyelmezett hadrendben egyesülnének.

- Kapitány uram, a felkelt seregek előtt nem tartható sokáig a vár. De csak a szabad elvonulás feltétele mellett adjuk fel.
- De aki akar, ezredes úr, az állhasson kurucnak a vitézlő népből.
- Aki akar. Megírjuk a pecsétes iratokat, hanem jól figyeljen az üzenetemre, amit személyesen kell átadnia őexcellenciájának: „Zólyom váránál nagyobbra becsülöm, s pennára nem bízhatom”.
- Szó szerint ezt? – vakarta meg a fejét Tolvay.
- Szó szerint.

December 8-án a vár kapitulált, háromszáz katona kuruc zászlók alá állt, hetven pedig Bottyán parancsnoksága alatt Esztergomba indult. A sebesült, akit szalmával jól kibélelt szekérré emeltek, és

úgy érezte, súlyosan nehezedik rá az alacsony ég szürke felhőzete, a tengelyek nyikorgásán keresztül is hallotta, amint valaki így szól:

– Na, ez is csak lobonc marad.

Merthogy ekkoriban a császár idegen zsoldosait dús, lobogó parókáik után már csak loboncoknak vagy labancoknak nevezték.

Húrok

Ballai László: Marta Argerich Budapesten

Tizenhét éves koromban Marta Argerichtől hallottam először Liszt *b-moll szonátáját*. Az ő előadása lett az etalon, amely felülmúlta Horovitz sziporkázó szertelenségét, Rubinstein briliáns eleganciáját vagy Dohnányi billentyűteremtését. Talán csak Cziffra György keresetlen virtuozitásával – és magyar lelkével – hozta még közelebb hozzám a művet.

Szóval Marta Argerich április 12-én Budapesten! És micsoda programmal: Chopin *a-moll mazurkája*, *E-dúr noktürnje*, végül Liszt *Esz-dúr zongoraversenye*. A koncert előzenekara a híres Kremerata Baltica, amely a kortárs Sumera szimfóniája mellett Mendelssohn *Okтеттjét* adja elő.

Mármost a szervezői turpisság a helyszínen derült ki a számomra – aki örültem az utolsó pillanatban kapott jegyemnek –, hogy a Chopin-műveket is a Kremerata interpretációjában hallhatjuk, bizonyos Kiszin átiratában. Tehát Argerich csupán az est negyedén kívánja magára szögezni a közönség figyelmét.

Azért nem árt egy karmester. A Kremerata egy, a koncertmester irányításával működő kamarazenekar – csakhogy a koncertmester, az alapító, Gidon Kremer nem jelent meg. Tanítványa, az ügyes hegedűs, Džeraldas Bidva keze alatt azonban az együttes gyakran szétcsúszott, ami különösen az *Okтетт*nél volt zavaró, a Chopin-átiratok előadásakor pedig egy bárzenekar színvonalára csúszott vissza. Ha az volt a rendezői szándék, hogy minél nagyobb kontrasztot teremtsenek a Kremerata hangicsálása és Marta Argerichnek pusztán csak a belépője között, az tökéletesen sikerült.

És megjelent a világhírű zongorista – és karmester. Argerich a zongora mögül fejmozdulataival irányította a háta mögött ülő primáriust és – helyette is – az összes többi szólamot. A Kremerata nyomát sem mutatta annak a kávéházi cigányzenélésnek, amelyet addig folytatott, az argentin zongoraművésznő kisugárzásában fürdőzve, a hírnevéhez méltó, ragyogó együttesé emelkedett. Argerich egy pillanatra sem engedte pihenni a közönségét, a Liszt-mű jól ismert gesztusainak

mindegyikét páratlan izzással és eredetiséggel töltötte meg, szinte a Bartók Béla hangversenyteremben teremtve meg a darabot.

Tíz percig tartó vastaps ünnepelte a páratlan produkciót. És ezt őrzik meg Budapestről a művésznő, a közönség tomboló szeretetét, a kivilágított vár látképét, a dunai halászlé ízét, mit sem tudva arról, hogy 2018. április 8. óta a magyar emberek szívében gyász ül. Vagy érzékeny művészlelkével mégis megérezte volna, azért játszott ráadásként a *Vigasztalások* egyikét?

Nándi Mihály: A süllyedő hajón

Ókovács Szilveszter a Bartók rádió *Lemezelő* című műsorában ki másról is tartott volna előadást, mint a náccal kollaboráló német énekesekről, akiket, úgymond, érdemtelenül elfelejtettek. Pedig, szerinte, olyanok ők, mint a Titanic zenészei, süllyed a hajó, de ők kitartanak és szórakoztatnak a végsőkig. Szépnek és meghatónak tűnik ez az utólagos igazságtevő gesztus (egyszersmind végtelenül rendszer-konformnak). Csakhogy a Titanicon szabad emberek muzsikáltak, hogy tartsák a lelket az ártatlanul hullámsírba tartó utasoknak. A „III. Birodalom” végnapjaiban azonban azok szolgáltatták a gyönyörűséget és felejtést keltő dallamokat rabtartóiknak és elvtársaiknak, akik maguk is közreműködtek a német társadalom és kultúra elsüllyesztésében.

Ők is alkotóelemei maradtak annak a rendszernek, amelynek a tagjait Hitler és bűntársai „átneveltek”. Hitler 1933. szeptember 22-én elrendelte a birodalmi kulturális kamara felállítását. Ennek voltak alárendelve az ágazati kamarák, az irodalmi, a rádió, a színházi, a képzőművészeti és a zenei kamara. Ettől fogva kulturális területen csak olyan személyek működhettek, akik tagjai voltak valamelyik kamarának. Az, akit a tagjai közül nem űzhette korábbi foglalkozását, sőt, állampolgári jogaitól is megfosztották. Tehát annak, aki a náci operaházakban fellépett, vagy azok zenekari árkában játszott – és szigorú politikai vizsgálaton esett át –, többek között, német állampolgárnak kellett lennie, valamint „árja” származásúnak, aki nem vett feleségül „nem árja” nőt, továbbá rendelkeznie kellett azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a nép „szellemi neveléséhez” szükségesek. (Ez mit jelent? A törvények és erkölcsök uralma helyett a kényük-kedvük szerint káderezők rászabadítását a társadalomra. Egy alkalommal Karajan például belesült a vezénylésbe Bayreuthban. Hosszú percekig állt a zenekar és semmi nem történt a színpadon. Ez egy demokratikus államban a karrierje végét, de legalábbis annak gyötrelmes újrakezdését jelentette volna. De mivel Karajan Göring kedvenc karmestere volt, semmilyen következménye nem lett az ügynek.)

Nekik is részt kellett venniük a Hitler-kultuszban. A jobb kar fellendítésével, valamint a „Heil Hitler!” kiáltással kellett köszönteniük egymást és a náci zászlókat. Tartózkodniuk kellett a „fajilag idegen” művek előadásától. Állandóan az uniformizált, visszataszító barna társadalmi környezetben

kellett mozogniuk és – amíg nem a „fajlag tiszta” zenék hullámain úsztak – hallaniuk kellett az ocsmány, civilizálatlan és uszító propagandaszövegeket. Látniuk kellett, amint a hitleri kritériumoknak meg nem felelő kollégáik sorban eltűntek, vagy azt, hogy az utcákon félkatonai bandák ártatlan embereket vernek agyba-főbe, vagy, ha a kedvük úgy tartja, halálra.

És végül nekik is együtt kellett üvölteniük a farkasokkal, ha nem akarták, hogy azok felfalják őket. A náci rendszerben nem lehetett észrevétlenül megbújni a tömegben. Mindenkitől kinyilvánított, lelkes együttműködést vártak el. És mindenkit rábírtak valami szégyenletes, lélekölő cselekedetre – és a kompromittált művészek leborultak kínzóik lábaihoz, akik kegyesen felemelték őket, majd propagandájukkal országnak-világnak hírül adták, hogy mennyire támogatják a szabad művészetet.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu